

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

ΒΑΓΓΕΛΗ ΛΙΑΠΗ

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΙ ΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ
ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ

1985

ΒΑΓΓΕΛΗ Π. ΛΙΑΠΗ

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

**πενθος και εθιμα στην
περιοχη της βορειοδυ-
τικης Αττικης**

**Έκδόσεις «Δωδώνη»
Αθήνα — Γιάννινα**

1985

Κάθε γνήσιο αντίτυπο του βιβλίου φέρει την υπογραφή
του συγγραφέα και είναι αριθμημένο.

Διεύθυνση του Συγγραφέα:

Βαγγέλης Π. Λιάπης

οδός Κουγιουμτζόγλου 62 - Ελευσίνα 192 00

Τηλέφωνο 5542717

Έργα του ιδίου

ΕΛΕΥΣΙΝΑ αρχαία εποχή, έκδ. 1975.

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ 1941-1944, έκδ. 1978.

ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ, έκδ. 1980.

*Τα χειρόγραφα μέρη του βιβλίου καθώς και τα στο-
λίσματα των σελίδων είναι από τον συγγραφέα.*

Ευχαριστίες

Ο συγγραφέας τούτου του βιβλίου ευχέτρωσε την ύλη του. Η δομή όμως και η άλλη αρχιτεκτονική συγκρότηση του βιβλίου, έχουνε γίνει κατά τις υποδείξεις του πανεπιστημιακού Καθηγητή της Λογογραφίας, κύριου Δημητρίου Λοιμάτου, που έφτασε να ασχοληθεί και με τις πιο ελάχιστες ακόμη λεπτομέρειες.

Έτσι, ο αρβανίτικος θρήνος, εκτός από αυτόν, που τον ευχέτρωσε κατά ένα μέρος, είχε τη σπάνια τύχη να του δοθεί η σωστή μορφή από τον πρώτο λογογράφο μας πανεπιστημιακό Καθηγητή. Η κάποιια παρουσία του αρβανίτικου θρήνου, που έχει σχεδόν καθίσει στα σημερινά χρόνια, αφήνει κάποιια ελπίδα ύπαρξης στον ιστορικό χρόνο με τούτη την παρθενική του εμφάνιση.

Η κατάταξή του όμως, εξαιτίας ακριβώς της φροντίδας του κορυφαίου Έλληνα επιστήμονα, βάζει τη σφραγίδα της αναγνώρισης, ώστε να συμμετέχει και τούτο το μορφολογικά άλλα όμοια του ελληνικού λαού με αξιώσεις ισότητας.

Ο αρβανίτικος θρήνος και ο συλλέκτης του ευχαριστούνε τον ευγενή επιστήμονα λογογράφο.

Οδηγίες

Τροποι γραφής

Πάντα υπάρχει πρόβλημα, σχετικά με τον τρόπο γραφής των αρβανίτικων, μια και δε διαθέτουμε δικιά τους γραφή.

Όσοι χρησιμοποιούνε το ελληνικό αλφάβητο, γνωρίζοντας τις μερικές αδυναμίες, που παρουσιάζει, στο να καλύψει εντελώς την απόδοση των αρβανίτικων, χρησιμοποιούνε διάφορες προσωπικές επινοήσεις γραφής, καθώς και στοιχειά, δανεισμένα από άλλα αλφάβητα.

Στην Ελλάδα όμως υπάρχουνε πολλοί Αρβανίτες, που δεν ξέρουνε τίποτα πιά πέρα από τα ελληνικά γράμματα.

Σε τούτο το βιβλίο προσπαθήσα να ικανοποιήσω και τις δυο πλευρές.

Χρησιμοποιώ το ελληνικό αλφάβητο με τις επιβεβλημένες ορθογραφικές επινοήσεις (προσωπικές πάντοτε) και στο τέλος του βιβλίου, παραθέτω όλα τα περιεχόμενα μοιραλόγια, αριθμημένα αντίστοιχα, γραμμένα, με τον αλβανικό τρόπο γραφής.

Για την καλύτερη απόδοση των αρβανίτικων με το ελληνικό αλφάβητο:

- 1- Τονίζω τα σύμφωνα, όπου τονίζονται: Μ'μ (μητέρα) Ζ'(πιάνω) κ.λπ.
- 2- Χρησιμοποιώ παύλα(-) αντί του άφωγου ě : νιελλ-μ-ρί (νιάτα) κ.λπ.
- 3- Χρησιμοποιώ δύο σήμα (σσ) αντί για τό παχύ σήμα (ch), (sh).

Έτσι, αποφευχώ τους δανεισμούς ξένων στοιχείων: ě, ch, sh, nj, q κ.λπ. που περιπλέκουνε ακόμα περισσότερο το μπλεγμένο ζήτημα.

Οι Έλληνες Αρβανίτες ζήσανε με συντροφιά τους
τη φτώχεια και την εγκοστάλειψη. Τis παλεμισά-
νε όμως, γαλήσανε και επιβιώσανε. Αλλά και κλά-
ψανε μαζί για τους χαμένους τους. Σε αυτό το
αρβανίτικο κλόμα είναι αφιερωμένη τούτη η ερ-
χασία μου. Σε αυτό το θρηνητικό κλόμα.

προλογος

Παγκόσμιο φαινόμενο είναι το μοιρολόγι. Δεν υπηρέξε λαός στον κόσμο, που να μη θρήνησε για το πεθαμένο αγαπητό του πρόσωπο και να μη τραγούδησε στίχους γύρω από τη ζωή του, το χαμό του και να μην αναθεμάτισε τη χαροντική δύναμη, που το πήρε.

Το μοιρολόγι, από τους μυθικούς χρόνους με τον Όμηρο, έζησε συνέχεια ως τις δικές μας τελευταίες δεκαετίες. Περισσότερο μοιρολογούσανε οι λαοί, που ήτανε κοντά στη φύση και δεν είχανε υποστεί τις επιρροές του πολιτισμού.

Στην Ελλάδα, και σε όλο τον υπάλτιο βαλκανικό χώρο όπως και στους ανατολικούς λαούς, το μοιρολόγι διατηρείται περισσότερο παρά στις άλλες χώρες.

Οι Αρβανίτες του Ελλαδικού χώρου μοιρολογούνε περισσότερο. Ο και-

μός του αριστοτεμένου δημιουργεί το κατάλληλο κλίμα για να "τραγουδηθούνε" τα βίαια, οι αδελφίες και οι καταστροφές της αρβανίτικης ράτσας από τους ιεχυρούς του τόπου, Εάν δεν ακούγεται πια, όσο άλλοτε στην Ελλάδα το μοφολόχι, εξακαλουθεί, όμως, να διαπικρείται σχετικά αμετάβλητο, όπως στα πολύ παλιά, από τους Αρβανίτες της Ελλάδας μέχρι σήμερα.

Τίποτα δεν έχει σημειωθεί για το μοφολόχι των Αρβανιτών της Ελλάδας. Δε βρέθηκαν, δυστυχώς, και εδώ, όπως στη Μόνη ο Πασαγιάννης¹ για να περιγράψει και καταγράψει τον αρβανίτικο πόνο, που ξεδιπλώνεται μπροστά σε ένα νεκρό αριστοτεμένο, και τον τρόπο που εκδηλώνεται.

Σήμερα, που και στους Αρβανίτες της Ελλάδας άρχισε να περιορίζεται το μοφολόχι, παρουσιάζονται δυσκολίες να το αποκτίσεις. Πρέπει να διαθέτεις κάποιες προπαιδεία και προποσές να γνωρίζεις την αρβανίτικη γλώσσα.

Αν σημαίνονται τραγούδια της χαράς τα τραγούδια του γάμου, του έρωτα και τ' άλλα, τα μοφολόγια, που είναι τραγούδια για τον νεκρό είναι τα τραγούδια της λύπης. Δημοτικά τραγούδια και τα δύο, της χαράς και της λύπης, αν και μερικές φορές, στο αρβανίτικο, συγχέονται μεταξύ τους.

Θα προσφέρω εδώ τη συμβολή μου, πάνω στο θέμα αυτό, συγκεντρώνοντας όσα θυμάμαι, όσα μοφολόγια άκουσα σε αρβανίτικες κηδείες και όσα μου είπαν οι ίδιες, που τα μοφολογούσανε.

Ελευσίνα Μάρτις 1983

ΒΑΣΓΕΛΗΣ Π. ΛΙΑΠΗΣ

---

1. Κώστα Πασαγιάννη «Μανιάτικα μοιρολόγια και τραγούδια», Αθήνα 1982.

ΤΥΠΙΚΟ ΚΑΙ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ

Η σπαγγελία του θανάτου γίνεται με λίγους ακριβούς χτύπους της μεγάλης καρδιάς της εγκλησίας του χωριού. Σε λίγο, όλοι γνωρίζουνε ποιάς πέθανε. Στις σκοτεινά θα δεις μαυροφορεμένες γυναίκες να βαδίζουνε περίλυπτες, κρατώντας στα χέρια τους ένα μπουνιέτο λουλούδι ως τις αυλές του σπιτιού τους και ένα κεριά. Όλεσ αυτές έχουνε προορισμό το σπίτι του πεθομένου.

Το μοιρολόγι δεν αρχίζει αμέσως μετά το θάνατο. Στις πρώτες ώρες κυριαρχούνε δυνατές φωνές οστέκτισίας "οι φουγιατοί", σκληροχτυπήματα και μεγάλη αναταραχή σε όλο το σπίτι. Και όταν ακόμη έχει ετοιμαστεί ο νεκρός και παίρνουνε τις θέσεις τους οι λυπημένοι γύρω του, πάλι δεν έχει αρχίσει το μοιρολόγι. Παρεμβάλεται ένα μικρό χρονικό διάστημα ειωπής, κάτι σαν απορία, σαν αθροαρία.

Κ' ἄρξῃ γίνεται ἀπὸ κάποια συγγενή, που διατηρεῖ κάποια ψυχαγωγία. Με τὰ πρῶτα τῆς τραγουδία θὰ προσπαθήσει νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀπαιτούμενη τάξη, γιατί - ὅπως πιστεύεται - κ' ἠλικία τοῦ πεθαμένου, που εἶναι τῶρα ἀκόμα ἐδῶ γύρω, δὲν ἀντέχει σε φωνές καὶ φασαφίες. Θέλει, τῶρα που θὰ φύγει, νὰ ἀκούσει τὰ ὅσα ἔκτισε καὶ νὰ προσέξει στὶς παραγγελίες, που θὰ παρῆ, για νὰ τὶς μεταφέρει στους πεθαμένους, που θὰ βρεῖ.

Ἐκὼ ξεχωρίζει λίγα μοιρολόγια, που λέγονται ἀπὸ τὴ στιγμή :

(1)

Τὸρ νιέ νι νι σοσιρίτ πρίτε-τ
ἔ ποροίμε νιό τ' γκίτζε.
Σ' γὰ κίρῶ, πὸ σ' γὰ ἐδ' ὠρ
φέ γὰ ἱκ-ν μὲ παμπόρ.¹
Λέ τ' κάπτε νι βαιτίμ
π-ρ τί θήμι ἀτὰ τς ντιμ.
Κ' του τὸρ μίρμ βέγτ,
μὸς θ-ρίσι, ἔ μὲ μέντ.

Ἐδῶ γύρωμας, περιμένει μια ψυχὴ,
βέγει νὰ ἀκούσει τὶς παραγγελίες.
Δὲν ἔχει χρόνο, δὲν ἔχει ὠρα,
γιατί μας φεύγει με τὸ βαπόρι.¹
Ἀς ἀρχίσει ἓνα μοιρολόγι,
για νὰ του πούμε ἀντὰ, που ἔερονμε.
Πάρτε ἐδῶ γύρω τὶς θέσεις σας,
μὴ φωνάζετε, καὶ νὰ εἶστε μυαρωμένες.

Στὶς θέσεις γύρω ἀπὸ τὸ νεκρὸ τηρεῖται κάποια σειρά. Δεξιά κ' ἀριστερά τοποθετοῦνται δύο σειρὲς καρέκλες. Πρὸς τὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ τειρῶντονε θέσε κ' μπέφα, κ' αὐτιγῆς καὶ με τὴ σειρά οἱ ἄλλοι συγγενεῖς, ἀνάλογα με τὸ βαθμὸ συγγένειας. Θὰ σχηματιστεῖ καὶ μία ἄλλη σειρά πίσω, ἀπὸ ἄρθιας.

Στὸ ἀρβανίτικο μοιρολόγι τειρῶντονε μέρας μόντ γυναικες. Παλιό σπένια θὰ ἀκούσει, ὅτι κάπου μοιρολόγησε ἓνας ἄνθρωπος, ἀντὸ γινόντανε στα παλιό παλιό χρόνια - ἴσως πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι, καὶ μόντ ὅταν γίντανε για πεθαμένο, που ἔπεσε για τὴν Πατριδα, οπότε ὅλο τὸ μοιρολό-

1. Το βαπόρι θεωρεῖται σαν μέσον για ἀγύριστα ταξίδια, ὅπως ὁ θάνατος.

γι έχει σκοπό, να αναφερθούν τα κατορθώματά του και να τονιστεί η λεβητιά του. Παρά από τα κρωϊκά δημοτικά μας τραγούδια έχουν την προέλευσή τους από μοιραλόγια αυτού του είδους.

Οι άντρες στις κωδείες σέκονε ξεχωριστά σε κάποιον διπλανό δώματιο, ή στην αλιή του σπιτιού, αμίλητοι, με σαλμμένο κεφάλι. Κάποια κοπέλα έχει αναλάβει να μη τους λείπουν οι καφέδες.

Σε όλα τα αρβανίτικα μοιραλόγια απόμων, που φεύγουνε σε νεανική ηλικία, το μοιραλόγι είναι μαζί και ένα "ανήθεμα" στο θεό, που γέρασε και δεν καταλοβαίνει τι κάνει!

Στους Αρβανίτες του Ελαϊκού χώρου είχε καλλιεργηθεί ένας χριστιανισμός αποκοιτημένος από την πρωτόγονη ζωή και μυθολογία με κάποια ειδωλολατρικά θεοκρατικά αντίληψη. Ήτανε ένας λαός, που είχε γνωρίσει την καταπίεση από ποικιλιά και από την Εκκλησία ακόμη, γιατί κι αυτή του είχε φερθεί σαν φουδάρτης. Ένας λαός, που είχε γνωρίσει μόνο την αδικία, έβλεπε το Χριστό σαν σύντροφό του και συνηγωνιστή, αφού και αυτός είχε παλέψει για το δίκιο και την αλήθεια. Πιστεύανε ότι οργάνωσαν και αδίκησαν, όπως αυτοί, και ότι τον φάρνανε οι ισχυροί και οι άδικοι. Έχουνε λοιπόν το δικαίωμα να αιτιώσουνε από το θεό, τον πατέρα του, να τον παρατηρούν και να τον στείλουν ακόμη. Είναι χοντρό λάθος του, όταν ποίηγει ζωές, που ακόμη δεν κλείσανε ούτε τους πρώτους τους γάλλους.

Παραθέτω πιο κάτω μοιραλόγια εναντίον του θεού για την αδικία, που έκανε, να πάρει από τη ζωή κάποιον πολύ νεαρό:

Σε όδες περιπτώσεις ακουστεί μοιραλόγι εναντίον του θεού, πάντοτε θα ακουστεί μοιραλόγι με αντίθετο ακριβώς περιεχόμενο από τις θεοσεβούμενες, που υποστηρίζουνε ότι αυτό είναι βλαστήμια και άσκητη υπηρέσια στον πεθαιμένο. Σε αυτή την περίπτωση ο ισχυρισμός είναι πάντοτε ο ίδιος: "Ήτανε πορν καλός, τον αγάπησε ο θεός και γινεό τον πήρε τόσο νεαρός κοντά του!"

Παραθέτω μορφολογία εκατίον του θεού και υπέρ του θεού:

(2)

Η πρώτη κατηγορία:

Πάχ ρέ Ζοτ, σά ου κοντιάσσε;	Αχ, θεέ μου, πόσο κοντιάθηκες;
τί ίκου μέντι, ου εμπαραγιασσε.	Σούφυγε το μυαρό, αποδυναμώθηκες
Πάχ ρέ Ζοτ, μέντιν έ μπόρε.	Αχ, θεέ μου, έχασες το μυαρό σου
Ντιάζζ ίσος, ψέ νά έμóre;	Νέος ήτανε ακόμα, γιατί τον πήρες;
Τσίγγα εμίρ γκά τί τς τσονούμε;	Τί καρό είδαμε από σένα;
Τί νά πτόκε, γούκ τ γιούμ.	Εσύ μας έκαψες, δε σε θέξουμε.
Ψέ νά πρήκι, ψέ σ' βούρε πόρ;	Γιατί δεν παίρνεις τους χέρους;
Τ' ίκου μέντι, ου μπόσε κάρ.	Σούφυγε το μυαρό, στραβώθηκες.
Ντό τά κτέκ κήσσα-τ,	Θα σου κάψω τις εκκλησίες,
γτό τά τσοάνι κονίωμα-τ.	θα σου σπιάσω τα εκκλησιόματα.

(3)

Η δεύτερη κατηγορία:

Μός ί βέ μέ τν Ζόν,	Μη τα βάζεις με το θεό.
αί π-ρ τί μίρ έ τσοόν.	Αντός το θρίσκει για καρό.
Αί νά σίαζ, αί νά μέρ	Αντός μας έφερε, αντός μας παίρνει
έ τ-γγήγκ μός ί σστέρ.	και μη του ρίχνεις άδικα
Νούκ τά θά σέ σάντο ρούφι.	Δε μας είπτε πόσο να ζήσουμε.
Μούκου νάμ σέ τς ντό σσκούμ.	Δεν ζέρουμε τι μας περιμένει.
ζί κί, μίρ, σ' τσοόντε σότ.	Καρός, όσο ειούτας, δε θρίσκειαι σήμερα.
Έ ντοί άερ ίνι Ζοτ.	Τον ήβηξε κοντά των ο θείας
Βέν μ νύορα σά τ μίρ-τ,	Πιο γρήγορα φεύγουν οι κακοί,
σστέρ-γ ρένι κακομοίρ-τ.	ριζώνουνε εδώ οι κακομοίρηδες.

Το μορφότυπο ακολουθεί τη σειρά. Πρώτα μορφολογείται μία μόνη και ύστερα επαναλαμβάνονται όλες οι άλλες μαζί το δικό της. Μερικές φορές, όταν ξεχειλάει ο πόνος και τυχαίνει κάποιος να διαθέτει ποικιλότατο, πριν ακόμη προφτάσουν οι άλλες να επαναλάβουν το στίχο της, λέει από κοντά δεύτερο και τρίτο. Στις περιπτώσεις αυτές οι περισσότεροι στίχοι παρουσιάζουν ενόχλια και εκφράζουν ένα ολοκληρωμένο νόημα.

Κυριαρχεί το δίστιχο οχτασύλλαβο με ομοιοκαταληξία, επαναλαμβάνεται όμως πάντοτε ο δεύτερος στίχος, οπότε παρατηρείται ένα δικτύω ζέσποιασμα πόνου.

Όλα τα δίστιχα περιέχουν ολοκληρωμένα νοήματα. Μερικές φορές παρατήρησα -ότι κάποιος άλλο συμπλήρωνε ή συνέχιζε το νόημα του μορφολογικού κάποιου άλλου και τότε έβλεπες να ξεδιπλώνεται ολοκληρωμένη και ζωή του πεθομένου, μια πραγματική βιογραφία. Αυτού του είδους τα μορφότυπα είναι περισσότερο συνηθισμένα.

Σχεδόν πάντοτε, το μορφότυπο συνδέεται με κινήσεις των χεριών και κινήσεις του σώματος ανάλογες με το ρυθμό. Όλες κρατάνε στο χέρι τους ένα χειρομάντιλο από τις διοχώνιες άκρες του και λέγοντας το μορφότυπο τραβάνε ρυθμικά και προς τα έξω τις άκρες του. Το σύγχρονο αυτό ομαδικό τραβήγμα δίνει ένα μουντό και θλιβερό ήχο κοντά στη μουσική του μορφολογικού. Παλιές φορές, το αόριστο τραβήγμα, εξαιτίας της μηκυνής έντασης της στήθης, έχει σαν αποτέλεσμα να σκίζεται το μαντίλι.

Παρατηρείται ακόμα και η πανάρχαια κίνηση της έσχατης απέλυσιας: Καθώς είναι ριγμένο στο κεφάλι άδικο το μαύρο μαντίλι, η γυναίκα τραβιέει προς τα κάτω τις δύο άκρες, δεξιά και αριστερά, στο ρυθμό του μορφολογικού, με δύναμη. Αυτά τα απότομα δυνατά τραβήγματα δημιουργούν αντίστοιχες πιέσεις στο κεφάλι, που σε λίγο, αρχίζει να υποφέρει. Εξαιτίας της έσχατης, που άρηπουρηγείται, πετούνε προς τα πίσω το μαντίλι, έτσι ώστε να πέφτει

στο λαγμό. Τώρα φαίνονται οι ξεπελεγμένες κοιτίδες. Μορφολογώντας τραβάνε προς τα κάτω τούφες από μαλλιά ή και ολόκληρη την κοιτίδα δεξιά και αριστερά, χωρίς να αισθάνονται την έτταση. Ίσως αυτή της στιγμή να μη γίνεται αισθητός ένας πόνος στο κεφάλι, σε λίγο όμως παρουσιάζονται τα πρώτα συμπτώματα: κάποιια ζαλάδα και από κοντά λιποθυμίες. Ξέροντας οι άλλες, που οδηγεί αυτό το τραβήγμα των μαλλιών, επεμβαίνουν έγκαιρα και απογορεύουν την κίνηση, απειλώντας με άμεση αποχώρηση. Όλες τότε συμπροφώνονται, για να επαναληφθεί ύστερα από λίγο η ίδια κίνηση και οι ίδιες απειλητικές συστάσεις.

Φτάνει κάποτε και ώρα της φοβερής κίνησης, που συνοδεύεται πάντοτε με μια παλή δυνατή κραυγή πόνου και απελτίσιας με τις λέξεις: " Πώ πω ες ψούση" (Πώ πώ τι πάθαμε). Μαζί με αυτή την κραυγή, βάζει τα νύχια των δακτύλων των δύο της χεριών στα μάγουλα, τα χώνει βαθιά στις σάρκες και τα τραβάει προς τα κάτω με δύναμη, με αποτέλεσμα να κοπιομοιωθεί το πρόσωπό της. Έχεδόν πάντοτε δεν προφταίνουν οι δπλανές να την αποτρέψουν, γιατί όλα γίνονται παλή χρήγορα και απότομα. Υπάρχει μια στερεότυπη φράση, σχετική με αυτή την κίνηση: " Βού θόνι ε' δεείου πόσσε φάκει" (έβαλε τα νύχια και κατέβασε κάτω τα μάγουλα). Ίδια κίνηση όπως από τα πανάραια χέρνια για την ίδια έκφραση πόνου.

Αν η άμεσα ληπημένη, δεν προβεί στην κίνηση της έσχατης απελτίσιας, θα μπορεί να μένει κοντά στον πεθαμένο της μορφολογώντας.

γυρω απο το νεκρο

Οι σίκοι λυπημένοι αλλά προπαντός οι γυναίκες, που μοιραζόμαστε, κουράζονται γρήγορα. Μερικές συμβουλεύουνε να σταματήσουνε λίγο, για να μπορέσουνε να αντέξουνε ως το τέλος. Τότε οι άλλες καρσκαμένες, που ήρθανε εδώ να ενώσουνε την προσωπική τους λύπη με την καινούργια τούτου του νεκρού, βλέπουνε ότι έφτασε η σειρά τους να αρχίσουνε αυτές το μοιραζόσι, να κλάψουνε και για τους δικούς τους καίημούς και να δώσουνε τις παραγγελίες τους στο νεκρό, μα και σε λίγο θα συναντήσει τους δικούς τους.

Παρακαλούθω κηδέτες πάνω απο πενήντα χρόνια στα χωριά γυρω από την Ελευσίνα. Υπάρχει μια ασυμβίβαστη διαφορά απόψεων μεταξύ των γυναικών σε όλες τις περιπτώσεις νεκρών. Μερικές υποστηρίζουνε: Δυστυχισμέ-

νος είναι αυτές που κίνεσαι. Άλλες, αντίθετα, ότι το κακό δεν είναι σε αυτό, που κί-
νεται, αλλά σε κείνους, που μένουν πίσω και υποφέρουνε. Δεν ξέρω κινδύνια
από όσες πολλές παρακαλούθηκα, που να μη κουβεντιαστήκανε αυτές
οι δύο αντίθετες θέσεις. Σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε κάποια συμφωνί-
α. Ίσως χρειάζεται κ αντίθεση για τη σύνθεση της παραγωγίας.

Οι δύο απόψεις περάσανε στα μορφολόγια, όπως, μερικά αντιπροσωπευτικά,
μπόρεσα και «ένδεφα» από κινδύνια.

(4)

Η πρώτη άποψη :

Σά μκάτ πέρ νιρίκ
τς έ μπάρ αϊ τωήγ
Ντέ κίο μπότα τς γιό χίμ,
κονί χέρ σ'κά τ' βίμ.
Κούσσ έ θά ψέ σ'ίσστ μ-κάτ;
Πρίτετ φρίμα, μπέτε ι-θαί.

Τί κρίμα για τον άνθρωπο,
που κάνει τη ζωή του.
Όταν θα μπορούμε σ'αυτό το χώμα,
δεν έχουμε κανένα γυρισμό.
Ποιός είπε ότι δεν είναι κρίμα;
Σου κόβεται η ανάσα και πεθαίνεις.

(5)

Η δεύτερη άποψη :

Αϊ τς ίκ-γ, έ ντίμ σουμ,
λέ γκά πράπα Σιάρμ έ γγούμ
Αϊ τς ίκ-γ, σοκόν έ βέτε.
Τούτι ί σοκόν αϊ τς μπέτε.
Τς γέμ; Βέτ νί φρίμ,
πό τς μπέτετ πράπα έ ντίμ.
Αϊ τς ίκ-γ κα σοκ-τούορ.
Αϊ τς μπέτετ ί παγκούον.

Αυτός που φεύγει, το ξέρουμε καλά,
αφήγει πίσω του φωτιά και ποτάμι.
Αυτός που φεύγει, πέρασε και έφυγε.
Όλα τα υποφέρει αυτός που μένει πίσω.
Τί είμαστε; Μόνο μία ανάσα.
Αλλά ξέρουμε τί (κακό) μένει πίσω.
Αυτός που φεύγει, έχει τη γειώδει.
Αυτός που μένει, τα πηράωνει.

Όταν αρπάζουνε το μοιραλόχι οι άλλες λυπημένες, τότες κι μιιά γίνεται ερέθισμα της άλλης και ακούγονται ανθρώπινες ιστορίες με καλές, δυαίρεστες και τραγικές εξελίξεις.

Όταν το μαύρο μαντάτο έρχεται από μακριά, την ξενιτιά ή τον πόλεμο, σκίζεται η καρδιά του ανθρώπου. Δεν υπάρχει ο νεκρός, που θα δώσει επιτέλους, με την καρδιά και την ταφή του, την ειρήνη και το στομάχι του μοιραλόχου. Αν στις πέρ πτώσεις, που έχουμε το νεκρό, το μοιραλόχι ρυθμίζεται, χρονικά έδω, εδώ ο χρόνος είναι ακαθόριστος.

Βρέθηκα σε τέτοιες περιπτώσεις, όπου άκουσα και πήρα συνταρακτικά μοιραλόγια. Άλλοι οι λυπημένοι έσπυνε παίρει στα χέρια τους κάποιο προσωπικό αντικείμενο του νεκρού και μοιραλόχου, κουνώντας το δώθε-κείθε. Πάνω σε ένα τραπέζι, στη μέση του άδειου δωματίου, είναι τοποθετημένη κάποια φωτογραφία του νεκρού και μπροστά καίει ένα κερί.

Στο αρβανίτικο είναι εντελώς άγνωστη η μοιραλόχιστρα που καλούνε, για να μοιραλόχισει με κάποια αμοιβή. Σε κάθε νεκρό, όδες μοιραλόχου, το κάου νε μόνο για δύο λόγους: Για τον πόνο, που τους έδωσε ο ωμηρινός πεθαμένος, και για τους προσωπικούς της καϊμούς ή καθεμιά.

Είναι σημαντικό το ότι, ενώ η αρβανίτικη γλώσσα, όσο πάει, παύει να ακούγεται, το μοιραλόχι-όπου ακόμα ακούγεται στο αρβανίτικο-εξακολουθεί μέχρι σήμερα να λέγεται και από νέες ακόμα.

Και στους ηλικιωμένους πεθαμένους είναι υποχρέωση το μοιραλόχι. Εδώ μάλιστα το καταλαβαίνεις καλύτερα, γιατί, όσο γάουα, λείπει η έδαφη, αναδιπλώνεται εδώ η ζωή του πεθαμένου και τονίζονται τα θετικά στοιχεία.

κεία της ζωής του.

Ο θάνατος, σήμερα, είναι ζήτημα κάποιου εργαλάβου «τελετών». Χρειάζεται να ξέρεις πρόσωπα και πρόσηματα εδώ στα χωριά γύρω, για να σπεύσεις να το ακούσεις.

Το μοιρολόγι, που ήπιανε από τις σημαντικές παρτές του δημοτικού τραγουδιού άρχισε να μη ακούγεται πλέον.

Η καταγραφή του μοιρολογιού, μου στάθηκε πολύ δύσκολη, ακατόρθωτη σχεδόν. Είναι άσκημο, εσύ να γράφεις αυτά, που λει ο άλλος και κλαίει, και το χειρότερο ακόμα, αποκατηντόπι, να κρατάς ένα μοιρολόφωγο και να καταγράφεις το θρήνο του άλλου.

γλυκα μοιρολογία

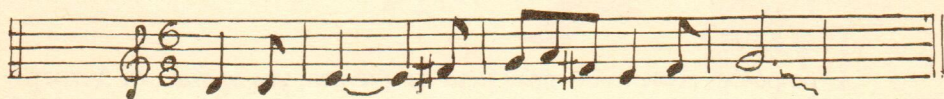

Το μοιρολόγι εἰσκαλουθεῖ παλὺ μετὰ το θάνατο, για χρόνια. Οἱ λυπημέ-
νες πιάνε συχνὰ στὸν τάφο τοῦ δικοῦ τους καὶ τὸν μοιρολογεῖνε. Στὰ μοι-
ρολόγια αὐτὰ, υπάρχει μιὰ συνέχεια καὶ συνοχή, προπαντὸς, τὸ βλέ-
πεις καθαρά, ἔχει γίνῃ κάποια προετοιμασία. Τα μοιρολόγια αὐτὰ εἶναι
συμπληρωματικὲς ανακοινώσεις στὸν πεθαμένο, νέων γεγονότων καὶ πε-
ριστατικῶν, που προκύψανε μετὰ το θάνατο, ἀπορίες, που δημιουργηθή-
κανε καὶ ἐρωτήματα, που ἔχουνε ἀνάγκη ἀπὸ ἀπαντήσεις καὶ υποδείξεις.

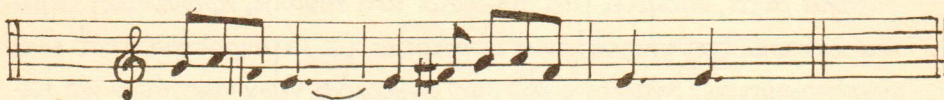
Τώρα, που ὁ θάνατος για τὴ λυπημένη γυναῖκα ἔγινε κατάστασι, λή-
πει ἀπὸ το μοιρολόγι τῆς ἡ ἔξαψι τοῦ πρώτου καιροῦ.

Ἀλλὰ καὶ στὸ στίχι τῆς μοιρολογεῖ ἡ λυπημένη. Ἀκούγεται μόνον ὁ ἶσος τοῦ
μοιρολογιοῦ, ἀκριβῶς ὅπως τὸ «μπουῶς-φερμέ» των τραγουδιῶν. Τα χεῖλε δὲν
κουινιούπαι, μόνον ἓνα μουρμουριτὸ καὶ κλαμένα μάτια, ἀπο μεσα ὅμως εκ-
θέτει στὸν πεθαμένο τῆς τὰ προβλήματα, που τῆς δημιούργησε ὁ θάνατός
του. Τα μοιρολόγια αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ ονομάζω: «γλυκά μοιρολόγια».

Η μουσική του αθβανίτικου μοι-
ρολογίου της περιφέρειας της βο-
ρειοδυτικής Αιτικής παρμένη α-
πό παλιές κηδείες με το μαχητό-
φωνο.

Μοί μα γά ρε μο ο οί μα γά α ρε

νου ουκ ντο ε χα α ρο ο νι φα ρε

Προμνηυματα θανατου

Δύο μοιρολόγια της χαροκαμένης Θειάκας Αντρέσαινας. Έθαψε επτά κοπέλες σαν τα κρύα νερά στη μεγάλη γρίπη του 1919. Οσμιζότανε το θάνατο πριν της χτυπήσει την πόρτα κι άρχιζε από πριν το μοιρολόγι.

(6)

Ντέρ-ν έρα μά γκιμόν
 τί χίνι μπ-ρδα μί κρ-κόν.
 Έρα νότ-ς κά τί κλιάρ
 γκλιέτ σέ σσιρίτ ντό τί μάφ
 Έρα φρίν έ φ-σσ-λόν
 έ τί ζέζα μί κρ-κόν.
 Έρ γκά ρ-μούορ μπότ
 γκίγκεμ σέ π-ρ βάφε θότ.
 Γιασσι γκά ντέρα νί κρ-σέτ
 σ'ίσσι νερί, ψέ νούκ μί φλέτ.
 Ντρίδετ σσι-πίς ντέρα.
 ντό τί χίνι εζέζα έρα
 Έρ γκά ρ-μούορ μπότ
 νί σσι-πί μί χίρι έ πάλσι.
 Κίσι νότ μέ κ-τ ανιάρ
 φιέν νί σσιρίτ π-ρ τί μάφ
 ζέσσι νί κεκουρίμ-τ ντέρ
 τίς λέ βέτ τί φτόχ-τ έρ.
 Ντίσκεν κλίτσει μ'αλυσίδει
 εδέ ζέμ-ρα μί ντρίδετ.
 Ντέρα κεκουρίμ-τ ού κόσι,
 γκά τίς χίνιν έ σ'πρίφεν πράπ.

1
 Ο αέρας μου σπρώχνει την πόρτα,
 μου ζητάει να μπει στο σπίτι.
 Ο αέρας της νύχτας κλαίει,
 μοιάζει να να θέξει να πάρει κάποια ψυχή
 Ο αέρας φουάει και σφυρίζει
 και μου ζητάει να μαυροφορευτώ
 Αέρας από νεόσκαφτο κάμα,
 ακούω ότι μου μιλάει για τάρους.
 Κάποιος απέξω μου κτυπάει την πόρτα,
 δεν είναι άνθρωπος γιατί δε μου μιλάει.
 Τρέμει η πόρτα του σπιτιού,
 θέξει να μπει ο μαύρος αέρας.
 Αέρας από σκαμμένο κάμα
 μου μπαίνει στο σπίτι περίσσιας.
 Τούτη η νύχτα, με τούτη την τρομάρα,
 έρχεται για να πάρει κάποια ψυχή.
 Βλέπω μια σιδερένια πόρτα,
 που φέρνει μόνο κρύον αέρα
 Ακούγονται τα κλειδιά με τις αλυσίδες
 και τρέμει η καρδιά μου
 Άνοιξε η σιδερένια πόρτα
 απ' όπου μπαίνουν και δε χυρίζουν ποτέ

Προμνηυματα θανατου

(7)

2

Λόγκου νάτ-ς θ-ρέτ
 έ μέ θίκ ντί ντί μί πρέτ.
 Λόγκου νάτ-ς φιέν τώρ
 έ νί σπάτ μπά ντί ντόρ.
 Λόγκου νάτ-ς βαιίτον
 έ νί σσιρίτ τ' μάρ κρ-κόν.
 Άν κένι κακοχέχ,
 σέ τίς φιέν εγγίχκα σδέχ.
 Κένι κακοχέχ νί ντέρ,
 φρίκ εδέ ντιρίδ-μ μί μέρ.
 θίρμ-ρα σσούμ διαχ έρα
 χκίχκιου, έρδ χιάσσι χκα ντέρα άκου, ήρδανε έξω από την πόρτα.
 Ντέρ-ν θίρματ νά κρ-δίνιν
 ντί σσιτί ντουόν τ' χίνιν.
 Μόςί χέ, ντέρ-ν χχειδώσε
 έ μέ χέκουρ αμπαρώσε.
 Ού χάπ ντέρα μέ νί τ' φρίτουρ.
 χίτιν σσιρίτρα τ' κέί ίκουρ.

Το πουλί της νύχτας φωνάζει
 και με μαχαίρι με κόβει στα δύο.
 Μας τρυγυρίζει το πουλί της νύχτας
 και κρατάει στο χέρι του ένα τσεκούρι.
 Μοιρολογάει το πουλί της νύχτας
 και ζητάει να πάρει μια ψυχή.
 Το σκυλί ουρλιάζει,
 βγέπει ότι έρχεται το κακό.
 Το σκυλί ουρλιάζει έξω από την πόρτα,
 φόβος και τρεμούλια με κατέχει.
 Ο αέρας φέρνει πηχτές φωνές,
 Οι φωνές μας χτυπάνε την πόρτα,
 θέλουν να μπουνε μέσα στο σπίτι.
 Μη τις αφήνεις, χχειδώσε την πόρτα
 και αμπαρώσε την με τη σιδεριά.
 Άνοιξε η πόρτα μ' ένα φύσιγμα,
 μπήκανε ψυχές, που είχαν φύγει.

γνωστα μοιρολογία

Μερικά μοιρολόγια, ένας-δυο διάσπαρτοι στίχοι, είναι ευρύτατα γνωστοί στην περιφέρειά μας, αλλά και πάρα πέρα. Και μεταφέρονται από στόμα σε στόμα, όπως ο πρώτος στίχος του επόμενου μοιρολογιού. Έβλεπα ότι έπρεπε να ήτανε ξεκομμένος κάποιου μεγαλύτερου μοιρολογιού. Κατέφυγα στο φίλο μου Μπάρμπα Φίλιππα Σ. Πέππα από την Ελευσίνα, που μου έλυσε την απορία, αλλά, προπαντός εξασφάλισα και το επόμενο απόκτημα¹.

(8)

ξί σ'ού γκίη νί γκούρ με τσεύσα,	γιατί δε βρέθηκε μιὰ ανώμαλη πέτρα,
τί περίρεϊ παμπόρι (2) μέτα;	να γύριε πίσω το βαπόρι; (2)
ξί σ'ού γκρέ ρέ νί φουρτούν,	γιατί δε σηκώθηκε μιὰ φουρτούνα,
τί μάς μπίνει κίο πούν;	να μη γινότανε αυτή η δουλειά; (ο θάνατος)
ξί σ'ού γκίη νί γκούρ με μάκ,	γιατί δε βρέθηκε μιὰ μαζγιαρή πέτρα,
τί περίρεϊ παμπόρι πράπ;	να ξαναγύριε το βαπόρι;
ξί σ'ού τσεά αϊ μοτόρι,	γιατί δεν έπαυσε η μηχανή (του βαποριού)
τί μας μπιν πάρ παμπόρι;	να μη ξεκίναγε το βαπόρι;
ψέ σ'έ ξράν καπετάν,	γιατί δε σκότωσαν τον καπετάνιο,
τί μπέτει παμπόρι νι'άν;	να έμενε σε μια γωνιά το βαπόρι;

-
1. Αγράμματος τραγουσιστής, σωστός ποιητής, όπου γλέντι και χαρά, πρώτος και καλύτερος. Ο ποιητικός λόγος ήτανε γι' αυτόν όπως ο πεζός στους άλλους (1880-1970).
  2. Όπως στην αρχαιότητα το ακάτιον του Χάρωνος, κάπως ίδιο είναι και στους Αρβανίτες το βαπόρι. Ίσως ακόμα, γιατί τότε έφερνε σε τόπους αγύριστους.

Παραγγελίες

1

Μοιρολόγι της Σοφίας Ν. Λιούμη από τον Ασπρόπυργο Αττικής για τον άντρα της Νίκο Λιούμη. Το είπε στην κηδεία κάποιου συγγενούς της στα 1975. Μου το είπε δυο μέρες μετά την κηδεία.

(9)

Ό μιά μπί-νι συμπαυί
 τ' όθμ' έδα ου νί'ά ντί.
 Σουόμ τ' περικαζής
 μπ-μ εδέ μα νί σο-ρ-μπές.
 τί θούσοσ τ' φάγγιτουρα
 εδέ σουόμ τ' κηιάϊτουρα.
 τι τσοσάσ μυρτοπούγεν
 έ τί χιάτσσ άτ' ζηούγγεν.
 Ντί τ' θ'φτι: "κούσοσ έ νη-γκόν;"
 - Άγιο Φούγγρα τ' κη-κόν.
 Ντί τ' θ'φτι: "κούσοσ τα δα;"
 - Άγιο γηρούσ-για τσοσ τ' κά.
 θούτ' τ' βίνι γκά σοσ-πία,
 φέ μ' κ'θκ-ρ μοναχία.
 Πρίρου, Νίκο, γκ'άϊ βέντ,
 φέ γάσοσ Φούγγ-γ πά ντιέγγμ.
 Πάν κήρα, σοουμ κήρα,
 ζιό σί μουό κακομοίρα.
 Μπουνόκουρ Μήτσο, τ' μιά τσοσάσ,
 ντί σοσ-πί τ' μιά νη-γκόσο.

Σας παρακαλώ ποζή
 (επιτρέψτε μου) να του πω και εγώ ενα-δυό
 Ποζή σε παρακαλώ
 κάνε και σε μένα μιά εξυπηρέτηση.
 Να του πεις τα καιρετίματά μου
 και ότι ποζή τον γηαίω.
 Να βρεις τη μικρή μου μυρτιά
 και να της δώσεις αυτό το γουζούδι.
 Εάν σου πει: «ποιός το στείλνει;»
 - Αυτή η Σοφία, που σε αναζητάει.
 Εάν σου πει: «ποιός σου το έδωσε;»
 - Αυτή η γηναίκα, που σ' έχει άντρα.
 Πες-του να περάσει από το σπίτι,
 γιατί με έχει φάει η μοναχία.
 Γύρισε, Νίκο, από αυτό το μέρος,
 γιατί άφησες τη Σοφία χωρίς παιδιά.
 γπάρκουν κήρες, πογγές κήρες,
 αγγά άχι κακομοίρες σαν εμένα.
 Πρόσεξε, Μήτσο, να μου τον συναντήσεις,
 να μου τον στείλεις στο σπίτι.

φαντασία

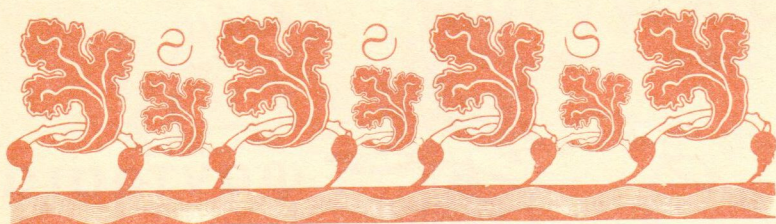
2

Δεύτερο μοιρολόγι της Σοφίας στην ίδια κηδεία. Ίσως είναι από τις τελευταίες, που κάνουνε να ακούγεται στα αρβανίτικα το μοιρολόγι, μέχρι τις ημέρες μας.

(10)

Ντέ σοι-πία νε'άι δρόμ
κ'άρδουρ έ θ-ρέτ νί γκιόν.
Μ' θ-ρέτ τώρ γκά σοι-πία
νατριχιιάσεμ κακομοίρα
-Ψέ θ-ρέτ κ-του, ρέ γκιόν;
Βέντ πά μπούρ, έ τς κρ-κόν;
Γκιόνι φόγγι: "Μοϊ ενάτ,
έρδα νέ σοι-πία πράπ.
Πό σ' έ νάσσο καημέρα,
τί μ' γκιούοιτε γκά ντέρα.
Πό έ νάσσο ώρα καηή,
τί μ' γκιούοιτε νε' αυή.
Ψέ μ' γκιούσον κακομοίρ;
νούκ έ νιώσε νοικοκύρ;
Ού κ-τσέφα, Φούγγ, γκούμ
σέ έ ντοϊ γκρονό σσουή.

Στο σπίτι μου στην άκρη του δρόμου
έχει έρθει και κεραϊδάει ένας γκιόνης
Κεραϊδάει γύρω από το σπίτι μου,
ανατριχιιάσω η δυστυχιωμένη.
- Γιατί κεραϊδάς εδώ γκιόνης;
Εδώ είναι σπίτι δίπλας άστρα, τί ζητάς;
Ο γκιόνης φώναζε: "Μωρή ξερή,
ήρνα πιάμ στο σπίτι μας.
Όταν σου είπα καηημέρα,
εσύ μ' έδωξες από την πόρτα.
Όταν σου είπα ώρα σου καηή,
εσύ με έδωξες από την αυή.
Γιατί με διώχνεις δυστυχιωμέν ;
Δε γνώρισες το νοικοκύρη του σπιτιού;
Εγώ, Σοφία, πήδησα ποτάμια
γιατί σ' αγαπούσα πογύ σαν γυναίκα μου.

η θειακα αντρεσαινα

Απόκτησε εφτά παιδιά, τα έχασε όλα στη μεγάλη γρίπη του 1918. Την πλησίασα πολύ στα 1932. Κατάφερα και της απόσπασα την εμπιστοσύνη. Ήτανε τρομερά έξυπνη και πολύ αξιοπρεπής αν και εντελώς άπορη. Όταν την γνώρισα, σχεδόν δεν έβλεπε. Από αυτήν πήρα πολλά, σχετικά με τα αρβανίτικα της περιοχής μας. Όταν την άκουγες να μурμουριζει, αυτό ήτανε πάντα μοιρολόγι. Το μαρτυράγανε κάτι χοντρά δάκρυα, που στάζανε από τα σβησμένα μάτια της. Μοιρολογούσε τὰ παιδιά της μέχρι που πέθανε. Πολύ δύσκολα μπορούσες να της αποσπάσεις κάτι ολοκληρωμένο. Πάντα το διέκοπτε και έκλαιγε.

(11)

<i>Λούγε σσιάτ γγαρχκοϊ κί κούρμι</i>	<i>Αντὸ το κορμί ἀνήισε εφτά γουχούδια</i>
<i>έ τ σσιάτ μα μουόρ γουόμι.</i>	<i>και τα εφτά, μου τα πήρε το ποτάμι.</i>
<i>Σκοϊ νί μπρέσσ-ρ ισοκρέτ</i>	<i>Πέρασε ένα καταραμένο χαλάει</i>
<i>πόσσι μ σσιόν γουόγε έ φζέτ.</i>	<i>και μουριζει κάτω γουχούδια και φύλλα.</i>
<i>Σκοϊ δι γουόμι ισοκρέτ</i>	<i>Πέρασε αντὸ το καταραμένο ποτάμι</i>
<i>μά σσιόν σσι-πίν νί ντέτ.</i>	<i>και μου πέταξε το σπιτι στη θάλασσα.</i>
<i>Μπέσσ κτου, νί ντρού τ θιάτ.</i>	<i>Έμεινα εδώ, ένα ξερό ξύλο.</i>
<i>Κάμ μπάρτουρ γουόγε σσιάτ.</i>	<i>Έχω χάσει εφτά γουχούδια.</i>

εξομολογηση

Με κάλεσε σπίτι της, είχε «κάτι δικά της» να μου πει. Μου είχε μιλήσει και άλλη φορά, κάπως γενικά και ήξερα σχεδόν τι με θέλει. Πήγα με το μαγνητόφωνό μου σε λειτουργία. Αντιγράψω από τη μαγνητοταινία:

«Όπως ξέρεις, ο άντρας μου σκοτώθηκε με το κάρο. Μου άφησε δυο κόρες, ένα γιό (το φίλο σου) και το άλογο, που τον σκότωσε. Έπεσα στη δουλειά, έκανα αγελάδες, πάντρεψα τα κορίτσια και σπούδασα το γιο γιατρό. Όταν χήρεψα, ήμουνα 25 χρονών. Τώρα, γιατί να τα κρύβουμε; Μήπως δεν καταλαβαίνεις; Άδειος μου ήτανε ο τόπος στο κρεβάτι, χωρίς άντρα, και μοιρολογούσα εκεί μόνη μου, να μη με ακούσει κανείς γιατί ήτανε, λέει, ντροπή. Έκλαιγα μόνη τον καϊμό μου και μοιρολογούσα. Κανένας δε με άκουγε, κανένας δε με έβλεπε».

«Αυτά ήθελα να σου πω, γιατί ξέρω ότι μαζεύεις κάτι τέτοια. Προσοχή όμως. Ούτε ονόματα θέλω, ούτε να μάθει κανένας. Πρόσεξε καλά. Ούτε ο γιός μου».

(12)

Νάνι, τσ' ἔκαμ νί μέντ,
ἴσοτ ἱ-μπράϊ-τ κι βέντ.⁽¹⁾
Ντό ὄ-ρές παραπονίν.
Ψέ μ' μπράδε αὐ σσι-πίν;
Τούτι νάτατ ἔ κομητόνι,⁽²⁾
βίη τὸρ ἔ νοῦκ ἔ τσόνι

Τώρα, που σε ἔχω στο μυαλό μου,
εἶναι ἄδειας ο τόπος μας.⁽¹⁾
Θα φωνάζω το παράπονό μου.
Γιατί μου ἄδειασες αὐτό το σπίτι;
Ξε θυμάμαι ὅγες τις νύκτες,⁽²⁾
στρυφογυρίδω και δε σε βρίσκω

« τα χρόνια περνούσανε πολύ δύσκολα. τα παιδιά μεγαλώνανε, »
« πάντρεψα την πρώτη, ἔξοδα ο γιός, βρήκα δυσκολίες στη »
« δεύτερη. Πήγαίνα κάθε τόσο στο νεκροταφείο, στον ἄντρα »
« μου, να τα κουβεντιάσω μαζί του, να μου ἔλεγε και αὐτός. »
« τη γνώμη του για τα ὅσα με βρίσκανε. Του τα ἔλεγα ἄλλε »
« με τη σειρά και τον περιμένα να ερχότανε τη νύκτα να μου »
« ἔλεγε τί να κάνω. Θέλω να σου πω μερικά ἀπὸ τα ὅσα θυμάμαι πε »
« ρισσότερο, που του ἔλεγα στον τάφο, ἀλλὰ πρόσεξε, ἐδῶ να μει. »
« γοννε. »

(13)

Τέ ἔ φταιῖα; Ψέ σ' μ' θάσσε;
Ἰκε βέε μ' ἔ μ' γάσσε.

Ξε τί σου ἔφταιῖα; Γιατί δε μου εἶπες;
Ἐφυγες μόνος και με ερηκιάζεις.

1. Ἄδειο τόπο, εννοεῖ την ἀπουσία του ἄντρα της ἀπὸ το συζυγικό κρεβάτι.

2. Πάντα, ὅταν πρόκειται για την ἐπιθυμία της σαρκικής ἐπαφῆς χρησιμοποιοῦνται ἄλλες λέξεις.

λάσσε χροού, λάσσε ντιέ-τ,
ζούρε δρόμιν, ίκε βέτ.
Πρ μαρτέσ βάιζα τ' ώρ
κούσσ ντό βέϊ τ' χιάπ ντόρ; (1)
Προξενιά μί βιέν τώρ,
ο' ίσστ μπούρι τ' χιάπ ντόρ.
Μ' έρδ νέ νέρ προξενί,
θόμ, σί τ' μπ-νι ορμί;

Βάιζ-ν επάρ έ ρεβονιάσα,
ο' κέσσ μπούρ έ οσουή πηγάσα

Άτ βάϊδ-ν έ μαρτιόβα.
Γέσσ πά τι, σά γούβερ σσκόβα!
1 δάσσ τρι κρία γλάπ,
κάμ κόμα κάττ τσόπ.

Άτ ερόγγη-ν έ ντούο σσοούμ,
ίς τ' μπ-νι; θόμα νέ χκιονίμ.

Κάλλι νούκ σσρ-μπιέν έ μπέτετ
ο' έ κά ζότιν π-ρ τ' ντρέ κίετ.
Κάλλι χκίχκιου, τς θ-ρέτ,
ζότιν άφρ ντό τ' κέτ.
Ντό μενάτε τς ντό ντίετ
μπάσσκ με δάιν τ' νίσετ.
Κάλλι χιά, κάλλι βαιτόν
ζότιν φάρε νούκ έ τσόσσ.

Επατάξειπες τη γυναίκα και τα παιδιά σου,
έπιασες το δρόμο κι' έφρχες μόνος.
Η κόρη μας είναι σε καιρό για γάμο,
ποιός θα πάει να δώσει το χέρι; (1)
Με περιτριγυρίζουνε τα προξενιά,
δεν υπάρχει ο άντρας, που θα δώσει το χέρι.
Τα προξενιά μου ήρθανε στην πόρτα,
πες μου, πώς να ενεργήσω;

Αρραβώνιασα τη μεγάλη κόρη,
δεν είχα κοντά μου τον άντρα και γιπήθηκα.

Πάντρεψα την κόρη μας,
ήμουνα χωρίς εσένα, πόσο δηγητήριο ήπια!
Της έδωσα (προίκα) τρεις αχρηάδες,
έχω ακόμα τέσσερα κομμάτια.

Αυτή τη μικρή την αγαπώ ποζή,
τί να κάνω; Συμβούλησέ με στον ύπνο μου.

Το άγχο δε δουλεύει και σέκει αργό
δεν έχει το αφεντικό του να το κοιμαντάρει.
Άκου το άγχο, που φωνάζει,
θέλει να έχει κοντά του το αφεντικό του.
Θέλει, το πρώι, μόλις δημερώσει
να ξεκινήσει στη δουλειά μαζί με το αφεντικό.
Κηαίει το άγχο, μοιρογοχάει,
που καθόχου δε βρούκει το αφεντικό του.

1. Το γαμπρό για την κόρη του τον διαλέγει μόνον ο πατέρας, κανένας άλλος (εκτενέστερα για το θέμα αυτό θα βρεις στο βιβλίο μου: «Αρβανίτικος γάμος», σελ. 21 και επ., έκδ. 1980).

θόμ, μπί-νει τ' σσές κάγγιν,
τ' μπσόνι γράμ ντιάγγιν;
Λχόδ-ν ντιέγγι άνα νί τόρ,
ρί άίι με νί κάρτ νί νιόρ.
Γκα λκογιόι τ'ρ μ' υόν,
σι άίι ντιάγγι νοσκου ττσόν.

Μάς χαρό σά τ' πορούτα.
Ία νιόρ τ' ντίκετ ντίτα.
Μπούρατ γιάν π'ρ ορμίν
εδέ γράτ π'ρ σσεπίν.

Πες μου, κάνει να πουλήσω το άλκο,
για να σπουδάσω το παιδί μας;
Παίζουνε γύρω-γύρω τα παιδία,
αυτός στέκει με ένα βιβλίό στο χέρι.
Όλοι μου λένε από το σχολείο του,
ότι δε βρίσκεις σαν αυτό το παιδί

Μη ξεχνάς τα όσα σου παραγγείλα.
Έξα (να μου απατηθείς) μέχρι να ξεμερώσει.
Οι άντρες είναι για το κομμάτι
και οι γυναίκες για το σπίτι.

Οπισσδήποτε το είχε σχεδιάσει από πριν και θα το 'χε πει πολλές φορές μόνη της γιατί, όπως διαπίστωσα, ήτανε μια διαρκής ροή χωρίς κανένα εμπόδιο.

Ο άντρας της σκοτώθηκε, όπως η ίδια μου είπε, στα 1915. Όταν με φώναξε και μου είπε την ιστορία της και τα μοιρολόγια, όπως ακριβώς τα έχω καταχωρήσει πιο πάνω, ήτανε στα 1945. Υπολογίζω να είχε περάσει τότε τα πενήντα πέντε της, φαινότανε όμως, σαν πάνω από εβδομήντα. Ο πόνος για το χαμό του άντρας της ήτανε αβάσταχτος, την είχε φάει όμως και η σκληρή δουλειά με τις αγελάδες. Τα μοιρολόγια, μου τα είπε κλαίοντας. Με παρακάλεσε να είμαι στην κηδεία της. Πήγα. Πέθανε τον Αύγουστο του 1953. Ο γιός της επιμένει να μη σημειώσω το όνομά της έστω και τώρα, μετά το θανατό της.

στην αδερφη

(14)

Ένα μοιρολόγι, που είπε η μητέρα μου στην αδερφή της Κλεοπάτρα, που πέθανε στα 1910 σε ηλικία 17 ετών. Το είχε γραμμένο στο τετράδιο τραγουδιών, που μου χάρισε, λίγα χρόνια πριν πεθάνει.

Ψέ σοκόβε γκά κίλο νιέρ,
τί σ'πρίρεν νιάτρ κέρ;
Άγιο νιέρα δότ νι μάρι:
"Κούσο νιό κίτι, νούκ νιό νιάρι."
Ψέ μ' ού μίτ-σε γκούγε πρέρ
μπήτορ σί νι δέ πρ-γέρ;
Ενωδίν ψέ έ γιάσσε
εδ'αστουού ού μαραχιάσσε;

Γιατί πέρασες απ' αυτή την πόρτα,
που δε γυρίζουνε άγχη φάρα;
Αυτή η πόρτα γράφει σαϊνιό:
"Όποιος να μπει, (εδώ) δε να βγει".
Γιατί έγινες κομμένο ρουλούδι
με κλειστά μάτια γυμμένα στη γη;
Γιατί άφησες την ευωδιά σου
και μαράνηκες έτσι;

Πάχ, μοί τι γγούγε μπουμπιούκε	Αχ, εσύ, μπουμπιασμένο γουγούδι,
νιάρα ίκε, έ σ' ου γκούκε.	Έφυγες γρήγορα, πριν ανδίσεις.
Πάχ, μοί γγούγε σουίμ φρέια,	Αχ, πογύφυγγο γουγούδι,
ίκ-ν έ σ' να πρίφε μετά.	φείγεις και δεν ξαναγυρίζεις.
Πάχ, μοί τι γγούγε εκέρ,	Αχ, εσύ, φαρδύφυγγο γουγούδι,
σ' πτό τ' σουίμ νιάτρ χέρ.	δε θα σε δούμε άγρη φορά.
Μοί γγούγε μέ σουίμ κάρε,	Λουγούδι με πογιά χαρίσματα,
νούκ ντό τ' χαρόνι φάρε.	δε θα σε ξεχάσω ποτέ.
Μοί γγούγε με σουίμ κάρε	Λουγούδι με πογιά χαρίσματα
τ' μας γέσσε γέρ φάρε.	ας μην είχες γεννηθεί ποτέ.
Μοί γγούγε, γγούγε, διορέτ	Λουγούδι, γουγούδι, διορέτα
ίκ-ν έ νά γγάσσε βέτ.	φείγεις και μας αφήνεις μόνους.
Πάχ, μοί γγούγε τρ-ναφύγγε.	Αχ, γουγούδι τριαντάφυγγο.
Μοί, σοι-πίν ψέ νά έ μπίγγε;	Καηή μου, γιατί μας έχλεισες το σπίτι;
Πάχ, μοί γγούγε ματζουράν,	Αχ, γουγούδι, ματζουράνα,
ηγάσσε φρέ-τ έ τ'ράν.	άφησες και πέσανε τα φύγγα σου.
Πάχ, μοί γγούγε μαργαρίτ,	Αχ, γουγούδι, μαργαρίτα,
σά εδέδα κίο ντίτ;	πόσο μαύρη είναι τούτη η μέρα;
Μοί γγούγε, γαρουφαλέ,	Καηή μου, γουγούδι γαρουφαλί
ψέ μοί ίκ-ν βέτ νά γέ;	γιατί, καηή μου, φείγεις και μας αφήνεις
Πάχ κίο γαρουφαλέα	Αχ, αυτή η γαρουφαλιά,
τίς έ ζου δάκ δραγκογέα. (1)	που τη δάγκωσε το φαρμακερο φίδι. (1)

1. Η ελονοσία κι από κοντά η φυματίωση θερίζανε τότε προπαντός τα νιάτα. Εδώ, το φαρμακερό φίδι είναι η φυματίωση, αρρώστια, που απ' αυτήν πέθανε η αδερφή της μάνας μου.

για το νοικοκυρη

(15)

Το μοναδικό μοιρολόγι, που μπόρεσα και πήρα «ζωντανό» σε ώρα κηδείας με μαγνητόφωνο. Ήμουνα στο διπλανό δωμάτιο, αρκετά κοντά στο νεκρό. Το μαγνητόφωνο το είχα τυλιγμένο σε εφημερίδα. Χρόνος: 1980, ώρα 11 νύχτα. Στον Ασπρόπυργο. Πεθαμένος ο νοικοκύρης του σπιτιού, αρκετά νέος. Μοιρολογούσε συγγενής του:

Ψέ ε' χάπε άτ ντέρ;
Ξοκόν ε' σ' πρίρε κι άτρ χέρ.
Κ'τ ρούγκ, ψέ ε' σοκόβε;
Σ' ίσοι βέντ άι, τς τσοσόβε.
Κ'τ βέντιν τς ζούρε
ίσοι πά ντέρ ε' παλαθούρε
Ψέ ε' γάσσε βέντιν τάν
έ χίρε ντέ άγιο άν;

Γιατί άνοιξες αυτή την πόρτα;
Εκεί περνάς και δε γυρίζεις ξανά.
Αυτό το δρόμο, γιατί τον πέρασες;
Δέν είναι τόπος αυτιάς, που βρήκες.
Αυτιάς ο τόπος που έπιασες (διάγεξες),
είναι χωρίς πόρτες και παράθυρα.
Γιατί άφησες το δικό μας τόπο
και κώθηκες σ' αυτή τη γωνιά;

Σταμάτησαν σ' αυτό το σημείο. Το πιο πάνω μοιρολόγι δεν είχε αποσπασματικά νοήματα, όπως θα περίμενε κανείς σε τέτοιες περιπτώσεις, αλλά βρισκόμαστε μπροστά σε μια νοηματική ενότητα σχετικά με τον άλλο κόσμο. Πιστεύω, ότι, εξαιτίας της λογικής του ροής, θα ήτανε μονταρισμένο πολύ πριν έρθουν στην κηδεία. Σε λίγο αρχίζει κάποια άλλη:

(16)

Λάσσε νιέγγι-τ έ προκοπίν
εδ' έ μπίγε ατ σοι-πίν.
Βιέ-μ γκρουόν ψέ έ γλάσσε;
Νί ποροίμ ψέ σ'ί δάσσε;(1)
Ψέ χαρόβε τς ίσσι μπούρι;
ίσσι σοι-πύς ιπαρι γκούρι.
Ρέ ψέ ίκ-ν μί πρ-πάρα
γέ νί γκούμ βρέσσι εδ' άρα;
Ψέ έ μπι-ρε άτ μαροίρ
τί τς γέσσε άκα μίρ;
ζέ τς κέσσε π-ρ τ' ίκουρ,
ψέ κάπε σοι-πύ τ' μπούκουρ;
ζέ τς νός τ' ίκ-σο φέτ,
τς έ νός άτα νιέγγι;
φόρτ τ' πύενι, θόμ μονό.
Ψέ έ μώρε άτ γκρούο;
Κ-τ διαρίμ, ψέ ί ά τσόςγε;
Κέσσε μπές, ψέ έ σοκόςγε;

Άφ' ίσσε τα παιδιά και την προκοπή σου
και έγκρισσε το σπίτι σου.
Γιατί άφησσε μόνη τη γυναίκα σου;
Γιατί δεν της έδωσσε μια παραγγελία; (1)
Γιατί έέχασσε το ρόλο του άντρα;
Είναι η θεμελιακή πείρα του σπιτιού.
Γιατί φεύγεις τόσο νωρίς
και αφήνεις στο ποτάμι αστέγεια και χωράφια;
Γιατί έκανες αυτή την τρέχα
εσύ, που ήσουν τόσο καλός;
Αφού είπες σκοπό να φύγεις,
γιατί άνοιξες τόσο ωραίο σπίτι;
Αφού είπες σκοπό να φύγεις μόνος σου,
τι τα ήψες τα παιδιά;
Ξερωτάω δυνατά, περ μιν,
γιατί παντρεύτηκες αυτή τη γυναίκα;
Γιατί της άναψες αυτή τη φωτιά;
Είπες αγότιμο, γιατί ψεύτισσε;

1. Πέθανε απότομα και αρκετά νέος. Είπανε ότι ήξερε πως δεν πάει καλά η καρδιά του. Εδώ μιλάει το αρβανίτικο: «έξω από τα δόντια». Αφού το 'ξερες γιατί να κάνεις κι άλλους δυστυχισμένους;

Φαινότανε ότι θα εξακολουθούσε προχωρώντας σε σκληρές εκφράσεις. Βλέποντάς το οι άλλες, και ότι θα τόνιζε την απεισκευσία του πεθαμένου να παντρευτεί, αφού ήξερε ότι είχε προβλήματα με την υγεία του, την σταματήσανε και την βγάλανε έξω, ότι τάχα κουράστηκε. Ήτανε η μεγάλη αδερφή της χήρας. Ένα αρβανίτικο γνωμικό λέει: «Μ' μίρ νί εδέ χί περί σσούμ νέ δυστυχί» (Προτιμότερο είναι, ένας και στάχτη, παρά πολλοί και δυστυχισμένοι). Σκληρή κριτική, που δεν μπόρεσε ούτε ο θάνατος του «φταίχτη» να απαλύνει.

Αποκαταστάθηκε κάποια τάξη. Αρχίζει τώρα η γυναίκα του πεθαμένου. Εδώ φανερώνεται το μέγεθος του πόνου της και εκφράζεται η επιθυμία να μπορούσε να σκοτώσει το χάρο, που της έκλεισε το σπίτι.

(17)

Ζού νί διάρμ ε φηγά χίρι
έ ου μπουόρ νοικοκύρι.
Φηγάκα μπουόριν μά κά μάρ.
Έρδ κόχα π-ρ τ ντάρ.
Φρί-μ-ν σοτ-πίς ε μπόρα.
Βερμπ-σίν νί σίτ μόρα.
Μ' ίκου ντίτα, ου μπ νάι,
μ' ου τσαά ρένια, ου μπίσ εθάι.
Γιάχ, ρέ μπουόρ δουγευτή,
σί τ ρόνι ου πά τί;
Γιάχ, ρέ μπουόρ δουγευτάρ,
ικ-ν ε μ βέτε πάρ.
Γιάχ, ιμίρι ι κατουόνιι
π-ρ τ ντάρ ο' τ ντούο φούνιι.
Ψέ ρ-βίτε μπουκουρίν;
Ψέ ε βράβε τριμ-ρίν;

Άναψε φωτιά και φούντωσε πυρκαϊά
και κάηκε ο νοικοκύρης μου.
Η πυρκαϊά πήρε τον άντρα μου.
Ήρθε η ώρα του αποχωρισμού.
Έχασα την αναπνοή του σπιτιού.
Τώρα στα μάτια μου την τρέλωση.
Μούφριξε η ημέρα, έγινε νύχτα,
έσπασε η ρίζα μου, έγινε ξερή.
Αχ, άντρα μου προκομμένο,
πώς να δήσω εγώ χωρίς εσένα;
Αχ, άντρα μου προκομμένο,
φεύγεις και μου πας μακρινά.
Αχ, εσύ ο καλύτερος του χωριού,
δε σε θέλω καθόλου για χωρισμό.
Γιατί πέταξες την ομορφιά σου;
Γιατί σκότωσες την παζμαριά σου;

Σά μ' μίρ τ' μί-νεσο κίορε
 τ' μάς σοάχ μορφίν τς μόρε.
 Ντόϊ τ' ζ'ρ βντέκχιν γκά χκρίκα,
 τ' γζι-τ' μπούριν γκά φρίκα.
 Ντόϊ τ' ζ'ρ βντέκχιν νέ βάρ,
 κ-τ μπούριν μός μά μάρ.
 Ντόϊ τ' κέσο κάκι φόρ,
 τ' μπίνι βντέκχιν μέ ντόρ.
 Νιάτρ γοί τ' μπίνεϊ γέτα,
 τ' μ' βίν κι μπούρι μέτα

Πόσο πιο καλά θάτανε να σταβωνώ,
 να μη θξέπω τη μορφή που πήρες.
 Ήθελα νάπιανα από το ζαιμό το θάνατο,
 να τρώμαζε και ν'άφηνε τον άντρα μου.
 Ήθελα να βάλω στον τάφο το θάνατο,
 για να μη μου πάρει αυτό τον άντρα.
 Ήθελα να είχα τόση δύναμη,
 που να σκότωνα το θάνατο με το χέρι.
 Έπρεπε να γινότανε διαφορετικός ο κόσμος
 έτσι, που να ξαναζήριζε ο άντρας μου.

Εδώ τελείωσε η γυναίκα του πεθαμένου. Έγινε μια μικρή παύση. Τώρα είναι η σειρά της αδερφής του πεθαμένου. Και τούτο το θαυμάσιο μοιρολόγι πρέπει να είναι προσχεδιασμένο. Όλοι οι στίχοι του αρχίζουν με την ίδια λέξη: «Ίκ-ν» (φεύγεις).

(18)

Ίκ-ν έ νά μόρε γκάδιν
 έ νά γζάσοε άτ μαράδιν.
 Ίκ-ν έ νά μόρε φρίμ-ν,
 ίκ-ν έ νά γέ βαιτίμ-ν.
 Ίκ-ν έ κά ράρ νάτ.
 Ψέ να γζάσοε; Σ'ίσοτ μ-κάτ;
 Ίκ-ν έ νά γζάσοε βέτ,
 ίσοτ τ' μπίτεμ νι νέτ.

Φεύγεις και μας αφαίρεσες το γέγιο
 και μας άφησες με τη θλίψη.
 Φεύγεις και μας πήρες την ανάσα,
 φεύγεις και μας αφήνεις το μοιρολόγι.
 Φεύγεις και έχει πέσει νύκτα.
 Γιατί μας άφησες; Δεν είναι αμαρτία;
 Φεύγεις και μας άφησες μόνες,
 είμαστε για να πνιχθούμε στη θάλασσα.

Άκουσα το μικρό «κράκ» από το τυλιγμένο κατασκοπευτικό μηχανήμά μου, που με ειδοποιούσε ότι δεν μπορώ άλλο να συνεχίσω την «υποκλοπή». Κρίμα, γιατί το μοιρολόγι της συνεχίστηκε ακόμα με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και τη λέξη: «φεύγεις» να κυριαρχεί πρώτη σε κάθε στίχο.

στη μανα μου

Είχε στεναχώρια, που δεν θα βρισκότανε καμιά να τη μοιρολογήσει, αυτήν, που έφιαχνε τραγουδία και μοιρολόγια για όλους. Της είπα, ότι θα τη μοιρολογήσω εγώ. «Τα θέλω όμως στα αρβανίτικα, έτσι μόνο θα τα καταλάβω. Εσύ δεν ξέρεις». «Ξέρω». Με φίλησε. Όταν πέθανε, κατά τις τρεις μετά τα μεσάνυχτα, που είχαμε μείνει μόνον η αδερφή της η Γλυκερία και εγώ, της είπα το πιο κάτω μοιρολόγι στα αρβανίτικα, όπως το επιθυμούσε:

(19)

Έρδ' χέρα π-ρ τί νόμι
 νάνι τς ουκάπ κι δρόμι.
 Ουκάπ κίο εμάδε νέρα, (1)
 π-ρ τί νόμι ίσοτ χέρα.
 Μ'μα ικ-ν χιά σοτ-πία,
 μπάρετ τουτι πανταχία.
 Ξά χαρέ κέ Πανούσο-Λάσκο
 τ' έρδ' εμίγια έ χένι μπάσοκώ.

Έρδε η ώρα να τα πούμε
 τώρα, που άνοιξε αυτάς ο δρόμος.
 Άνοιξε αυτή η μεγάλη πόρτα
 ήρδε η ώρα να τα πούμε.
 Φεύγει από το σπίτι η μητέρα.
 Κάνεται όλη η αυτοπεποιήση.
 Πόσο καρούμενος είναι ο Παναγής Λάσκος.
 Σούρχεται η κόρη και θάσαστε μαζί ώ.ώ.

(1) Άνοιξε η μεγάλη πόρτα από όπου αρχίζει ο νέος αγέμενος δρόμος, χωρίς καμιά επιστροφή. Τώρα, που απ' αυτή την πόρτα, περνάς από τη ζωή σε μια άλλη, τώρα είναι η ώρα να σε μοιρολογήσω όπως σου το νιο σκέθηκα, και μάλιστα στα αρβανίτικα, όπως το επιθυμούσες.

Λένα Σσίμος κά χαρέτ
 ί έρό βάϊζα έ κά παρέτ.
 Εφταγιε ντιέγγ νί δρόμ.
 Βιέν εμότρα έ τ κρ-κόν.
 Γιαχ, ιέ τάτ ι κέσσ μέντ.
 Τσοό κ-ρ μ-μ-ν νί βέντ.
 Μ-μ-ν έ κέσσ με μέντ.
 Β-μα ντέ τ-μ-μ βέντ.
 Τ' γέτ κάπ-τ ιπαστρουόμ,
 γρούγε τόν, αστου έ ντούομ.
 Μ-μα σ' ρόν πά γρούγε ντότ
 ντούομ γκάρό μέ γρούγε πηρότ.(1) θέγουμε ένα κήτω γιομάτο γουουόδια (1)
 Γιαχ, μοί μ-μ ορμινιάρε,
 σέ γκά τί σ' ράσο χιάσοτ φάρε.
 Γιαχ, Γιωργούγ χρυσοχέρε,
 ντρένιε, χιάπτε εδέ χαιρέ.
 Μοί σά νοικοκυρέ χέσσε;
 Νέ σστ-πίδ τ-ρ ι κέσσε.
 Γέσσε μ-μ με σοούμ χάρε.
 Νουκ τ' χείψεί γκιφάρε.
 Γιαχ, μοί μ-μ τ' τ' μόρα,
 σοούμ τ-μ-μ φα γκά τί μόρα
 Μοί τ' κέσσ έ μ μπ-σόνιε
 μ τ-μ-μ φα γκά μ τσοόνιε.
 Κάϊντ μ-μ, ουράτα μίμ,
 Μπ-ρε μ τ-μ-μ φαμίμ.
 Κάϊντε, μ-μ πά μαράδε.
 Ντρέκε ντιέγγμ, ου δάσσε γκάδε. Έφιαδες παιδία, τους έδωτες ευτυχία.

Η Ελένη της Ασήμιωσ έχει τις παρές της
 πήγε μαζί της η κόρη της και δάχει πεφά.
 Εφθαγία, βγές στο δρόμο,
 Έρχεται η αδερφή σου και σε αναδιτάει.
 Αχ, πατέρα μου, πρόσσεχτε.
 Βρές ένα (καλό) τόπο για τη μάνα μου.
 Είχα μυαλωμένη τη μάνα μου,
 Βάγ'την σ' έναν ωραίο τόπο.
 Να είναι ανοικτός και καθαρός,
 γουουουδιασμένας χύρω, έτσι τον θέγουμε.
 Η μάνα μου δε ζούσε καθόλου χωρίς γουουουόδια,
 Αχ, μάνα μου συμβουηεύτρα,
 με τη βοήθειά σου καθόλου δε γάδεψα.
 Αχ, Γιωργούγχα χρυσοχέρα,
 έφιαχνες, έδινες και καιρόσουνα.
 Πόσο νοικοκυρά ήσουνα;
 Όχαι τα είχες στο σπίτι σου.
 Ήσουνα μάνα με πογγά χαρίσματα.
 Τίποτα δε σου έγγεπε.
 Αχ, μάνα μου που σ' έχασα.
 Πογγά ωφέμια πήρα από σένα.
 ξε είχα και με συμβούηνες
 μου έδινες τις πιό σωστές γύσεις.
 Πήχαινε μάνα, χίγιες ευχές,
 Έφιαδες την πιό καλή οικογένεια.
 Πήχαινε μάνα, χωρίς στενοχωρίες.

1. Καλλιεργούσε πολύ τα λουλούδια. Η αυλή του σπιτιού της, σωστός ανθόκηπος. Χειμώνα, καλοκαίρι. Ίσως μια από τις περισσότερο λουλουδιασμένες αυλές του χωριού.

Από τα πρώτα-πρώτα αποκτήματά μου. Το πρώτο μοιάζει σαν δημοτικό τραγούδι για την ξενιτιά. Δωρητής ο Μπάρμπα Τασσ-Λιούλης από τη Μάντρα. Τα ήξερε από τη γιαγιά του, που γνέθοντας τη ρόκα της, τα τραγουδούσε και έκλαιγε.

Μηφευγεις

(20)

1

Ντι'άτα βέντε ίσοτ νάτ
έ νίτα νούκου νίχετ
τρίσο σπιέ ίσο-τ μ-κάι
ντονι μέ νιάτριν σ'νίχετ

Σ'αυτά τα μέρη είναι νύχτα
και δεν ανατέχει η μέρα,
είναι αμαρτία να μείνεις εκεί,
που κανένας δε γνωρίζεται με τον ήλιο.

Ντι'άτα βέντε τς ντό βέσο
ντό γέι εμάδε νάτα
εδέ κονάκιν νούκ ντό κέσο
τούτι ντό γέν τ'νάτα.

Σ'αυτά τα μέρη, που θα πας
θα είναι μεχάλη η νύχτα,
δε θα έλεις δικό σου σπίτι,
όλα θα είναι ξερά.

Ντι'άτα βέντε ηούγε σ'τσόν
μάς ηκάδε, μάς κ-ντίμε,
μάς ίκ, τούτι τὰ θόν
μάς μά βρέτ ζέμ-ρ-ν τίμε

Σ'αυτά τα μέρη δε βρίσκεις ηουηούδια,
ούτε παρές, ούτε τραγούδια.
Όλοι σου γέμε: μη φεύγεις,
μη μου σκοτώνεις την καρδιά.

(21)

ΜΕΙΝΕ ΜΑΝΑ

2

Γκρού μοϊ μ-μ ε μάς φρέ,
ντιέγγ-τι τι μάρ-σο γι ντόρ,
ι βέτ-μ φάρε μάς ιλέ,
γκιγκιου, κλαιν τόρ τόρ.

Ξύπνα μάνα και μη κοιμάσαι,
να πάρεις στα χέρια τα παιδιά σου
μη τα αφήνεις μόνα τους,
άκουσέ-τα, κλαινε τριγύρω σου.

Μας μπιζ σοτ-πίς άτ ντέρ,
αί τς γίδε μός ε σμιγιδ.
άτ ρούγκ μός ε μέρ
μός ικ-ν ε νά γέ σκοτιδ.

Μη κλείνεις την πόρτα του σπιτιού,
αυτό, που έδεσες μη το γύνεις,
μη ακοιουδάς αυτό το δρόμο,
μη φεύγεις και μας αφήνεις στο σκοτάδι.

Γκρού νοι κοκύρεα σοτ-πίς,
ι κλαιν φαμίγια γιότε,
μός ικ-σο ε κ-του ι ρισσ,
ι νάχεν ι-τα γιότε.

Σήκω νοικοκυρά του σπιτιού,
κλαινε τα παιδιά σου,
μη φεύγεις, μείνε εδώ
για να στεγνώσουνε τα δάκρυα.

Δε τολεγε το μυαλο μου⁽¹⁾

(22)

Νούκ μὰ θοῖ μέντι μοῦο
σέ ινι Ζότι ου μαρ-σοῦο.
Μέντι ιμι νούκ μὰ θοῖ
σέ ισο ικέκι κί ινι Ζότ.
Μέντι νούκ μὰ θοῖ φάρε
ἔ μ' μίρ κ-ἔ μανάρε.
Φάρε μέντι νούκ μὰ θοῖ
κίο ζιάρμ ἔ μ' τσοῖ
λέ ἔ μ' ἔσπίρτιν τίμ
ἔ ἔ ρηῖ ἔ-τ τριμ.
Νί μίρι κέρ ἔ μ' μίρ
ἔ ἔ ρηῖ τίμ μπίφ.

Δε τολεγε ποτέ το μυαλό μου
ὅτι τρεγάνθηκε ο θεός
Δε τολεγε το μυαλό μου
ὅτι ο θεός ἦτανε κακός
Δε τολεγε καθόλου το μυαλό μου
ὅτι ἔνα μου ἔπαιρνε τούτο το καμάρι.
Καθόλου δε τολεγε το μυαλό μου
ὅτι ἔνα μ' εὔρισκε αυτὴ ἡ φωτιά.
Ἄς ἔπαιρνε την ψυχὴ μου
κι' ἄς ἀφηνε τούτο το παρκαρι.
Χίμιες φορές να ἔπαιρνε ἐμένα
και να ἀφηνε το παιδί μου.

(1) Ο Θωμάς Κριεκούκης και ο Ντίνος Πατάης, Ελευσινιώτες, σκοτώθηκαν μέσα σε μια αποθήκη στην Ελευσίνα στα 1943 φτιάχνοντας κρυφά εκρηκτικά. Ακολούθησαν Ατηνηκηδεία τους. Η μητέρα του Θωμά, Θειάκα Μαρία τον μοιρολαούσα, πηγαίνοντάς τον στο νεκροταφείο. Στο δρόμο απόσπασα το επόμενο κομμάτι:

Μοιρολογι της αρραβωνιασμενης(1)

(23)

Γιάχ, τ'έμπορα ρεβονιάρ,
 νάνι ρζούμι μ' κά μάρ.
 Τ'έσο κρίε κορόν,
 τ'ρ κατούντι τ' βαϊτόν.
 Τ'έσο κρίε κουρόρ,
 νάνι μέτι μ' βιέν τ'όρ.
 Γκάα κουρόρ ού μέ τί
 βούρα νί μαντήλι τ' δί
 Κέσο-μ' τ' νιρέκει νί φωγιέ,
 νάνι ίκ-ν' έ μ' γέ.
 Κέσο-μ' τ' χάπει νί σοσ-πι
 μπάσοκ τ' μπίμ προκοπί.
 Κέσο-μ' τ' χικίτ' νί φαμίλι,
 τ'όρ τ'όρ ρζούμι μίλι.
 Μός ού μπ-σο νιέ τί φιεζιτ'αρε;
 Π'ρ τί χρίτεσο μοϊ μανάρε.
 Κούρ μ' φόγε νούκ τ' πάσα;
 Ζέμ-ρ-ν' τίπε νιέ τί έ δάσο.
 Ού πά τί σ' νιούο τ' ρόνι,
 νί τ' ζέξ βένι ντό τσοόνι.

Αχ, έχασα τον αρραβωνιαστικό μου,
 τ'ώρα με έχει πάρει το ποτάμι.
 Ξέ είχα κορώνα στο κεφάλι,
 όλο το χωριό σε κλαιει.
 Ξε είχα στεφάνι στο κεφάλι μου,
 τ'ώρα το μυαλό μου έρχεται χύρω.
 Από στέφανα εγώ μέ σένα,
 φόρεσα ένα μαύρο μαντήλι.
 Είχαμε να φιάξουμε μιά φωγιά,
 τ'ώρα φεύχεις και μ' αφήνεις.
 Είχαμε να ανοίξουμε ένα σπίτι,
 να κάνουμε μαζί προκοπή.
 Είχαμε να σηκώσουμε μιά οικογένεια
 με χιλιάδες ρουλούδια χύρω-χύρωι.
 Μήπως σου έφταίξα σε τίποτα;
 Για σένα σκοτωνόμουνα αγαπημένε μου.
 Όποτε με ζήτησες δε συναντηθήκαμε;
 Έδωσα την καρδιά μου σε σένα.
 Δεν θέλω να ζήσω χωρίς εσένα.
 Θα βρω ένα μαύρο τόπο για να μείνω.

(1) Πληροφορούμαι ότι ζει ακόμα. Παντρεύτηκε μετά το θάνατο του αρραβωνιαστικού, έκανε ένα ταούρμιο παιδί και μια στήνη εγγόνια. (Αβάτον λοιπόν στο στόμα της, το αποκτησα στα 1939).

Οι κουσαροι

Απόσπασμα από μοιρολόγι της Αγαθής Αγγελή Μίχα στην πεθαμένη τσοπανοπούλα Μαργαρίτα Μάρκου Αδάμ, που αναφέρεται στην παλικαριά της νέας, όταν κάποτε αντιμετώπισε μόνη της με το όπλο στο χέρι τους ζωοκλέφτες, στο μαντρί του πατέρα της (Πληροφορίες: Θεοχάρης Στάμου Μαγουλά 1982).

(24)

Τ'έρδ κουσάρ-τ νι μπρ-μα,
σ'ίσο ιτάτ, σ'ίσο μός μ-μα.
Τ'έρδ κουσάρ-τ νι νάτ,
σ'ίσο μός γιοτ-μ, μός ιτάτ.
Μόρε ντουφέκιν νι ντόρ
εδέ ι έρδε βάνι τώρ.
Κόχ-ν ις μπ-ρι μπάμ,
νιόχε κουσάρ-τ νι ζιάρμ (1)

Ένα βράδυ σου ήρδανε οι κλέφτες,
δεν ήταν εκεί ο πατέρας σου, ούτε η μάνα.
Ζου ήρδανε οι κλέφτες μια νύχτα,
λείπανε η μάνα και ο πατέρας σου.
Πήρες το ντουφέκι στο χέρι
και ήρδες γύρω από το μαντρί.
Την ώρα, που ρίξανε μια ντουφεκιά,
γνώρισες τους κλέφτες από τη φωτιά (1)

(1) Η εξοικείωση αντρών και γυναικών στα όπλα ήτανε τότε κανόνας.

Αντιγραφή από το τετράδιο τραγουδιών, που μου άφησε κληρονομιά η μάνα μου. Φαίνεται ότι είναι δικό της μοιρολόγι, που θα τόχε πει σε κάποια φιλενάδα της παντρεμένη με παιδιά (υπάρχει μόνο μια χρονολογία: Αύγουστος 1924).

Που πας νοικοκυρα;

(25)

Γκά βέτε μοϊ νοικοκύρε;	Που πάς νοικοκυρα;
Τόχε ντέρ-ν εδ'έμπιζε.	Τράβηξες την πόρτα και την έκλεισες
Τόχε ντέρ-ν, έ κλειδώσε, (1)	Τράβηξες την πόρτα και την κλειδώσες(1),
κρίτσιν κού έ παραδώσε;	που παράδοσες το κλειδι;
κρίτσιν μοϊ, κού έ ρηάσσε;	ξε ποιόν άφησες το κλειδι;
Ψέ μοϊ ίκ-ν έ σ'νά δάσσε;	Γιατί φεύχεις και δε μας το είπες;
Τέ ντό μπ-νετ; Ψέ σ'νά δάσσε;	Τί θα γίνει; Γιατί δε μας είπες;
μ'άτα ντιέγγ-μ τίς νά ρηάσσε;	Με τα παιδιά σου, που μας ερματζειψες;
Μοϊ, μάς μπ-νου μ-μ εσοκρέτ	Καηή μου, μη γίνεσαι μάνα καταραμένη
έ ρ-βίν άτα ντιέγγ-τ.	και πετάς τα παιδιά σου.
Γιάχ, μοϊ τι, ντιέγγ-μ πα μ-μα,	Αχ, εσύ, παιδιά χωρίς μητέρες,
ί χά γάτα, ί χά ν-μα.	τα τρώει η νύχια, τα τρώει η κατάρα.
Μέ κοφίντε(2), τούρπ σ'έ βιέν	Με το κοφίνι(2), δε ντρέπεσαι
ί κρ-κόνιν μπουκ εδ'έν;	να ζητιανεύουνε ψωμί και ρούχα;

(1) Με άλλα λόγια: Έκλεισες το σπίτι σου. Σπίτι χωρίς νοικοκυρά τι να το κάνεις; Ρημαδιασμένο σπίτι, κλειστό, έρημο.
(2) Πεντάρφανα λέγανε αυτά που χανε χάσει και τους δυο γονείς. Τα ντύνανε στα μαύρα, τους δίνανε ένα καλάθκι και τα στέλνανε για ζητιανιά στο χωριό. Αρβανίτης όμως και ζητιάνος δεν έγινε ποτέ. Σε δυο-τρεις μέρες κάποια οικογένεια έπαιρνε ένα, κάποια άλλη, το άλλο. Έχει μείνει η φράση ("ερεσ ε ρεσλιε" τι πέντε, τι έξι). Κοντά δηλαδή στα πέντε παιδιά του, δε φαινότανε το βάρος του έκτου. Θα ζήσει κι αυτό μέσα στο ίδιο μαντήρι απαράλλαχτα όπως και τα άλλα παιδιά

Μοιρολογι του μπαρμπα Φιλίππα

Πήγα να τον δω μια βδομάδα πριν πεθάνει.
Έκλαψε, που με είδε: «Σου έχω πει όσα αρβανίτικα
ήξερα. Τώρα φεύγω, αφήνω γεία». Και συνέχισε με
στίχο. Ήτανε το στερνό του τραγουδι, ένα μοιρολό-
γι για τον ίδιο, αυτόν, που στη ζωή του είχε
μεταβάλει τον πεζό λόγο σε στίχο:

(26)

Κούκ αρ-ν τς ού χηρεψ,
ού μπέ σο πά σί εδέ πιά βέσο.
Κούκ αρ-ν τς ού νετούσοσ,
πό εδέ ού βερμπ-ρούσοσ.
Άχ, ιζέζ ντιάγγυ-μ τί,
τς ντό μάς τ σάχ μέ σί.

Άγ-μ σο-ντέτ ώ ρέ Βαγγέγγ.
Σσόμα ντιάγγιν σά κερ ντέγγ.(1)
Τ'έ ρόνι αγιό Κατίνα,
Γιωρχία έ Κωσταντίνα.
Άτ σο-ντέτιν έ χαρέν
ντιέγγι νί ζωή τ κέν.

Δε φτάνει που χήρεψα,
αλλά έμεινα χωρίς αυτιά και μάτια.
Δε φτάνει που τελειωσε η ζωή μου,
αλλά και στραβώθηκα
Άχ, μαύρο μου παιδάκι,
που δε θα σε ξαναδώ.

Αφήνω γεία φίλε Βαγγέγγ.
Φρόντισε το παιδί μου, όταν βγαίνεις.(1)
Να σου δήσει η Κατίνα,
η Γιωρχία και η Κωσταντίνα.(2)
Υγεία και χαρά
ας έχουνε στη ζωή τους τα παιδιά σου

1. Έκλαιγε πολύ για το χαμό της γυναίκας του και λάτρευε κυριολεκτικά το γιό του.
2. Πρόκειται για τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου, που τον αγαπούσαν πολύ. Ο γνωστός
σ' όλη την περιφέρεια τραγουδιστής Φίλιππας Πέππας πέθανε 90 χρονών στα 1970.

αντρικο μοιρολογι

Ο Καπετάν Αναγνώστης, Κουντουγιώργης αγωνιστής της επανάστασης του 1821, είχε μια μοναχοκόρη, που πέθανε σε ηλικία 20 μόλις χρονών. Την κλάψανε τα κουντουργιώτικα χωριά. Τη μοιρολόγησε ο ίδιος. Σπάνια περίπτωση. Είναι το μοναδικό αντρικό μοιρολόγι που έχω. Μου το είπε ο Μπάρμπα Χρήστος Παππάς από την Ελευσίνα. Του το είχε πει η μητέρα του, που ύστερα από το θάνατο της μοναχοκόρης του καπετάνιου, την πήρε θετή κόρη του, τη μεγάλωσε και την πάντρεψε.

(27)

Ντί ζιάρμε λίρα, γζουμ-ρα σκόβα, Μπήκα σε φωτιές, πέρασα ποτάμια,
ψέ ρέ βάρ γκιακούν σ'έ τσοσβα: γιατί κάρε δε σε συνάντησα που δε νάζ
Ντέ κι δέου ψέ μ γζάσσε; Γιατί με άφησες να ζήσω;
κ'τ γζαβόμ ψέ μιά δάσσε; Γιατί μούδωσες αυτή τη γαβωματιά;
Μ-ντρ, λεψίν εδέ Μαγκούμε, Μάντρα, Ελευδίνα και Μαζούμα,
ψέ νά ίκ-ν κίο γζούγε; γιατί μας φεύγει αυτό το ζουγούδι;
Ίνι χιού κατούντει τάρ, Ελάτε εσείς, τα χύρω χωριά.
ίκ-ν γζούγεα ντέ νί ώρ. Σε μιά ώρα φεύγει το ζουγούδι μας
Χάπ-νι νί βάρ π-ρ μουο Ανοίξτε και για μένανάνα πάφο.
ού πα βαιίτ'έ ρόνι σ'ε νιούο. Δε μπορώ να ζήσω χωρίς την κόρη μου.

ΓΕΡΟΝΤΙΚΟ

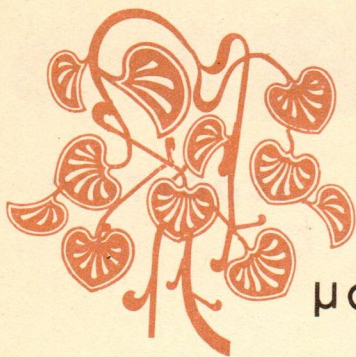
Μου το τραγούδησε ο ίδιος ο Μπάρμπα Φίλιππος Πεππός στο σπίτι μου στην Ελευσίνα τον Ιανουάριο του 1956. Το είχε υπαγορεύσει ο ίδιος σε γιρές σαν ξενυχτίσανε τον Γιάννη Παπαγεωργίου, μεγαλοκτηματία της εποχής.

(28)

Ὁρ ἐμίρ ὦ ρε πηλάκ,
σὰ μίρ ρόβε, γιὸ ἐπάκ.
Ντ' ἄτα βίτρα-τ τ' ρόβε
χέσσε μιρ ἐμίρ σκυόβε
Γέσσε ι νιά σσουρ νί παζάρ
κέσσε μέντ σσουμ καντάρ.
Τ' κέσσ-μ ἐ νά μπ-σόνιε,
κ' του δρόμι, ἄντε πρόνιε.
Πάκ τσοόβε, πό πουνόβε
ἐ μέ ντιέρ-σ-ν ἰ σστόβε
Ντιέγγ-μ, νίπρα ἀνά νί τὸρ,
σὰ ρόνιε τ' μπάϊνι ντόρ.
Νάνι ἰκ-ν ι-πυζὸτ
σὶ ντό ἄϊ ἰνι Ζότ.
Κ' τ ρούγκ σὶ τί κούσσ μέρ
σ' ντό βαιτίμε ντονί κέρ.
Ἄσσον τ' ἰσσ ἐ ρούγκα ἰμε,
ὀε πὰ κχιάρ ἐδέ βαιτίμε.

Ἔρα καλή γέρο,
πόσο ωραία ἐῖησες, σκι και γίχα χρόνια.
Στα ὅσα χρόνια, που ἐῖησες,
ἦσουνα καζὰς και πέρασες καζά.
Ἦβουνα ἀγαπητὰς σην ἀγορά,
εἶλες μναχὸ πογγὰ καντάρια.
Ξε εἶχαμε και μας συμβούηνες,
"Ἐδῶ εἶναι ο σωπὸς δρόμος, ἐκεῖ ο χρεμὸς.
Βρήκες γίχα, ἀγγὰ δούλεψες
και με τον τίμιο ἰδρώτα σου τα αὐῆσες.
Παιδιά, ἐγγόνια τῶρα τριγύρω σου,
ὄσο ζούσες σε περιποιόνζουσαν πογγί.
Τῶρα φεύχεις εὐτυχισμένος
κατὰ το θέλημα του Θεοῦ.
Ὅποιος πεθαίνει ὅπως ἐσύ,
δεν ἐχει ποτὲ ἀνάγκη ἀπὸ μοιρολόγια.
Ἀς ἦτανε ἔτσι και ο δικός μου θάνατος
χωρὶς κλάματα, χωρὶς μοιρολόγια.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΓΕΡΟΝΤΩΝ

Το τραγουδούσαν πίνοντας: «Που ξέρεις; Μπορεί να πάμε και αμοιρολόγιστοι. Ας τα πούμε από τώρα μόνοι μας. Καλύτερα είναι έτσι. Δε θα 'χουμε και υποχρέωση». (Από το γνωστό μας Μπάρμπα Φίλιππα Πέππα).

(29)

Ντὶ βάρ τὲς ντό μὲ β'νι
εγκέρ τὶ γέτ ντέρα.
Χάπουρ παραδούρε γλίνι
τὶ χίνι ντίαχ εδ'έρα.

Ξτον τάφο που θα με βάζετε
ας είναι φαρδειά η πόρτα,
αφήστε ανοιχτά τα παραθύρα
να μπαίνει ήλιος και αέρας.

Ντὶ βάρ τὲς ντό μὲ β'νι
μπήνι νὶ μιζαδέ
έπο τὶ σὺ-μάρ μάζγι
ινι ρπόσο ντὶ χέ

Ξτον τάφο που θα με βάζετε
φυτέψτε μιὰ μυχαζιά
κλόταν με νοσταγλήσετε
ελάτε κάτω από τη σκιά της.

Ντὶ βάρ τὲς ντό μὲ β'νι
γλίνι νὶ βένι τὶ γκέρ
τὶ βίνιχ άτα σοσίτ
τὶ πὶμ νιονὶ βέρ.

Ξτον τάφο που θα με βάζετε
αφήστε ένα μέρος φαρδὺ
νάρχονται αυτοὶ οὶ φίλοι μου
να πίνουμε κανένα κρασί.

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Από τα χρόνια της επανάστασης του 1821 μέχρι στα τελευταία, και τη γερμανική κατοχή, πλούσιο χύθηκε το αρβανίτικο αίμα για την ιερή υπόθεση της ελευθερίας και της τιμής. Για τα νιάτα, που πέσανε, μοιρολογήσανε μανάδες, αδερφές, οι γυναίκες τους, αλλά και μερικές άλλες αρβανιτοπούλες, που ο πρόωρος θάνατος, τους στέρησε ωραία όνειρα. Τα μοιρολόγια, που ακολουθούν, μας δίνουνε μια σαφή εικόνα του αρβανίτικου πόνου, αλλά και της υπερηφάνειας, για τους ήρωες Αρβανίτες.

Θρηνοί και υμνοί

Έχω συγκεντρώσει μερικά μοιρολόγια, που αναφέρονται στον πόλεμο του 1897. Τα βρήκα διάσπαρτα, χωρίς σχετικές πληροφορίες για συγκεκριμένους νεκρούς. Οι περισσότεροι, όλοι σχεδόν, τα είχαν ακούσει από τους μεγαλύτερους και δεν ξέρανε τίποτα περισσότερο.

Αρκετοί στίχοι έχουν μεταπηδήσει από το μοιρολόγι στο ηρωικό τραγούδι. Αυτός είναι και ο λόγος που επιζήσανε μέχρι σήμερα, και μάλιστα, σε ευρύτατη αρβανίτικη περιφέρεια, όπως τα επόμενα:

(30)

*Κού τ' μού'ορ Γιώργο σφαίρα; Πού σε βρήκε Γιώργο η σφαίρα;
Γκά ρπόσο γκά φουσανέγια. Κάτω από τη φουσανέγια.
Κού τ' μού'ορ Γιώργο βόγγι; Πού σε πήρε Γιώργο το βόγγι;
Γκά ρπόσο γκά κραχ-ρόρι. Κάτω από την πλάτη μου.*

Μερικοί λένε ότι πρόκειται για κάποιον Γιώργη από το Κριεκούκι, που έπεσε στο Δομοκό. Άλλοι το

αμφισβητούνε, παραδέχονται όμως ότι αναφέρονται στον ατυχή πόλεμο του 1897.

Μεταξύ εκείνων, που μου δώσανε στοιχεία σχετικά με τον πόλεμο αυτό, είναι και ο παππούς μου Παναγής Λιάσκος, που είχε στρατευτεί τότε. Μου διηγηθήκε διάφορα περιστατικά, μου μίλησε για σκοτωμένους Αρβανίτες από την περιοχή μας, χωρίς όμως να θυμάται, αν τα μοιρολόγια που μου είπε, αναφέρονται σε συγκεκριμένους νεκρούς.

Προσπαθώ να κατατάξω τα ευρήματα αυτά σε ομάδες, ανάλογα με το περιεχόμενό τους.

(31)

1

ζούμ κοράκ, κατράμ τ' Δί,
κάν φωγιέ νί Θεσαλί.
Έ νί Βόγο τσα κοράκ,
εδ' ατιέτσιγιετ νί φηράκ.
Ντιέκουρ εδέ Εχασόνα,
Λάρσα μ'άτο ποεισόνα.

Πογγά κοράκια, κατράμι μαύρα,
έχουνε φωλιάσει στη Θεσσαλία.
και στο Βόγο κοράκια,
και εκεί ανάβει μιά φωτιά
καίγεται και η Εχασόνα
και η ποτιστική Λάρισα.

2

Αϊ βασιλικόι σοουμ-φλέτ
ζζάρτ νί Δομοκό μ'ού μπέτ.
Δομοκό εδ' Εχασόν
μπόρα αϊ βασιλικόν.
Δομοκοί ίσσι νί σσί,
ζ'μρα ίμε ίσσι νί χί.
Γκούρι ί σσι-πίς ου μπούορ,
αϊ Δομοκοί μα μούορ.

Ο πογγύφυλλος βασιλικός μου
έμεινε ψηλά στο Δομοκό.
Έτο Δομοκό, στην Εχασόνα
έχασα το βασιλικόν.
Ο Δομοκός είναι στη βροχή,
η καρδιά μου είναι σάχτη
Χάθηκε η πέτρα του σπιτιού,
μου την πήρε ο Δομοκός.

3

Κάρτ μ' έρδ γκά Δομοκοΐ,
 κίο σζζάκ τς μ' τσοδΐ.
 Έρδ γκά Δομοκοΐ κάρτ,
 κέσσ ντίτ έ μ' ού μπ' νάτ.
 Τς ού μπ' νί Δομοκό,
 σ' ίσσιτ έ πίεςσ, μός κρ-κό.
 Φάρε σ' φέτε πόσσι καΐμδΐ
 τς νά έρδ γκά Δομοκοΐ.
 Ρέ κακούρχο Δομοκό
 τί μ' βούρε σοσΐμ καΐμό.
 Λέ τ' μπίτεΐ Δομοκοΐ
 γκ' άγιο εζζίγκα τς μ' τσοδΐ

Ήρδε γράμμα από το Δομοκό,
 φωτιά που με βρήκε.
 Ήρδε γράμμα από το Δομοκό,
 είχα μέρα και μούγινε νύκτα.
 Το τί έκανε στο Δομοκό,
 δεν είναι να ρωπήσεις, μη ζητάς να μάδεις
 καθόσον δεν περνιέται η γύπη,
 που μας ήρδε από το Δομοκό.
 Φονιά, Δομοκέ,
 με χιόμιδες πογγές γύπες.
 Μακάρι να πνιγόντανε ο Δομοκός
 εξαιτίας του καχου, που με βρήκε.

4

Τόρ ατιέ γκά Δομοκοΐ
 νί εδέξ γκροού σοκοΐ.
 Πρέου γζούγε εδέ βλασάρ,
 μπάσσκ ί μούορ, μπ-ρι πάρ.
 Μούορ γζούγε μπ-ρι πάρ,
 έ γιά βέντιν τ' κχιάρ.

Γύρω-γύρω από το Δομοκό
 πέρασε μιά μαύρη γυναίκα.
 Έκοψε ρουγούδια και βλαστούς,
 τα πήρε μαζί της κι έφυγε μακριά.
 Πήρε ρουγούδια κι έφυγε,
 άφησε γραμμένο τον τόπο.

5

Ντ' άΐ βέντ τς ού πρέν γζούγε
 σσιτίν ρένι μυρτοπούγε.
 Έ μπάν βέντιν μυρτοπούγετ
 πράπ ατιέ ντό χάπεν γζούγετ.

Εκεί που κοπήκανε ρουγούδια
 ρίχνουν ρίζα οι μυρτιές
 Οι μυρτιές φυάνε τον τόπο,
 πάγι εκεί θα φυτρώσουν ρουγούδια.

Πουός

(32)

λά έσσκον νιερίου πά φρίμ,
 άκι εδέ-ου πά μπίριν τίμ.
 λά έσσκόν μάγγι πά βγκένι,
 έσσκόνι εδέ-ου πά ντιέ-μ.
 λά έσσκόν γάκα πά πούσε,
 έσσκόνι εδέ ου πά νούσε.
 Ζιάρμ, φλλάκ κι καίμδι
 τς μ έρό γκά Δομοκοΐ.
 Ναδεμάτο Δομοκοΐ,
 σά γούβερ τς μ γκαρκοΐ.
 Πά μέ κ-μπ εδέ μέ ντόρ
 Δομοκόν ντό σίαχ τόρ.
 Ντό σσκόνι τούτι Δομοκόν
 έ σ'ντό γγ ντονι ακόν.
 Τ'τσόνι ντιάγγιν τέ πορσίι
 νόρα νί σσι-πί ί βίνι.
 Τ'τσόνι βασιγικόν
 φέ άγιο νούσεα έ κρ-κόν
 Ντό τέ ζ'τέ μάο γκά νόρα
 νί σσι-πί ί βί-ιμ νόρα
 Άτιε νούσεα περιμέν
 τίμ μπιρ ί σσιόνι φωζίν

Όσο ζει ο άνθρωπος χωρίς αναπνοή,
 τόσο και εγώ χωρίς το παιδί μου.
 Όσο ζει το βουνό χωρίς πεύκα,
 μπορώ και εγώ να ζήσω χωρίς παιδιά.
 Όσο ζει ο κάμπος χωρίς πηγάδια
 μπορώ και εγώ να ζήσω χωρίς νύφες.
 Φωτιά, φλόγα ετούτος ο πόνος,
 που μου ήρθε από το Δομοκό.
 Ανάθεμα στο Δομοκό,
 πόσο δηλητήριο που με φόρτωσε.
 Αλλά με πόδια και με χέρια
 να φέρω γύρω το Δομοκό.
 Θα ψάξω όλο το Δομοκό
 και δε θα αφήσω καμιά γωνία.
 Θα βρω το παιδί μου να του παραγγείλω
 να έρδει γρήγορα στο σπίτι.
 Να βρω το βασιγικό μου,
 γιατί τον αναζητάει η νύφη μου.
 Θα τον πιάσω, να τον πάρω από το χέρι
 και να τον φέρω γρήγορα στο σπίτι.
 Εκεί τον περιμένει η νύφη μου,
 περιμένει το χιό μου να μεχαλώσει η φωτιά.

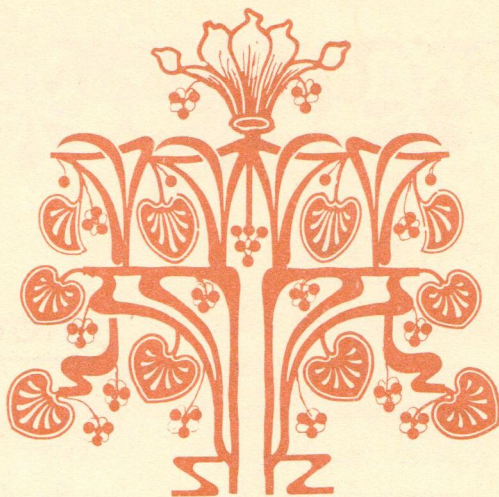

ΠΡΩΤΟΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ

Μετωπο Μακεδονιας

Έμαθε ότι
μαζεύω μοιρολόγια. Με φώναξε στο σπίτι. Ήτανε
Ιούνιος του 1968. Όπως η ίδια μου είπε, ήτανε τότε
76.

« Όταν έγινε ο πόλεμος με τους Τούρκους ήμουνα
αρραβωνιασμένη με ένα ωραίο παληκάρι και τον
πήρανε στρατιώτη. Στις 22 του Οκτώβρη 1912 ήρθε
γράμμα στη Δημαρχία, στη Μάντρα, ότι στις 10
αυτού του μήνα σκοτώθηκε ο αρραβωνιαστικός μου
στη μάχη στα στενά της σιδερένιας πόρτας στο
Σαραντάπορο. Τον έκλαψε όλο το χωριό. Εγώ τον
μοιρολογούσα στα κρυφά. Και όταν παντρεύτηκα,
μετά από δυο χρόνια, τον θυμόμουνα και τον μοιρο-
λογούσα. Θα σου πω τρία μοιρολόγια, που έχω
φτιάξει, αλλά δε θέλω ούτε ονόματα, ούτε τίποτα,
γιατί και σήμερα είναι πιο μεγάλη ντροπή για μένα
αφού παντρεύτηκα και έκανα παιδιά. Άμα με ονομά-
σεις, καλύτερα το έχω να μη στα πω».

Της έδωσα το λόγο μου. Τα παραθέτω με τη
σειρά, που μου τα είπε. Οι τίτλοι είναι δικοί μου για
να γνωρίζονται μεταξύ τους.

A

ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ

(33)

θάσσε σέ ντό βίνιε πράσι.	Μου είπες ότι θα χυρίδες ξανά
πέρ τ' μάρσο χκά τάτα ουράτ.	για να πάρεις τη γενική από τον πατέρα.
θάσσε σέ ντό βίνιε νιόρα,	Μου είπες ότι θα χυρίδες χρήγορα,
ράσσε ιπάρι έ τ' μπόρα.	έπεσες από τους πρώτους και σ' έλασα.
θάσσε σέ ντό βίνιε σολέιτ.	Μου είπες ότι θα ερχόσουννα χρήγορα,
σσοκόϊ νι γζούμ, τ' σσιου νι νιέτ.	πέρασε ένα ποτάμι, σ' έρριξε στη δάλασσα.
θάσσε σέ ντό πρίρεσο βράπ,	Μου είπες ότι θα χυρίσεις τρέχοντας,
ου-πρέ δρόμι, βάρ ου-λάπ.	κόπηκε ο δρόμος, άνοιξε τάφος.
ξέ ντό πρίρεσο δάσσε ντόρ,	Μουδωσες υπόσχεση ότι θα χυρίσεις,
μπέτε νι Σαρανταπόρ.	εσύ έμεινες στο Σαραντάπορο.
ξέ ντό ρόϊμ μπάσσκ μ' δάσσε,	Μου είπες ότι θα τήσουμε μαζί,
σοκέγε φιάλ-ν, βέτ μ' γζάσσε.	πάτησες το γόδο σου, μ' άφησες μόνη.
φέ μ'ά μπ-ρε τ'ρ κτό;	Γιατί μου τα έκανες όλα αυτά;
νούκ μ' δόσσε σέ σ' μ' ντό;	Δε μούησες απ' τήν αρχή ότι δε με δέχεις;

(34)

B

θρηνος

ληάρτ νι ζαραντάπορ,
 βάϊτε γρούγε, ου μπ-σε μπόρ.
 Νι ζαραντάπορ μ ου μπέτ
 γρούγεα μ βού σεχέτ.
 Άγιο ντέρα κεκουρίμ-τ
 ντόκι γρούγεν ντέ νι νιτ.
 Ψέ γρούγε μπόρα χαϊδίτ
 νε' άγιο ντέρα κεκουρίμ-τ;
 Κέσσ-μ ι β-μ κουρόρ,
 μ ντρ-γκόβε φαρμκόρ.
 Κέσσ-μ π-ρ νι σστ-πί,
 μ ντρ-γκόβε φαρμακί.
 Ζ-μρα γκιάκ μ πικόν,
 κ-τ φάρμ-κ σ'ε ντουρόν.
 Ζ-μρ γκούρ γέ ι κέσσ,
 πό εδέ φάρε ι μας γέσσ.
 Ψέ μιά χούμπτε νίκ-ν νέγ;
 Άι πόνι φάρε σ'ντέγ.
 ζέ γκά τί ι μπόρα μέν-τ.
 ντό τσοόνι σι τί νι βέντ.

Απάνω στο ζαραντάπορο
 πήγες γουζούδι κι' έγιγες χιόνι.
 Έμεινε στο ζαραντάπορο
 το γουζούδι μου, στεναχωρήθηκα.
 Αυτή η σιδερένια πόρτα,
 έκαψε το γουζούδι μου σε μιά μέρα.
 Γιατί, γουζούδι μου, να χάσω την ευτυχία
 σ' αυτή τη σιδερένια πόρτα;
 Είχαμε να βάζουμε στεφάνι,
 μου έστειλες φαρμάκι.
 Είχαμε να ανοίξουμε ένα σπίτι,
 μου έστειλες φαρμάκι.
 Η καρδιά μου σάδει αίμα·
 αυτό το φαρμάκι δεν το αντέχω.
 Ας είχα πέτρινη καρδιά,
 αχχα, καλύτερα, ας μην υπήρχα ποτέ.
 Γιατί μου έχωσες βραδεία το μαχαίρι;
 Αυτός ο πόνος δε βγαίνει ποτέ.
 Άπ' τον καϊμό σου έχασα το μυαλό μου,
 να βρώ, όπως εσύ, έναν τόπο.

Γ

ΟΝΕΙΡΟ

(35)

Πάσο γγούλεν νί χιούμ,
ίσο μέ παρέ τσά σοούμ.
Μ' έρδ άφρ, μ' ζού γνά ντόρα
ίσο μπόρ έ φρίκ μόρα.
Ίσο μέ τσά σοόκι νί μάλλ,
μ' έρδ άφρ, μ' δά κ-τ φιάλλ:
- Κ' του τς έρδα πάσο νί βάϊϊ,
ίσο εκχιάρ έ κεί μαράτ.
Κχιάν, φρίτεϊ έδέ τριδε
εδέ γγίδουρ αγνσίδε.
"Τσσίζα χέ μοϊ βάϊϊ; ζ' νιάχ"
"Γιάμ Μακεδονία, ώχ.
Μά κών μπήγουρ κ-τ ντέρ,
χάτε τριμ έ μ' μέρ".

Είδα στον ύπνο μου το γουλιόδι μου,
ήτανε με κάμπουσους παρέα.
Με πησίάσε μ' έπιασε απο το χέρι,
ήτανε κρόο και τρόμαξα.
Ήτανε στο βουνό με μερικούς φήους,
ήρθε κοττά μου και μούπε τούτατα ρόγια:
"Εδώ, που ήρδα, είδα μια κοπέζα,
ήτανε κχαμένη και γυπημένη.
"Εχχατσε, κτυπιότανε και έτρεμε
και ήτανε αγνσοδεμένη.
"Ποιά είσαι εσύ κοπέζα; Δε σε γνωρίζω"
"Είμαι η Μακεδονία ώλ.
Μου έχουν κχειόσει αυτή την πόρτα,
άνοιξέτην παγκάρι μου και πάρε με".

τσοάιτιμ νιέρ-ν, σοκούμ, βάμ επάσαμε την πόρτα, περάσαμε
 εδέ γκιάβ βάις ι δάμ. και κάναμε ευτυχισμένη την καπέρα.
 Μπάσοκ μέ άι κ-του χέμι, τώρα είμαστε εδώ μαζί της,
 σοούμ νά ντό, σεβνά έ κέμι. πορνό μας αγαπάει, την έχουμε ερωτευτεί.
 κέμι νιρέκιουρ σοι-πίν Έχουμε φιάδε το σπίτι μας
 μπάσοκ με Μακεδονίν. μαζί με την Μακεδονία.
 Νάνι τς ι δάμ γκιάβ τώρα, που την κάναμε ευτυχισμένη,
 μπέτεμι μός β'ρ μαράδ. μένουμε μαζί της να μη στεναχωρηθεί.
 Γκιά μούο μός βέ σεκχέζ, Μη γυπάσε για μένα,
 τσοόβα βένι τ' μ νιέτ. βρήκα έναν τόπο, που με βάζει.

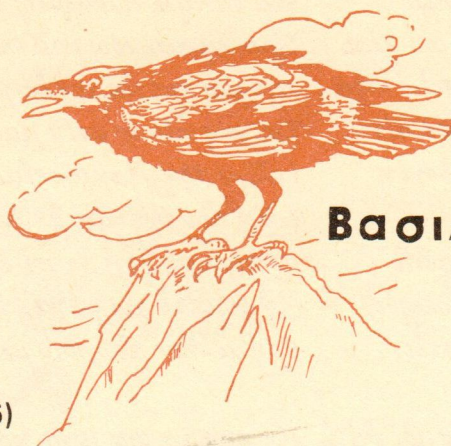
Περ μούο μός κχιάς μού βάις, Μη κχάψεις για μένα κόρη μου,
 φάρε μός έ β'σ μαράδ. καθόλου να μη στεναχωρηθείς.
 Βίσο τ' μπάρδα, γκούγε βέσο Φόρα άσπρα, γουγούδια φόρεσε
 έ γκ-ζούορ τ' γέσο. και να είσαι πάντα ευτυχισμένη.

μού τ' δέζατ νούκ τ' βέν, Καλή μου, δε σου πάνε τα μαύρα,
 κάπε σοπίριτιν ντέ χαρέν. άνοιξε την ψυχή σου στη παρά.
 Νιέζη νι βάζζε εδέ κ-ντό, Βγες στο χορό και τραχούδα,
 κ-τ Μακεδονία ντό. αυτό επιθυμεί η Μακεδονία.

Κάπε σοπίριτιν έ μός κχιάς Άνοιξε την ψυχή σου και μη κχάψεις,
 γκιά ζοιμίτρι ουράτ ντό μάρ. να πάρεις ευχή από τον Άγιο Δημήτριο.
 Τσοό νι νιάρζ έ λάπ σοι-πί, Βρες ένα νέο και άνοιξε σπιτικό,
 ντιέζημ, γκιάτε, προκοπι. παιδιά, ευτυχία, προκοπή.

Δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο πολεμιστή. Το άκουγα από αρκετές γριές. Δεν μπορώ να εξηγήσω το ξάπλωμά του και
 μάλλον χωρίς κανένα άλλο στοιχείο (καταγραφή 1949).

Βασιλικε μου

(36)

Τέ νι Λάρς νιορ νι Έλασόν
μπόρα αϊ βασιλικόν.
Νάδεμάτο νι'άτα άρμ,
μπόρα μπουρίν, έ σ' έ κάμ.
Τέ κρ-κόν νιέ άτα βέντι,
τσ' έ κέσο άκι λεβέντι;
Ψέ μ' ίκε ώ ρέ τρίμ
έ μ' μπράδε βέντιν τίμ;
Σά νι Έλλάδ βέντει σοτόνεν
άκι σοτ-πίραι βογκη-σόνεν.
Τέ τέ μπ-νι ου Θεσσαγίν
πό μ' μπιζζι άτ σοτ-πιν;
Τέ τέ μπ-νι Μακεδονίν,
πό μ' μέρ παντοχίν;

Από τη Λάρισσα μέχρι την Ελασσόνα
έχασα το βασιλικό μου.
Ανάδεμα στα όπλα,
έχασα τον άντρα μου.
Τί ζητάς σ' αυτούς τους τόπους,
που σε είχα τόσο λεβέντη;
Γιατί μου έφυγες παρικόρι μου
και μου άδειασες το σπίτι;
Όσο ανξάνονται οι τόποιοι στην Έλλάδα,
τόσο μικραίνουνε τα σπιτικά.
Τί να την κάνω εγώ τη Θεσσαγία
όταν μου κλείνει το σπίτι;
Τί να την κάνω τη Μακεδονία
όταν μου αφαιρεί το στήρημά μου;

ΠΡΩΤΟΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΣ

Μετωπο Ηπειρου

Στο Μπιζανι

1

Σε μια επιστολή του με ημερομηνία: 14 Ιανουαρίου 1913, ο πατέρας μου,¹ επιλοχίας τότε στο Μέτωπο Ηπείρου, στον πρώτο Βαλκανικό πόλεμο, έγραψε στη μάνα μου μεταξύ των άλλων: «Εις την μάχην της Μανολιάσαν εφονεύθη εις μικρήν απόστασιν απ' εμού, μαχόμενος ηρωικώς, ο συμπατριώτης Ιωάννης Λογοθέτης.² Τον εκλαύσαμεν άπαντες οι Αρβανίται, τον εμοιρολογήσαμεν ως ήξιζεν και τον ενταφιάσαμεν τιμητικώς». Στα κατάλοιπα σημειώματά του, βρήκα το πιο κάτω, γραμμένο με το χέρι του, που είχε σαν επικεφαλίδα την εξής σημείωση: «Ού-

-
1. Παναγιώτης Ε. Λιάπης ή Παναγιώτου από τη Μαγούλα Αττικής (1878-1967) είχε βγάλει το πρώτο γυμνάσιο Αθηνών στην Πλάκα. Πήρε μέρος στους Βαλκανικούς πολέμους και έχει κρατήσει, σαν ημερολόγιο, γεγονότα, περιστατικά και περιγραφές όλων των μαχών, που πήρε μέρος.
  2. Δε βρήκα από ποιο χωριό ήτανε ο Ι. Λογοθέτης. Είναι διαπιστωμένο ότι δεν καταγότανε από τα χωριά μας εδώ γύρω. Είναι άγνωστος και ο στρατιωτικός βαθμός του. Καθώς φαίνεται, θα 'πρεπε να ήτανε αξιωματικός.

τως εμοιρολογήσαμεν¹ τον φονευθέντα εις Μανολιάσαν Μπιζανίου την 11ην Ιανουαρίου 1913 συμπατριώτην Ιωάννην Λογοθέτην».

(37)

Τς κά Μπιζάνι εδέ' οσκ-πέε
έ νίχετ νί Γιαννίν;
Ρά αϊ Γιάννη Λογοδέε
τς ίσοτ γκά γκιάκου ίν.

Τί έχει το Μπιζάνι, που αστράφει
και ακούγεται στα Γιάννινα;
Σκοτώθηκε ο Γιάννης Λογοδέτης,
που είναι από το δικό μας αίμα.

Νέ Λετοράχι, νί Μανογιάσ (2) στην Λετοράχη, στη Μανογιάσα, (2)
νέ άτο βέντε πάρ πέρα σ' αυτά τα μέρη,
Γιάν Λογοδέτιν έ πάσο είδα το Γιάννη Λογοδέτη,
τς χίδει οι γιοντάρι. που ορμούσε σαν το γιοντάρι.

'Αϊ Λογοδέτη μέ τσά τριμ
έ Σαμπουτζάκι ίνι (3)
βούν νί Τουρκι σουύμ φρίκ
έ ί μούντι Κωσταντίνι.

Ο Λογοδέτης με μερικά παγκάρια
και με τον δικό μας Σαμπουτζάκη (3)
κατατρομάζανε τους Τούρκους
και τους νίκησε ο Κωσταντίνος.

Ίνι, σά χέμι Αρβανίτ
Γιάννιν τ βαϊτόϊμ
τ φάγγεμι πρ νέ, πό ίσοτ,
σί αϊ τιμή τ τσοοϊμ.

Εχάτε, όσοι είμαστε Αρβανίτες,
να μοιρολογήσουμε το Γιάννη,
να ευχαριστούμε, αν είναι και στην εύση μας,
να πάμε τιμημένοι όπως αυτούς.

---

1. Δε θα το χαρακτήριζα σαν μοιρολόγι, απλά σαν ηρωικό τραγούδι. Το βάζω στα μοιρολόγια γιατί σαν τέτοιο το χρησιμοποιήσανε τότε οι Αρβανίτες στρατιώτες.
2. Οχιρές θέσεις στο Μπιζάνι όπως: Δρίσκοκ και Ολέτσικας.
3. Στρατηγός της Στρατιάς Ηπείρου πριν αναλάβει ο διάδοχος Κωνσταντίνος.

ΣΤΟ ΜΠΙΖΑΝΙ

2

Δυσκολεύτηκα να κατατάξω στα μοιρολόγια το παρακάτω ηρωικό τραγούδι. Ο πατέρας μου, που το θυμότανε καλά, και το έλεγε συχνά γιατί του άρεσε πολύ, υποστήριξε ότι είναι μοιρολόγι. Το πρωτόκουσε από έναν Κόλλια, Αρβανίτη στρατιώτη από τα χωριά της νότιας Αττικής. Ο Κόλλιας αυτός το είπε όταν θάβανε τον Αρβανίτη συνάδελφο, Λογοθέτη το επώνυμο, που έπεσε στο Μπιζάνι. Ο πατέρας μου επέμενε ότι είναι μοιρολόγι, γιατί: «τέτοια πρέπει να είναι τα μοιρολόγια για τους ήρωες». Είμαι υποχρεωμένος να υπακούσω.

(38)

Μέ γκιάκ εδέ τ' κχιάρ
πρίν-τ' τ' πάρ-ν χέρ
κ'τ' οσι-πί κ'άν μάρ
μέ γκιάκ ε' μπι-μ' τ' γκέρ.

Με αίμα και δάκρυα,
οι γονείς μας την πρώτη φορά,
ματαντήσανε το σπίτι μας·
εμείς, το μεχαχώσαμε με αίμα.

Παννίνα εδέ Μπιζάνι
μέ γζότε ε' μέ γκιάκ
σοτ-πί ε' κέμι νάνι
σέ ντόκιμ Τούρκ-τ' με γζιάκ.

Τα Παννίνα και το Μπιζάνι,
με δάκρυα και αίμα
τάχουμε τώρα σπίτι μας (δικά μας),
αφού κάψαμε τους Τούρκους με φωτιά.

Μπιζάνι 3

(39)

Νέ Γιαννίν, νέ Μπιζάν
 ού μαρσουάς έ σ' τσοσάν.
 Ρέ Μπιζάν ώρε Μπιζάν,
 τί μα μώρε αί σεβνιάν.
 Ρέ Μπιζάν μαλλ-σόρ
 τί μά βόδε αί κουρόρ.
 Ρέ Μπιζάν μ' αί μπώρ,
 τί μά σόγε μέννιν τώρ.
 Ρέ Μπιζάν, Μπιζάν ισοκρέι,
 σ' χιάμ τ' ρόνι νιέ κίο γέι.
 Ζιάρμ ντό τ' β' Μπιζάν
 τίς νιέ νίν νιόρ νιάτρ-ν άν.
 Ζιάρμ μ' δάισσε, Ζιάρμ ντό μάρσο
 σί ού κριά έ τί τ' κριάσο.

ζτα Ιωάννινα, στο Μπιζάνι
 τρεχάδηκα και δε βρισκώ άκρη.
 Μπιζάνι, εσύ Μπιζάνι,
 εσύ μου έκλεψες την αγάπη μου.
 Μπιζάνι ορεινό,
 εσύ μου έκλεψες το στεφάνι μου.
 Μπιζάνι, μ' αυτά τα χιόνια,
 εσύ θόρωσες το μυαλό μου.
 Μπιζάνι, καταραμένο Μπιζάνι,
 δεν είμαι να ζήσω σ' αυτό τον κόσμο.
 Μπιζάνι, θα σου βάζω φωτιά,
 από τη μιά μέχρι την άλλη άκρη.
 Φωτιά μου έδωσες, φωτιά θα πάρεις.
 όπως κηαίω εσώ, να κηάφεις και σύ.

στον ξαδερφο

Ήρθε είδηση από το Μέτωπο της Μικράς Ασίας. Σκοτώθηκε ο Κώστας Γκάτσης από τον Ασπρόπυργο Αττικής. Η ξαδέρφη του, Μαρία Τσεβά Σερέπα (1890-1980), τον μοιρολόγησε τότε κρατώντας στα χέρια της τη φωτογραφία του. Η ίδια μου είπε το πιο κάτω μοιρολόγι στα 1976.

(40)

Κούσο τὰ ντρόδ μουστάϊν εκή;
 κατουντ-σοκίπια τς'τ έρδ τός;
 Κούσο τὰ ντρόδ μουστάϊν τ'κούκι;
 κατουντ-σοκίπια τς'ού ρούδ;
 Ντό πίεςν τουρκάτζαι
 μάς πάν γζούγε κχάρατ.
 Ντό σοκόνι μπάγγ τ'ρ Τουρκίν,
 π'ρ τ' τσοόνι διοσμαζίν.
 Ψέ σ'μί δάσσε νταχαντούσσε,
 σέ μόρε τουρκάτζ γούσε;
 Ψέ σ'μί δάσσε μού μανάρε,
 μόρε εκουού ρεβονιάρε;
 Τς'κέ τί μ'ατ Τουρκίν,
 τς ντρέμ ατιέ αιέ άι σε-πίν;
 Ντό τί θράς Τουρκάτζαι,
 π'ρ τ' χάπεν σοκάτζαι.

Ποιός σου έστριψε το ψιγό μουστάκι;
 Η νεκρούτοξη που σε περιτριγύρισε;
 Ποιός σου έστριψε το κόκκινο μουστάκι;
 Η νεκρούτοξη που κατέβηκε (για σένα);
 Θα ρωτήσω τις Τουρκάτζες,
 μήπως είδανε τα κχαριά λουλούδια.
 Θα φέρω γύρω όλη την Τουρκία,
 για να θρω το όνοσομοζούουδο.
 Γιατί δε μου είπες, χελιδόνι μου,
 ότι πήρες Τουρκάτζαι νύφη;
 Γιατί δε μου είπες, αγαπημένε μου,
 ότι πήρες ξένη αρραβωνιαστικιά;
 Τι σχέσεις έχεις μ'αυτή την Τουρκία,
 που φιάχνεις εκεί το σπιτι σου;
 Θα σκοτώσω τις Τουρκάτζες,
 για να εξευθερωθούν οι σκάτζες.

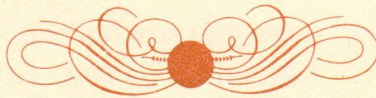

(41)

Καρα - Χισαρ

Ντέ Τουρκία, σοσύμ πάρ,
 πηρότ βαιτίμε εδέ τ κηιάρ.
 Γκ'άτα βέντε έ Τουρκίς
 νί ιμάδ ληούμ ού νίς.
 Ζιάρμ, ζηιάκ έ φουγιατόνι.
 μπάρ νί νιάτριν όμουντε τσόν.
 Κέν τ έγκρα τουρκαζάτ,
 ντιέκ-ν, βράο-ν νίτ-νάτ.
 Μπόρα ντιάρηιν καβαζάρ
 άτιε νί Καρά Χισάρ.
 Αί ισοηρέτ Καραχισάρι
 ού μπ τίμ μπίρ κουσάρι.
 Ντιάρηιν ρέ Καραχισάρ μί μόρε,
 κέσο ει, μί μπ-ρε κιορε.
 Φρίκ έ ζού εδ'άτ κάρηιν
 σά τς μπούορ καβαζάρηιν.
 Ρά ι βράρ άι κάρηι,
 μπάσοκ μέ άτ εδέ ντιάρηι.
 Χί Κεμάζι έ Τουρκαζάτ,
 ζηιό Τουρκία μπότ εδάτ.
 Χί, σέ κρικιν καν σοκέτουρ
 έντ Ζιάρμ έ νί χέκουρ.

ζτην Τουρκία, πην' μακρνά,
 (γίνεσαι) μεζάο μοιροζογι και κλάμμα
 ζ'αυτά τα μέρη της Τουρκίας
 άρχισε να τρέχει ένα μεζάο ποτάμι.
 Φωτιά, αίματα και φωνές πόνου,
 κάνει ο ένας τον αλλο και δε τον βρίσκει.
 Άχρια σκυλιά, οι Τούρκοι,
 καινε, σκοτιώνουνε μέρα-νύχτα.
 Έχασα τον καβαζάρη ζιό μου
 στο Καρά Χισάρ.
 Αυτό το καταραμένο Καρά Χισάρ,
 έγινε κλέφτης του παιδιού μου.
 Εσύ, Καρά Χισάρ πήρες το παιδί μου,
 είχα μάτια, με τυφλώσες.
 Τρόμαξε το άρσο
 όταν έχασε τον καβαζάρη του.
 Έπεσε σκοτωμένο το άρσο
 και μαζί του το παιδί μου.
 Στάχτη (να γίνουν) ο Κεμάζ και οι Τούρκοι,
 οζόκηρη η Τουρκία να γίνει ξερό χώμα.
 Στάχτη, γιατί πατήσανε το σταυρό
 και να πέσουνε στη φωτιά και το σίδερο

ΑΛΒΑΝΙΑ

Εύκολα βρήκα μοιρολόγια γι' αυτούς, που πέσανε στην Αλβανία, ίσως και με κάποια προθυμία από τις γυναίκες, που μου τα είπαν. Οι περισσότεροι νεκροί ήτανε φίλοι μου, μαζί στρατευτήκαμε τότε. Όλες οι πηγές ζούσανε στις μέρες μου, μού ήτανε γνωστές και μου μιλήσανε πρόθυμα, αλλά, να μη γραφτεί το όνομά τους.

Τεπελένι

Στο Τεπελένι σκοτωθήκανε τα δυο αδέρφια Τάσος και Θανάσης Μουρίκης, από την Ελευσίνα. Η Μητέρα τους, η Μουρίκαινα, μοιρολογούσε για αρκετά χρόνια ύστερα, τα παιδιά της. Μέχρι που πέθανε. Η Κυρία Ασημίνα Λιάσκου-Γιαννίση, εγγονή της Μουρίκαινας, κράτησε μερικά από τα πολλά, για να πάρει ένα από αυτά —με την άδειά της— τιμητική θέση σε τούτη την παρουσίαση.

(42)

Νί Αλβανί, γιά πρόνιετ,
μ'ού μπέν βασιγκόνιετ.
Γιάϊ Τάσοι, γιάϊ Θανάση.
Μ'μα γιουόϊ σσουμ πηάσι.
Νι'άτα μάλλετ Αλβανίς έέ..
μ'ού μπέν ντί γκούγε νί βρίςε.
Τς'έ μπ'νι κακομοίρα;
Μπορα ντί γκούγε τ'μίρα.
Νί Πατρίδ' δάσο νί νιέγγι-τ
πό ατά μ' γλάν πά μένι.
Νάνι ποφάσισα βέτ-μ
έ βέτε έ τσοσπ νιέγγι-μ.
Γέσο νί μ-μ ηρωίδ'
δάσο νί νιέγγι π-ρ Πατρίδ'.

Στην Αλβανία, στα ποτάμια,
μείνανε τα βασιγκά μου.
Αυτός ο Τάσος, αυτός ο Θανάσης.
Η μητέρα σας έσκασε πορνύ.
Σ'αυτά τα βουνά της Αλβανίας
μου μείνανε δύο γουγούδια στις θρύσες.
Τί να κάνω η δυετυχιμένη;
Έχασα δύο ωραιά γουγούδια.
Για την Πατρίδα έδωσα δύο παιδιά,
αλλά αυτά μ' αφήσανε χωρίς μναχό.
Τώρα αποφάσισα μίνη μου
να πάω να βρω τα παιδιά μου.
Ήμουνα μια ηρωίδα μητέρα
έδωσα δύο παιδιά για την Πατρίδα.

Χειμάρρα

Ένας λεβέντης, φίλος μου αγαπητός, έπεσε στη Χειμάρρα. Η μητέρα του, που ήξερε το δεσμό μας και τούτες τις ασχολίες μου, με φώναξε στο σπίτι της. Ήτανε 23 Ιανουαρίου 1943. Μου είπε δυο μοιρολόγια. Πέθανε πριν πέντε χρόνια. Δεν ήθελε να σημειώσω το όνομά της, στα μοιρολόγια της. Ολόκληρο το επόμενο μοιρολόγι έχει την ίδια ομοιοκαταληξία: «άρ». Τη Χειμάρρα τη βλέπει σαν μια μάνα. Οι σίχοι, σκαλοπάτι-σκαλοπάτι, ανεβαίνουν από την αβεβαιότητα στη βεβαιότητα, στο παράπονο, στην απειλή.

(43)

Μοῦ Χειμάρ, μοῦ Χειμάρ.
Ντιάγγιν τίμ έ κάμ μπάρ.
Μοῦ Χειμάρ, μοῦ Χειμάρ,
ντιάγγιν τίμ ψέ μά κε μάρ;
Τς τ' μπ'ρα μοῦ Χειμάρ,
έ μέ ντιάγγιν μ' κέ ντάρ;
Τί σ' γέ μ' μ' μοῦ Χειμάρ;
Ψέ μπά ντιάγγιν άντε πάρ;
Μοῦ εξέξ μοῦ Χειμάρ,
ψέ ί χάπε ντιάγγιτ βάρ;
Ντό βίνι τ' τ' βράς Χειμάρ.
οἶ τί πάγγιο σ' κέ σο πάρ.

Χειμάρρα, Χειμάρρα.
Έκω χάσει το παιδί μου.
Χειμάρρα, Χειμάρρα,
γιατί μου πήρες το παιδί μου;
Τί σου έκανα, Χειμάρρα,
και με χώρισες από το παιδί μου;
Χειμάρρα, εσύ δεν είσαι μητέρα;
Πατί κρατάς μακρονά μου το παιδί μου;
Μαύρη Χειμάρρα,
γιατί άνοιξες τάφο στο παιδί μου;
Θά έρδω να σε σκοτώσω Χειμάρρα.
σαν εσένα κακιά δεν είχα δει.

Υ μ ν ο ς

Τίποτα δε μαρτυράει ότι το επόμενο είναι μοιρολόγι. Είμαι όμως υποχρεωμένος να το καταχωρήσω εδώ, μια και το αξίωσε η ίδια. Της είπα ότι αυτό δεν είναι μοιρολόγι αλλά ενθουσιώδης δοξαστικός ύμνος. Μου απάντησε σε αποφασιστικό τόνο:

«Είναι αμαρτία να λυπάται κανείς για όσους πέσανε για την πατρίδα. Δεν κλαίω για το γιό μου, είναι αμαρτία, ντροπή και αδυναμία. Εξάλλου, τα κλάματα είναι δυστυχία και οι ήρωες, δεν είναι δυστυχημένοι. Τα τραγούδια για τους πεθαμένους τα λέμε μοιρολόγια. Εγώ τώρα τραγουδάω για τον πεθαμένο γιό μου, που θα πει, μοιρολογάω. Άλλο είναι, που δεν κλαίω. Στα μοιρολόγια θα το βάνεις εσύ».

(44)

*Νί Αλβανί βάϊτε έρχουφτόβε
εδ'ατιέ δόξ-ν τσοσόβε.
Ί κάμ νί φωτογραφί.
Σά εμπούκουρα μορφή!*

*Πήγες και πορέμησες στην Αλβανία
και εκεί συνάντησες τη δόξα.
Ξε έχω στη φωτογραφία.
Πόσο ωραίο είναι το πρόσωπό σου!*

Κάθε νύκτ' εγγός, μ' εγγέτ,
νούκ' έ σοκόνι φάρε σεκλέτ.
Σ' έ σοκόνι π-ρ τί καί μόν,
σέ χέ ισοκρούορ νί κοζόν.
Γιάμ' επηρότ με χαρέ
φέ μπ-ρε νί μί-μ' ερέ
Εγγάδα τ' μουορ ντιάγγ
έ τ' υότ κ' γκ' φιάγγ.
Ντούο τ' κ-πόινι π-ρ τί
μέ κχαρίνα έ μέ βιογγί.
Έ σοάχ ντιάγγιν, μ' σοέχ,
κρίετ γγάρτ, νούκ' έ φσοέχ.
Τούτι μ' ματ, σί μουό,
τ' κ-πόινι τ' ντούο.
τ' κέσο κόμα ντιάγγ νί
τ' μαρτόνεί νί Αλβανί.

Κάθε μέρα σου μιλάω, μου μιλάς,
δε στεναχωριέμαι καθόλου.
Δε στεναχωριέμαι για σένα,
γιατί είσαι γραμμένος στο κρώον.
Είμαι γεμάτη από χαρά,
γιατί αποκίτησες καινούργια μάνα.
Η Εγγάδα σε πήρε για παιδί της
και σου γέει τραγουδιστά γόγια.
Θέλω να τραγουδάω για σένα
με κχαρίνα και βιογγιά.
Βλέπω κατάματα τον ήλιο, αυτός με βγέπει,
ψηλά κρατάω το κεφάλι μου, δεν το κρύβω.
Όλες οι μανάδες, όπως εγώ,
ήθελα να τραγουδάνε.
Ήθελα να είχα ακόμα ένα παιδί
να παντρευότανε στην Αλβανία.

Ένα-δυό χρόνια πριν πεθάνει, πέθανε ο άντρας της. Το μοιρολόγι της, όπως μου είπανε, ήταν σπαραγμός. Μαυροφορέθηκε και κλειστήκε στο σπίτι. Για το γιό της δεν είχε μαυροφορεθεί, ούτε είχε κλειστεί στο σπίτι. Πήγα κάποτε και την είδα. Με δέχτηκε ψυχρά. Όταν της ζήτησα να μου πει τα μοιρολόγια, που είπε στον άντρα της, θύμωσε.

Άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου.

Μιχαλῆς Λεβέντης

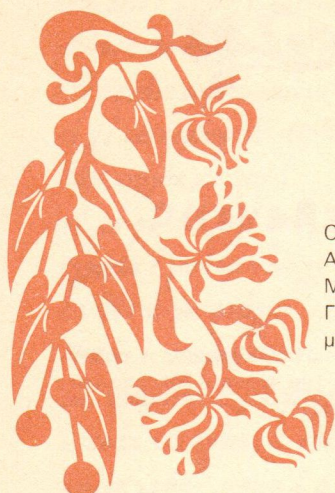
Η Αρβανίτισσα μάνα από τα Βίλια μοιρολογούσε το παλικάρι της Μιχάλη Λεβέντη όπως του ταίριαζε (πληροφορίες από το Θανάση Μπεθάνη 1982).

(45)

Ντό μπί-νεμ κουκουβίν,
 ντό θ-ρέσ ντ' Αλβανίν.
 Μάγε μάγε ντό θ-ρέσ
 ντό τ' τσοόνι σέ κού ντο γέσο.
 Ντό τ' ρούγκ-ν Αλβανίς,
 ρούγκ-ν τ' ζοκιπ-ρίς.
 Ντό θ-ρέσ, ντό τ' κρ-κόνι,
 κού τ' γέσο ντό τ' τσοόνι.
 Μός μ' πάτ Μιχάλη Λεβέντε,
 ντ' κλεισούρ, ντ' τ'ς ντό βέντε;
 Μιχάλη Λεβέντιν μός ε' πάτ
 γγάρτ ντ' κόρτε, ντ' Μπεράτ;
 Μός ε' πάτ ντ' λειμάρρ,
 ντ' άτα μάγετ ε' μ' πάρ;
 Μάγετ ε' ζού ντ' ντριδμ
 εδέ γγάν ντ' ε-μάδε θέρμ:
 - Μιχάλη Λεβέντιν τά πάμ.
 άτα τρέμα νέβε ε' μπάμ.

Θα γίνω κουκουβάρια
 και θα φωνάξω στην Αλβανία.
 Θα φωνάξω από βουνό σε βουνό,
 να σε βρω όπου κι' αν είσαι.
 Θα περπατήσω τους δρόμους της Αλβανίας,
 τους δρόμους της Αλβανίας.
 Θα φωνάξω να σε αναζητήσω,
 όπου και να είσαι να σε βρω.
 Μήπως είδατε το Μιχάλη Λεβέντη,
 στην κλεισούρα και σ' όποιο άγιο μέρος;
 Το Μιχάλη Λεβέντη μήπως τον είδατε,
 ψηλά στην Κορυντά, στο Μπεράτι;
 Μήπως τον είδατε στη λειμάρρα,
 σ' αυτά τα βουνά και πιο πέρα;
 Τα βουνά ανατριχιάσανε
 και αφήσανε μια μεγάλη φωνή:
 - Είδαμε το Μιχάλη Λεβέντη,
 τέτοια παρκαρία εμείς τα κρατάμε εδώ.

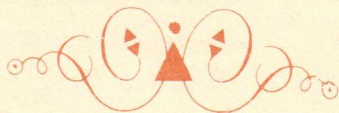
Που πας παιδι μου ;

Ο Θεόφιλος Γκλιάτης από τη Μαγούλα σκοτώθηκε στην Αλβανία. Το μοιρολόγι είναι της αδελφής του Ρόκαινας. Μου το είπε ο αδελφός του σκοτωμένου και φίλος μου Γιάννης Γκλιάτης (1949) (Η Ρόκαινα μοιρολογάει μέχρι σήμερα).

(46)

Κού βέτε ντιαχ-διμ βέτ;
Ζόγκα έ νάτ-ς μιά θ-ρέτ.
Τς ντό νι'άχιο Αλβανία ;
Σ'τ' πη-κέν κιο σσι-πία;
Γκά τ-ρ τ' μίρατ ιπάρι,
τάρ ντέ τί, ψέ δάκετ μπάρε;
Ντ' Αλβανία τς κρ-κον;
Γα ντέ σσι-πίδα χιόν.
κ'ε μαράϊ τς μ' γκαρκόν
σοπίρτ πά φρίμ, με σοούμ πόν.
Ο'ρέ, κρέχετ νούκ μιά μπάν,
κού τ' βέτε; Σ' τσοόνι νι' άν.
Μάρ-μ μπιάσσκ ώ ρέ ντιάχχ
λέ τ' γέτ έ σίπρ νι' μιάχχ.

Πού πας μόνο σου παιδάκι μου;
Μου το φωνάζει το πογί της νύχτας.
Τί χυρεύεις σ' αυτή την Αλβανία;
Δε σου αρέσει το σπίτι μας;
Είσαι ο πρώτος με όλα τα χαρίσματα,
χέρω σου, γιατί ξεραίνεται το χερτάρι;
Τί χυρεύεις στην Αλβανία;
Έγρα στο σπιτάκι μας.
Τούτος ο πόνος, που με φορτώνεις
είναι ψυχή χωρίς ανάσα με ποζή πόνο.
Παιδί μου, δεν κρατάνε οι πηγάτες μου,
πού να πάω; Δε βρίσκω μιά άκρη.
Πάρε με μαζί σου παιδί μου
κι' ας είναι απάνω στα βουνά.

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Η αντίσταση αποτελεί τη μοναδική απάντηση του Αρβανίτη σε κάθε είδους καταπίεση και βία. Το ίδιο κάνανε και με τους Γερμανούς. Επόμενο ήταν και εδώ να έχουμε θύματα.

οι 50 της Αγιασωτηρας

Στις 8 Αυγούστου 1943 οι Γερμανοί εκτέλεσαν πενήντα πατριώτες στη θέση Αγία Σωτήρα Μάντρας. Στους εκτελεσμένους ήταν και τέσσερις Μαντραίοι. Στο Νεκροταφείο της Μάντρας έγινε την άλλη μέρα η ταφή των τεσσάρων. Έζησα μια από τις πιο δυνατές εκρήξεις ανθρώπινου πόνου. Πάνω από τους νεοσκαμένους τάφους ανέβηκε το αρβανίτικο μοιρολόγι. Κράτησα αυτά τα λίγα:

(47)

Κόχα φιέν π-ρ Γερμανότ,
ι ου κάπτετ ζιάρμ ιπζζότ.
Ζιάρμ ι ντέκ Γερμανόν,
ι μογ τσοόνι γκριακούν αγκόν.
Πέσδιέτ ζζούγε ου πρέν.
π-ρ δετ-πί κάν μπ-ν δέν.
Γερμανότ με ντιέκουρ πζούμπιν
ντιέζζ-ε τάν νι δέ νά ι κούμπιν.
Γερμανότ νι σκεπ-τιμ.
ι μάς μπέτετ μοσ νι φριμ.
κ-το φάρε κ-σαϊ ντίτ.
μεζεούνε π-ρ ναζίτ.
Που, ρέ πέζζ-μ πέσδιέτ,
νιόρ νι ίζζρα ου γκρέτ.
Ντέ φέντι τς κένι ράρ,
σ'ίσσι ι κάπτετ ντονι φάρ.
Άτιε γκίτετ νι κοζόν.
νι δούν π-ρ Γερμανόν.

Ήρδε η ώρα για τους Γερμανούς,
να καούνε απ' άκρη σ' άκρη.
Φωτιά να κάψει τους Γερμανούς,
να μη βρουνε πουθενά προστασία.
Κοπήκανε πενήντα ζουζούδια.
κάνανε για σπίτι τους τη ζη.
Οι Γερμανοί με καστό μοζύφι
κώσανε τα παιδιά μας μέσα στη ζη.
Κατάρρα στους Γερμανούς.
ας μη μείνει ούτε μία αναπνοή.
Αυτοί οι τάφοι τούτης της ημέρας.
εκατομμύρια ν'ανοίξουν για τους ναθήδες.
Εσείς, πενήντα παιδιά,
ανεβήκατε μέχρι τ'αστέρια.
Στον τόπο, που πέσατε,
δεν είναι ν'ανοικτεί κανένας τάφος.
Εκεί υψώνεται ένα μνημείο.
μια νεροπή για τους Γερμανούς.

πεινα κατοχη

Τον Ιούλιο 1980 πέθανε στον Ασπρόπυργο κάποιος Μαυράκης. Η γυναίκα του ξεδίπλωσε, με το μίρολόγι της, ολόκληρο το βίο της μαζί του. Μπόρεσα και διέσωσα μόνον ένα απόσπασμα, που αναφέρεται στην κατοχική περίοδο:

(48)

Ντούχεσσιμ νι'άγιο ζωή,
πό σ'νά γηϊί αγιό φτωκί.
Νι ζωή κοπόσε κέσο-μ
πό ι χαρόϊμ, μπάσοκ οί χέσομ.
Πό νά έρδ καταχία,
μπ-ρι γηάρτ αγιό φτωκία.
ξ' κέσο-μ πούν έ παρά φάρε·
νί σσι-πί σ'γκίντεϊ γκιφάρε.
Βέτ-μ μπουν-δ-ν τ' κέσο-μ
έ σά μίρ τς ντό χέσο-μ.

Αγαπιόμαστε σ' αυτή τη ζωή,
αλλά μας βανάκιζε η φτώχεια.
Ζούσαμε μια κοπιαστική ζωή
αλλά τα ξεκνούσαμε, έτσι όπως αγαπιόμαστε.
Αλλά μας ήρθε και η κατοχή
και φούντωσε αυτή η φτώχεια.
Δεν είχαμε δουλειά και καθόλου χρήματα·
δεν υπήρχε τίποτα στο σπίτι.
Ας είχαμε μόνο το ψωμάκι
και πόσο καλά θα είμαστε.

Μπούκα ου μπουόρ, τ-ρ ου μπουορ· χάρηκε το ψωμί, όρα καθήκανε·
 τούτι Γερμανόιτ νά ί μουόρ, όρα μας τα αρπάζανε οι Γερμανοί.
 Βριτεσοιμ π-ρ νί πικ βάζι· σκοτωνόμαστε για μιá σταχόνα λάδι·
 νούκου ντιίμ σέ κού ντο ντάρζι. δεν ξέραμε τί μας περιμένει.
 Χάϊμ ρένια κουνουπίδε Τρώγαμε κουνουπιδάριδες
 έ γχορίτσα αχουρίδε. και άγουρα αχριοαχράδια.
 Ντιέζζ-τ κλ'άιν πράπα ντέρ. Κραίζανε τα παιδιά πίσω από την πόρτα.
 "Μ-μ, ούγια μί κά πρέρ. "Μάνα, μας δέρισε η πείνα.
 Μ-μ, ούγια νά κά μάρ;" Μάνα, πεινάμε·
 εδέ μπνεσο εμάρ. και εγώ τρελαινόμουνα.
 Ρίνι ντιέζζ-μ! Βέτε ί νίαχ -σταθείτε παιδιά! Πάω να φέρω
 μπούκ, βάζι εδέ μιάχ. ψωμί, λάδι και αλεύρι.
 Βούρα ντι τσόπ κατσοάρ Φόρεσα ένα Δευχάρι παζιοπάπουτσα
 ζουρα ρούγκαβερ γκά πάρ. και πήρα μακρυνά τους δρόμους.
 Ίμ βλά γκά πάρ ου ντουκ Φάνηκε από πέρα ο αδερφας μου
 έ μ δά νί θέζζ μπουκ. και μου έδωσε μιá φέτα ψωμί.
 Ντέ νί γκάρδ, αντέ τς σοκόβα, ζ' ένα γαλανόκηπο, που πέρασα,
 νί ντομάτ τ κάζζ-μπετ τσοσόβα. βρήκα μια σάπια ντομάτα.
 Γκούρ νί ποδέ πιστοόρα, Τύχιδά πέτρες στην ποδιά μου,
 τ σοίχ-ν ντιέζζ-τ σέ νι τς σόα. να νομίδουν τα παιδιά ότι κάτι έφερα.
 Βάιτα εγκαρκουόρ γκούρ, Πήγα φορτωμένη με πέτρες,
 μός μί σοίχ-ν μέ μπράζ-τ ντουόρ. να μη με θρέπαγε με άδεια χέρια.
 Μπλιδουνι ρέ ντιέζζ-μ μπάσοκ ώου. Μαζευτείτε παιδιά μου, ώωχ,
 ψέ σόντε τό κέμι πάσοκ ώου. γιατί απόψε έχουμε πείσαχα, ώωχ.
 Ούχι έ κριπ νί κούδ, έ μπζζόβα Γέμισα το τσουνάκι νερό, έριξα αλάτι
 έ ντομάτ-ν τς τσοσόβα. και τη ντομάτα που βρήκα.
 Κέσο βάζι πές πικά Είχα πέντε σταχόνες λάδι·
 έ έ στίβα μί ζου φρίκα. το έριξα μ' έπιασε τρομάρα.
 Βούρα ντιέζζ-μ-βερ νί πιάτ Έβαλα στα πιάτα των παιδιών
 άτ ζζ-γκουν μέ ντομάτ. αυτό το ζουμί από ντομάτα.
 Θέζζ-ν μπουκ γκά τίμ βζάν Τη φέτα το ψωμί, από τον αδερφό μου,
 έ δάσο ντιέζζ-μ-βερ τέ χάν. την έδωσα να την φάνε τα παιδιά.

- Πάχ, μοϊ μ-μ-δ μαρσίρ
κίο φαί'α σά εμπίρ;

Ντιέγγ-τ λάιν'ου κέσσ φρίκ,
σι ντό ντίχέι νιάτρα ντίι.

Άσστου χέσσ-μ, άσστου ί σσκούσμ.
χέσσ-μ μπιάσσκ εδέ ί τσοσούσμ.

Νάνι ίκ-ν, μί γέ βέιτ.

ού πά τί χιάμ εσοκρέτ.

-Αχ, μητερούχα μας, είσαι τρέχα
πόσο ωραίο είναι αυτό το φαγητό;

Τα παιδιά ά τρώχανε· εγώ φοβόμουννα,
πώς θα ξημέρωνε η άγχη μέρα.

Έτσι είμαστε, έτσι τα περάσαμε·

είμαστε μαζί και τα καταφέραμε.

Τώρα φεύχεις και με αφήνεις μόνη·

εγώ χωρίς εσένα είμαι δυστυχισμένη.

Οι άντρες, που κάθονταν στον ίσκιο στην αυλή, ακούγανε και κρατούσαν όλοι τα μαντήλια στα μάτια. Κάποιος δεν άντεξε άλλο και είπε: «βέμι πάρ ρέ τ μός έ γκίγκεμι ντότ φέ ντό βερ-μπ-σόνεμι κ-του γκά τ κλιάρ-τ» (πάμε μακριά, να μη την ακούμε πλέον, γιατί θα στραβωθούμε από το κλάμα).

Κορέα

Το αρβανίτικο αίμα έβαψε και τα χώματα της Κορέας. Η μάνα του χαμένου ακριβού γιού, Κωνσταντίνα Π. Γκλιάτη από τη Μαγούλα, μοιρολογούσε όπου κι αν βρισκόταν το χαμένο της Τάσο:

(49)

Ντί Κορέ μπόρα βραστάρ.
Σ' χιάμ τ' ρόνι, πό χιάμ π' ρ βάρ.
Ντί Κορέ μ' ίκου φόρα.
Ξά τ'ς κέσσ, αιτί ε' μπόρα.
Ντί Κορέ ε' μπόρα σιτ'
νάτ ντί νάτ ε' νάτ νε ντί.
Μοϊ Κορέ, Κορέ εβέρδ,
γκιούσι ντιέγγ-τ αιτί τ'ς τ' έρδ.
Μοϊ έξέδ Κορέ εσοκρέτ,
τ'ς ε' ντό ε' λούσι ντιέγγ-τ;
Νάδεμάτο Μερικάν
μούορ ντιέγγ-τ ε' νά βράν
Νάδεμάτο Μερικίν,
τ'ς νά μούορ ντιέγγ-μ-ρίν.
Νάδεμάτο Μερικάν,
πόν ντί ζ-μ-ρ τ'ς νά δάν.
Γιάα, ε' ντίκεί Μερικία,
τ'ς μέρ ντιέγγ-τ γκά σσι-πία.

στην Κορέα έχασα το βραστάρι μου.
Δεν είμαι να ζήσω, αχ να πευάνω.
Έχασα τη δύναμή μου στην Κορέα.
Όχι είχα, το έχασα εκεί.
Έχασα τα μάτια μου στην Κορέα:
νύκτα η νύκτα και νύκτα στην ημέρα.
Κορέα, κύτερινη Κορέα,
διώδε τα παιδια, που ήρδανε εκεί.
Μαύρη Κορέα καταραμένη,
τί τα δέχεις εκεί τα ξένα παιδια;
Ανάδεμα στους Αμερικάνους·
πήρανε και σκοτώσανε τα παιδια μας
Ανάδεμα στην Αμερική,
που μας πήρε τα νιάτα.
Ανάδεμα στους Αμερικάνους,
που μας βάζανε πόνο στην καρδια.
Μακάρι να καιγότανε η Αμερική,
που παίρνει τα παιδια μας από τα σπίτια.

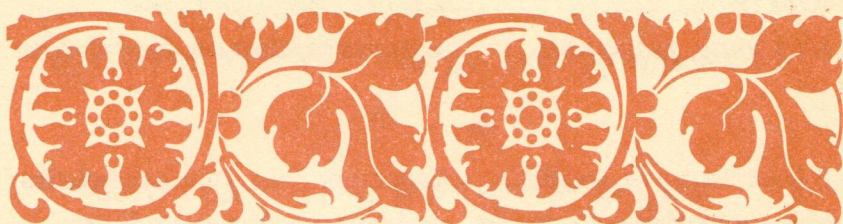

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Δικές μου συνθέσεις-μοιρολόγια,
για τους νεκρούς της Αλβανίας και
της Μέσης Ανατολής.

Για τους μοιρολογητους της Αλβανίας

Μοιρολόγι, χαρισμένο στους Έλληνες Αρβανίτες, που πέσανε στην Αλβανία, σε κείνους προπαντός, που δε τους μοιρολόγησε κανείς. Πάντα κάποια μάνα, αδερφή, γυναίκα θα νιωσε το βαθύ πόνο του χαμένου παλικαριού.

(50)

Γέτα ού τούντ γκά ντί ε μάρ
κάκι εγγίγκ σ'έ κέσσ-μ πάρ.
Μ'ίκου ντιάγγι γκά σοι-πία,
πί-ρ ουσοτάρ ντί Σοκιπ-ρία
Σόσλ ρούγκαβει γκά πάρ
ία, ντιάγγ, ού μπ-σε εμάρ.

Τρανιάπηκε ηρη εξαιτίας δύο τρελών
δεν είχαμε ξαναδεί τέτοιο κακό.
Μούφυγε το παιδί από το σπίτι
για στρατιώτης στην Αλβανία.
Βλέπω τους δρόμους από μακριά·
έλα, παιδί μου γιατί τρελάθηκα.

Γα τ' ἰ σοῶ νι βράπ
πασαγαί ἱκ πράπ.
Φάρε γκιούμ, ντονι νάτ
σιτ ἰ κχιάρ, γκόγια εδάτ.

Έλα να σε δω (έτσι και) βιασικά
και ξαναφεύξεις
Καθόλου ύπνος, καμιά νύκτα
κλαμένα τα μάτια μου, ξερό το στόμα.

Βέντετ Σμιπ-ρίς οσκόβα·
νιάγγιν γκιακούν σ'έ τσοσόβα.
Άφρ νέτιτ, νιέ Σιμάφρα,
νι τριμ πιέιτα ρ-πάρα.
Μοϊ βιάϊδ, μοϊ Λειμάφρ,
δόν, νιάγγιν μιά κέ πάρ;
Νι Σαράντ, απιέ τ'σ γέσο,
μ δάν ρούγκ-ν πρέ βροές.
Κόρτσ, Τεπεζέν, Αυλών,
ντονι σ' τσοσόβα ἰ μ δόν.
Σκόβα μάγγεβεν νι τόν·
σ' κέσο κ-μπ, σὺ μπέσο πά φόν.

Περπάτησα όλα τα μέρη της Αθβανίας·
δε βρήκα πουθενά το παιδί μου.
Κοντά στη θάλασσα, κατά τη Χειμάφρα,
πρωτορώτησα ένα παγκιάρι.
Κοπέλα μου, Χειμάφρα,
πές μου, μήπως είδες το παιδί μου;
Στους Αγίους Σαράντα, εκεί που ήμουννα,
μου δείξανε τους δρόμους κατά το βρορά.
Κορυτσά, Τεπεζένι, Αυλώνα,
δε βρήκα κανένα να μου πει.
Πέρασα ένα γύρω τα βουνά·
δεν είχα πόδια, έμεινα χωρίς δύναμη.

Χέρ-ν τς έρδα νι Τιράν,
σσιτβα σιτ αν ν'άν.
Ντέ νι γγ-μ πάσο τσα μπουρά·
βέρ, κ-τσιμ έ νι έρ κουμπούρα.

Την ώρα που έφτασα στα Τίρανα,
έριδα ένα γύρω τη ματιά μου.
Σ' ένα αγώνι είδα μερικούς άντρες·
κρασι, χορός και ντουφεκιές στον αέρα.

- Μός μιά πάι νιάγγιν τιμ;
Ίσο νι ικχιάτ, ιμπουκούρ, τριμ.
- Θειάκ, ντέ γχούφτα μ' Ιταζόν
κάπι βάρ νιέ φασισμόν.
Ίσοτ μπ-ν ιμάδ σι μάγγ
ντονι σ' μούντετ ἰ τὰ σάγ.

- Μήπως είδατε πουθενά το γιό μου;
Ήτανε ένας ψηλός, ωραίος και παγκιάρι.
- Θεία, στον πόλεμο με τους Ιταλούς
άνοιξε τάφο στο φασισμό.
Έχει μεγαλώσει όσο το βουνό·
δε μπορεί κανείς να σου το φέρει.

Τὸς κρ-κὸν μοῖ θεῖαν ἔ νίμ.
Τὰ πᾶμ ντιάγγιν ἴσο νί τρῖμ.
Μῖρ σοκόνιν, μῖρ χιάν.
ντιάγγιν σοκὸν ἔ κᾶν.

Θεῖα, ξέρομε τί ζητάς.
Εἶδαμε το παιδί σου, ἦτανε ἕνα παγκάρι.
Περνάνε καζά, εἶναι καζά.
τον ἤλιο ἔχουνε για συτροφιά.

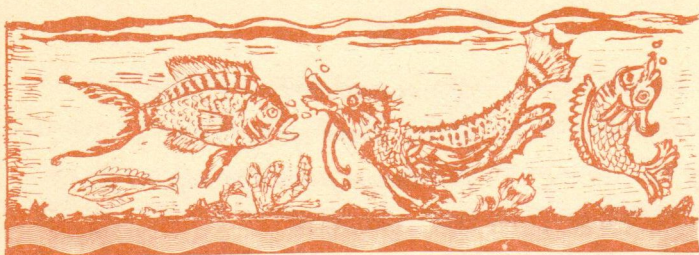
Γκίλν ουσσάρ-τ ἔ Γκερκίς
οὐ μῦ-ν μάγγε σοκιπ-ρίς.
Ἰ κέμι νί ἔ-μ-ρ τᾶν,
οὐ κέμι σοτίρ σεβνιᾶν.
Νέ κ-ντόϊμ π-ρ ἄτα μέτα
σᾶ ἔ γέτ κίο γέτα.

Ὀχοι, οἱ στρατιῶτες τῆς Ἑλλάδας
ζήνανε βουνά τῆς Ἀλβανίας.
Τους ἔχουμε μέσα σὴν καρδιά μας,
τους αγαπάμε.
Ξανατραγουδάμε για τοὺς
ὅσο υπάρχει αὐτός ο κόσμος.

- Ἄγιο μ-μ χιάν μοῖ ντιάγγε;
Μπάσοκ ἔ κ-τσέϊμ νί βᾶγγε.

- Τέτοια μᾶνα εἶμαι εγὼ παιδιὰ μου;
Εγᾶτε να χορέψουμε ὄχοι μαδί.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΑΣΚΟΣ

Σεπτέμβριος 1943. Το υποβρύχιο «Λάμπρος Κατσώτης» με κυβερνήτη τον ελευσινώτη, από αρβανίτικη ρίζα, Βασίλη Λάσκο αντιστάθηκε στα ανοιχτά της Σκιάθου σε ανώτερη γερμανική δύναμη, με αποτέλεσμα να βουλιάξει το υποβρύχιο και να πάρει μαζί του τον κυβερνήτη και το περισσότερο πλήρωμα. Οι συγγενείς θα κλάψουνε για τους δικούς τους. Ο λαός θα τραγουδάει τους ήρωες. Ένα μικρό αφιέρωμα για το παλικάρι της Ελευσίνας, μοιρολόχι και τραγούδι μαζί. Είμαστε φίλοι και αγαπητοί. Ας φανταστούμε δύο ομάδες γυναικών: Αυτές, που τον κλαίνε και αυτές, που τον τραγουδάνε. Θα δημιουργηθεί ένας αντίλογος.

(51)

Αρχίζουνε μαζί οι δυο πλευρές:

Νέβε σ'νίμ τ' σσφρούρα
ντό ρίμ νί τ' νουόρα

Εμείς δεν ξέρουμε γράμματα·
δά τα πούμεμε λόγια.

Ντό τί δόμι μπάγ-μπάγ·
ί σοόμι κάγγ καβαζάρ.
Ξσούμ τρίμα σοκούον,
πό σί τί σ' βδ-ντούον.

θα τα πούμε με τη σειρά·
σε βλέπουμε σαν καβαζάρη.
Πέρασαν πογγά παγκάρια,
αλλά σαν εσένα δεν είδανε άλλο.

Τώρα, η κάθε πλευρά παίρνει τη θέση της:

Μοιρατοχίστες

Βγγά ί Βάσος, ποιητή,
ντό βαιτόνι ού π-ρ τί

Αδερφέ του Βασίλη, ποιητή,
να μοιροζογήσω εγώ για σένα

Τραγουδίστριες

Σ'έρδ-μ κτού π-ρ έ βαιτόϊμ, Δεν ήρδαμε εδώ για να μοιροζογήσουμε,
Βάσον ντό τέ κ-ντόϊμ. ήρδαμε να τραγουδήσουμε το Βασίλη.

Μοιρατοχίστες

ξέ τσ χέμι Λεφινιώτε,
ντό βαιτόϊμ γκά πάκια χιότε.

Επειδή είμαστε Εφουσινιώτισσες,
να μοιροζογήσουμε για το χαμό σου.

Τραγουδίστριες

Ντέτιν ερωμένε κέσσε.
Ρόβε, βντίκε, σί έ κέσσε.

Είχες για ερωμένη σου τη θάλασσα.
Έζησες, πένθανες, έτσι το ήδιγες σου.

Μοιρολογίστρες

Νάδ'εμάτο προδοσίη,
εἰς νά μούορ τριμ-ρίη.

Ανάλεμα στην προδοσία,
που μας πήρε το παζικάρι

Τραγουδίστρες

Βάσω Λάσκου σ'ντό βαιτίμα, Ο Βασίλης Λάσκος δε βέγει μοιρολόγια,
τρίματ ντούον κ-ντίμα. τα παζικάρια βέγουνε τραγούδια.

Μοιρολογίστρες

Ντέτιν, πούσιν, βουγιαζμόν θάλασσα, καταποντισμό, άβυσσο-
Γιάχ, τέ τσοόν Γερμανόν. μακάρι να βρούνε οι Γερμανοί.

Τραγουδίστρες

Βάσω Λάσκου ντό κ-ντίμ-
π-ρ τ βντέκουρ σ'ε ντίμ.

Ο Βασίλης Λάσκος βέγει τραγούδι·
δε τον λοχαριάτουμε για πεδαμένο.

Μοιρολογίστρες

Ού κιορέψ γκά τ κιάρ·
χέ ντ ντέτ έ χιό νε βάρ.

Τυφλώθηκα από το κιάμα·
είσαι στη θάλασσα και όχι στο κώμα.

Τραγουδίστρες

Ντό φαίτον π-ρ τ' θ' γαν
πάν οχρστ π-π τ'ε χαν

θα μοι πορλορήσων για τον αδελφό μου,
που πέθανε οι εχθροί να τον φάνε.

Μοφολογίες

ξέ τ'ε λέγει και Νεψίνα,
κ-κ βόμμι ε γ'ο φαίτημα.

Επειδή είχα σε Εξνοινωτιστές,
να πονήτε τραγούδια, όχι μοι πορλόρημα.

Τραγουδιές

Μονο μ και γ'ο ν' παραίτι.
π'γ'οτ'ε χ'αφ'ε λ'οστ'ε τοιμαζί.

Εμένα με έχει φάει η στενωρία.
π'γ'ο ν' χ'αφ'ονήενος είναι ο τοιμαζίη.

Μοφολογίες

Ξέ ου' τ'ουνορ ν'οκ ε' δ'ον.
λ'οστ'ε μπ'ασοκ με τ-ν λ'ον.

Δεν το παραδέχομαι ότι κανήκε.
είναι κοντά στο θεό.

Τραγουδιές

Μπονορ-μ ν'ι τ'ρμ-ρ'ι.
π'ένρ ν'ι κ'ρ'ιε ν'οκ μ'ι ρ'ι.

Χάσαμε ένα παλιό κάρφι.
δ'ε μου π'ένρ'ε τι να γ'ο στο κ'εφ'άη.

Μοφολογίες

Β'ασο Λ'ακοκ'ο ε ν'ο τ' κ'η'α'ρα.
ι και δ'άφ'ετ'ε ρ' κ'η'α'ρα.

Ο Βασιλης Λ'ακος δ'ε β'έτ'ε κ'η'α'ρα.
είναι δ'αφ'νοστ'εφ'α'νωμ'ένος.

Τραγουδίστρες

Ἐρ οκτροῖ μί-ν πάρ,
τί ἐ πάν σίηρ νε'αμπάρ

Ὅλοι οι εκδροῖ τρομάσανε,
που τον είδανε πάνω στο πηροῖο.

Μοφατοχίστρες

Νέ' σκιάδο ού μπίτ Κατώωνι·
λεψινιώτε ἔ βαιτόνι.

Στη σκιάδο πνήχηκε ο Κατώωνης·
εχάτε Εξευδινιώτισες να μοιροζογήσουμε.

Τραγουδίστρες

Βάσω Λάσκου Αρβανίτ·
σ' ἐ ὄμ φάρε σέ ού μπίτ.

Ο Βασίλης ο Λάσκος, ο Αρβανίτης·
δεν παραδέχομαι ποτέ ότι πνήχηκε.

Μοφατοχίστρες

Κατώωνι ου μπίτ νί νιέτ·
λεψίνα ἐ βού σεχέτ.

Ο Κατώωνης πνήχηκε·
η Εξευσίνα ὕρηνησε.

Τραγουδίστρες

Κού ἔ σοόχ-ς άν νε'άν,
πί-ρ ἔ βντέκουρ σί καν.

Ὅλοι να δεις, απ' ἀκρη σ' ἀκρη,
δε τον παραδέχονται για πεδαμένο.

Μοφατοχίστρες

Ἐρ λεψίνα ου μαρσοῖο·

σχοκρη η Εξευσίνα τρεχάδηκε·

Τούτι δέου ού σεχετούο.

Όλος ο κόσμος στενοχωρέθηκε.

Τραγουδίστρες

Άπα μπηρίδ μέντι νι κριέ!
Ίσοι τριμί εδέ σ'έ νιέ.

Για μάδεψε τα μινιά στο κεφάλι σου!
Είναι ήρωας και δεν το καταχαβαίνεις.

Μοιρολογίστρες

Ναδεμάτο αι ντέτιν
μούορ Βάσων, γλά σεχέτιν.

Αναδεματομένη αυτή η θάλασσα
μας πήρε το Βασίλη, μας άφησε τη θλιψη.

Τραγουδίστρες

Λέι χέσο οι Βάσωα βράρ
ντό χέσο μπάσοκ με Κανάρ.

Ας ήμουνα οκοιμένη σαν το Βασίλη
τώρα θα ήμουνα παρέα με τον Κανάρη.

Μοιρολογίστρες

Ψέ μπά Βάσων Μπουμπουζίν;
Λέε έ βίνι νι Λεψίν.

Γιατί μας κρατάς το Βασίλη Μπουμπουζίνα;
Άφησέ τον να ζυρίσει στην Εζενόινα.

Τραγουδίστρες

Ντό γή-ρ ντεγγι-ε-ρ-ι βάρφρ,
Κουντουρζιώτιν έ κέσο άφρ.

Θα άφηνα ορφανά οχά μουτα παιδια,
αρκί να είχα κοντά μου τον Κουντουρζιώτη.

Οι δυο πλευρές μαζέψανε λουλούδια από την Έλευσίνα και πήγανε να ράνουνε τη θάλασσα της Σκιάθου. Πήρανε μαζί και την αδερφή του ήρωα, Μαρίνα.

Τώρα τραγουδάνε όλες μαζί.

Σούρη-μ γγούρε γκα λεψίνα· μπάσοκ μέ νέβε εδέ Μαρίνα. Ίκ νιέτ, μπ-ν π-ρ χιμ, ί σοόχ Βάσως σοι-πίν. Λούβεριν ναιτέντρ πίβα· γγούρετ νι νιέτ τά σοσίβα. Γέσοε εμάδε νιεζημ-ρέε· Γιάχ, ρέ Βάσωω ί τ κέσο. Μπούρ, νιιάζ, πò εδέ τρίμ, πò εδέ σεβνταγιάρ ί νιίμ.	Φέραμε λουλούδια από την Έλευσίνα· είναι κοντά μας και η Μαρίνα. Φύγε θάλασσα, τραβήξου πιό κάτω, να δω το σκίτι του Βασίλη. Ήπια φαρμάκι και δηγητήριο· σου'ρίδα τα λουλούδια μου στη θάλασσα. Ήσουνά ένα μεγάλο παιδί· Πώς ποδούσα να σ'έπω, Βασίλη μου. Άντρας, παιδί και ήρωας, αλλά σε ξέρουμε και σαν ερωτιάρη.
--	--

Οι μοιρολογίστρες δεν είχανε να πούνε τίποτ' άλλο. Τώρα τραγουδάνε μόνες οι τραγουδίστρες, για να κλείσει, τραγουδιστά, το τραγουδι-μοιρολόγι για το Βασίλη Λάσκο.

Μπούραι νι γγούρετ τς ού βράν χιιό δέν βάρ έ καν	Οι άντρες, που πέθανε στον πόλεμο έχουνε για τάφο ολόκληρη τη γη.
---	--

(“Ανδρών επιφανών πάσα ηκ τάφος.” θουκ. Βίβλ. Β. 42 XII)

Άια μπούρα τς γγουφτίσ-ν χιό μέ φιάζ τι τιμίσ-ν	Τους άντρες, που πολεμήσανε για την Πατρίδα, να μη τους τιμάμε μόνο με τα λόγια.
--	---

(“Ανδρών επιφανών έρχω γενομένων έρχω και δικού-
σθαι τας τιμάς.” θουκ. Βίβλ. Β 33 XXXY)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
ένα παλιο εθιμο
της κηδειας

ΤΟ ΚΑΝΑΤΙ

Καλιότερα στις κηδείες, όταν μεταφέρνανε το νεκρό για ταφή, (χωρίς νεκροφόρα φυσικά) κάποιος κουβαλούσε μαζί ένα καινούργιο πύλινο κανάτι με νερό, ένα μπουκάλι λάδι και ένα μπουκάλι κρασί, μέσα σε ένα χεροκόφινο. Όταν ο νεκρός τοποθετιώταν στον τάφο του, τον σκεπάζανε -όπως σήμερα - με το σεντόνι της κάβας και δίνοννε στον παπά το φτιάρι του νεκροθαψτή. Πάνω στο νεοσκαμμένο χώμα ρίχνει ο παπάς νερό από το κανάτι, κάνει λίγη λάσπη και την ρίχνει πάνω στο νεκρο λέγοντας αυτό το επιπέως σκαταλαφίστικο στο λάο (το μασάει κιόλας): " Ωι ει και εις ηην απελεύσει." (χώμα είσαι και ξαναχυρίζεις στο χώμα). Του δίνανε ύστερα το μπουκάλι με το κρασί και ράντιζε με αυτό σε σκῆμα σταυρού τον σκεπασμένο νεκρό, λέγοντας πάλι αλλά σκα-

ταλαβίστικα. Αν ο νεκρός ήπιανε άντρας, κάποιος φίλος του σκουρζότανε να λέει στον παπιά: « Σοτέρια τούτι πρίφι σε ί πη-κέν» (παπιά ρίξε-το στο χιατί του αρέσει). Το ίδιο γίνεται και με το μπουκάλι το λάδι. Σήμερα αδειάζου-νε πάνω στο νεκρό το περιεχόμενο ενός καπιλιου, αντίς για λάδι, με ευνοδία πάντα, αυτά τα ακαταλαβίστικα ιερὰ λογια.

Μόλις αρχίσει το σκέτασμα του νεκρού, αυτές που κρατούσε το κανάτι, το έσπαξε. Πρόφτασα το σπάσιμο αυτών των κανατιών. Η συήθεια σταμά-τησε, εδώ και πενήντα χρόνια νομίζω (1). Σχετικά με αυτό το κανάτι έχω τις εξής πληροφορίες από τη γνωστή μας θειάκα Απρέσαινα. Τις μεταφέρω εδώ από τα αρβανίτικα. (Δεν την άκουσα ποτέ να πει μιὰ λέξη στα ελληνικά).

« θα σου πω, γιατί το σπάμε αυτό το κανάτι. Δεν κάνει να πιει νερό,
« ο ζωντανός από εκεί, που ήπια ο πεθαμένος. Σίγουρα να πεθάνει»
« γρήγορα κιαυτός. Ακόμα, σπάγαμε το κανάτι απάνω στον τάφο»
« σαν να το σπάγαμε απάνω στο κεφάλι του Χάρου. Αυτός, που η
« έσπαξε το κανάτι, να έρχε και το ξόρκι για το θάνατο. Το»
« ξόρκι το λέγαμε, γιατί, αφού τώρα ο Χάρος έκανε το κέφι του,
« και είναι εκεί κοντά και χαίρεται για τα όσα έκανε, και-»
« ρος ήτανε να του τα πούμε και μεις ένα κέρι μπροστά σε»
« τόσο κόσμο, μήπως φοβηθεί, μα και μήπως μας ακούσει κα-»
« μιὰ φορά αυτός ο Θεός, που μας έηλασε, και τον σκοτώσει, να η-»
« συτάσουμε καμιὰ φορά από δαύτον. Το ξόρκι, το θυμάμαι από,
« μικρή. Πολλά χρόνια που δεν το λένε. Τώρα έχει ξεχαστεί πι ά.»

Το ξόρκι λεγότανε με κάποια απαγγελία, εση κρίνω από τον τρόπο, που μου

---

1. Αρκετά πανελλήνιο αλλά και παγκόσμιο το σπάσιμο του κανατιού (βλ. Η.Γ. Πολίτου: «το έθιμον της θραύσεως αγγείων κατά την κηδείαν». Λαογρ. Συμμεκτά β', α' εκδ., β' εκδ. 1975 σελ. 321-324).

το είπε η χριά. Δε θηλιάμαι να το λέγανέ, στα δικά μου παιδικά χρονια, ούτε και μου είπανε τίποτα σχετικό οι παλιότεροι. Η χριά μου είπε, ότι το λέγανε, όταν αυτή ήτανε μικρό κοριτσάκι. Αφού λοιπόν - όπως γνωρίζω - γεννήθηκε γύρω στα 1831, μπορούμε να πούμε ότι πρόκειται για συννηθια, που έχει εγκαταλειφθεί μέσα στον περασμένον αιώνα.

Το ξόρκι είναι σε τετράστιχα, ένα σχήμα, που δεν παλυσυνηθίζεται. (1)

(52)

Ζί τς τσοάχετ κίο γγαγκίνε
εδέ μπί-νετ τσόπρα σσούμ,
άσσοτ εδέ αχίό εγγίγκα
έ τ μπίτετ νί γζούμ.

Όπως σκάει αυτό το κανάτι
και γίνεται πογγά κομμάτια,
έτσι και αυτό το κακό (ο Χάρος)
να πνιγεί στο ποτάμι.

Γιάκ, τ τσοάχετ εγγίγκα,
σί κίο γγαγκίνε ε-τ-ρα·
χάρογια τσόπρα τ μπί-νετ·
νί σί Χάρος γκιγγ-π-ρα.

Μακάρι να σπάσει το κακό (ο Χάρος),
όπως σρόκρηρο αυτό το κανάτι·
ο Χάρος να κομματιασθεί·
βεγόνες στα μάτια του Χάρου.

Μπίτου χάρο, τσοάχου τσόπρα,
σί άτο τσοίπρατ γγαγκίνες·
νάτ εδέ γκόδντα σίβρετ
έ κιορέψουρ γέ τ μπί-νεσο.

Πνίξου χάρε, τσοκίσου κομμάτια,
όπως αυτά τα κομμάτια του κανατιου·
νύχτα και καρφιά στα μάτια σου
και να μείνεις στραβός.

Σοτέρ νί σί ρέ τ-ν Σότ,
γέπι Χάρος σσκε-π-τίμ.
γκά τί ού γλέμ, γκά τί γέμι·
ψέ έ γέ έ νά μέρ, σ' έ ντίμ

Ρίξε μια ματιά και σε μας θεέ μου,
δύντριψε το χάρο·
από σένα γεννηθήκαμε από σένα υπάρχομε
Δεν ξέρομε γιατί αφήνεις το χάρο και μας παίρνει.

1. Και σε άλλους ελληνικούς τόπους και λαούς κάτι λέγανε κατά το σπάσιμο αυτών των κανατιών, αλλά το μακρύ αρβανίτικο ξόρκι είναι ιδιότυπο. Μήπως κάθε τετράστιχο είναι ένα αυτοτελές ξόρκι;

Vajtimet të shqiptarisht të shkruara

(1)

Tor ndene nj shpirt pritet
ç do i thomi do të gjiget.
S' ka qiro po s' ka edh'orë
pse na ikën me papor.
Le të hapet nje vajtim,
për ti homi ata çë dim.
Këtu tor mirrni vend
mas thërrisni, e me mendë.

(2)

Jaft, re Zot, sa u kotiase?
T' iku mendë, u zbaratiase.
Jaft re Zot, mendin e bore,
djalë ish, re, pse e more?
Ç'iba e mir nga ti çë çuom?
Ti na doke, nuk të duom.
Pse ndë p'beq, pse s'vure dor?
T' iku mendë e bëske qor.

Do ta djek kbiskat.
Do ta çanj konismat.

(3)

Mos i vë me tënë Zon,
ai për të mirë e çon.
Ai na sial ai na merr,
e të ligë mos i shter.
Nuku dimë se ç do shkojmë,
nuk na tha se sa do rrëjmë
Si ky, i mirë, s' çonet sot,
e dojë afër ini Zot.
Ven më njora satë mirët,
shterën rrënjë kakomirët.

(4)

Sa mëkat për njërin,

çë e bar kët zoin.
 Nde kjo bota, çë do hijm,
 ndonjë her s'ka të vijm.
 Kush e tha pse ishtëmëkat?
 Pritet frima, mbete i thot.

(5)

Ai çë ikën, e dimë shumë,
 te nga prapa zjarr e lumë.
 Ai çë ikën shkron e vete,
 luti i shkron ai çë mbete.
 Ç jemi? Vetëm një frymë,
 po ç mbetet prapa e dimë.
 Ai çë ikën ka shpëtuar,
 ai çë mbetet i paguan.

(6)

Vdekje 1

Derën era ma gjëmôn,
 të hinjë mbërdha më kërkon.
 Era natës ka të kbiar,
 gbiel se shpirt do të marr.
 Era frin e fëshëblon
 e të zeza më kërkon.
 Era nga rëmuor botë
 gjigjemë se për varre thotë.
 Jashtë nga dera një kërset,
 s' ishtë njeri, pse nuk më flet.
 Dridhet shtëpis dera,
 do të hinjë e zeza era.

Er nga rëmuor botë
 ndë shtëpi më hiri e pbotë
 Kjo natë me këtë adarë
 vjen një shpirt për të marr.
 Sok një hekurimëtë derë
 çë te vet të ftohet erë.
 Diken klicet m' abisidhet
 edhe zemëra më dridhet.
 Dera hekurimëtë u hap,
 nga çë hinjën e s' priren prapë.

(7)

Vdekje 2

Zogu natës htërrat
 e me thikë ndë dy më pret.
 Zogu natës vajlën
 e një shpirt të marr kërkon.
 Ai qeni kakobek,
 se çë vjen e ligo shek.
 qeni kakobek ndë derë
 frikë edhe dridhmë më merr.
 Thirmëra shumë siab era
 gjigju, erdhë jashtë nga dera.
 Derën thirmat ma kërshinjen
 ndë shtëpi duan të hynjën.
 Mas i te, derën kbidhose,
 e me hekur anbarose.
 Dera u hap me një të fritur,
 kylin shpirtat çë kein ikur.

(8)

Te ditur vāj

Si s'u gjëni një gur me çepa.

të prirëj papori meta?
 Si s' u gjënt nj gur me makë
 të prirëj papori prapë?
 Si s' u ngre, re, një furtunë
 të mos bënej këjo punë?
 Pse s' u ça ai motori,
 të mos ikën papori?
 Pse s' e vranë kapetan,
 të mbetei papori nd' anë?

(9)

Porsi

Të ma bëni simpatri,
 të thom edhe u një a dy.
 Sumë të perikales,
 bëm edhe ma një shërmbes.
 T' i thuosk të fattura
 edhe shumë të kjajtura.
 Të më çosh mirtopulen
 e t' i japësh at lulen.
 Ndë të thëft "kush e dërgon"
 ajo Fuba të kërkon.
 Ndë të thëft "kush ta dhë"
 ajo gruoja çë të ka.
 Thoi të vinj nga shtëpia
 pse më hëngr monaxhia.
 Priru Niko, nga aj vent,
 se lashe Fubën pa djelm.
 Jan hjira, shumë hjira,
 jo si muo kakomira.
 Jan hjira më të ra,
 kanë djelm, kanë stra.

Bukur Miço të ma çosh,
 ndë shtëpi të ma dërgosh.

(10)

Ëndërrime

Nde shtëpia, nd' ai dhrom,
 ka ardhur e thëret një gjon.
 Më thëret tor nga shtëpia,
 natrikjasemë kakomira.
 - Pse thëret këtu re gjon?
 Vend pa burrë e ç kërkon?
 Gjoni foli: "Moj e thatë,
 erda nde shtëpiza prapë.
 Po u të thash kabimera,
 ti më gjuojte nga dera.
 Po u të thash ora kalbi,
 ti më gjuojte nd' avli.
 Pse më gjuon kakomir?
 Nuk e njohë nikoqr?
 Moy kërcëva Fubë lumë
 pse të doj gruo shumë

(11)

Thiaka Andreslia

Lule shtatë bargoj ki kurmi,
 e të shtatë i mori lumi.
 Shkoi një breshër i shkret,
 poshtë ma shtiu lule e fletë.
 Shkoi ai lumi i shkret,
 ma shtiu shtëpin ndë det.

Mbesh këtu një dru i thatë
kam mbartur lule shtatë

(12)

Të kamë ndë mend

Nani që të kam ndë mend
e shoh mbrazët këtë vend
Do ta thirrë paraponin,
pse ma mbraze at shtëpin?
Ditë e natë të kubbtonjë,
vinjë tër tër e nuk të çonjë

(13)

Ç te fteksa?

Ç te fteksa? Pse s'më thashe?
Ike vetëm e më lashe.
Lashe gruo, lashe djeb,
zure dhromin, ike vetë.
Për martesë vajza nd'orë,
kush do vej të jap dorë?
M'erdh ndë derë prokzeni.
Thom, si të bënë ormi?
Vajzën një tër e revonjasa,
s'kesh burr e shumë piasa.
Madhen vajzën e martova,
jesh pa ti, sa buver shkova!
I dhash tri krie lopë,
kam komë katër copë.
At e voglën e dua shumë,
bëm ormi, thoma ndë gjum.
kabi nuk shërben e mbetet,

s'e ka zotin për të ndreqet.
kabi gjigju si thëret?
S'e afër zotin do të ket.
Do, menate që do dihet,
bashk me zotin të niset.
Kabi kba, kabi vajton,
zotin fare nuk e çon.
Thomë, bënë të shes kabin
të bësonjë at djalin?
Lozën djeb të ana një tër,
ri ai me një kartë ndë dorë.
Nga skobioj tër më thonë
si ai djalë nuk çon.
Mos haro sa të porsita,
ia një të dihet dita.
Burrat janë për orminë
edhe grat për shtëpinë.

(14)

Nde e motra

Pse shkove nga kjo derë,
që s'prirën një tër herë?
Ajo dera thot ndë malj:
"Kush do rinjë s'ka të dalj"
Pse m'u bëshe lule prer,
mbilbtur sy ndë dhe përjer?
Evodhinë pse e lashe,
e ashtu u marahjashë?
Jah, mëj ti, lule bubuqe,
njora ike e s'u guqe.
Jah, mëj lule shumë fleta,
ikën e s'na prire meta.

Jah, mój ti, lube e gjerë
s' do të shom njatër herë
Mój lube me shumë häre,
nuk do të haronjë fare.
Mój lube me shumë häre,
të mos jeshë berë fare.
Mój lube, lube dhjobetë,
ikën e na lashevetë.
Jah, mój lube trëndafille,
mój, shtëpin pse na e mbilte?
Jah, mój lube maxhurinë
lashe fletët e të ranë.
Jah, kjo garufalea,
çë e zu dhak dhragolea.

(15)

Per burrin shtëpis

Pse e hape atë derë?
Shkon e s' prirë njatër herë
këtë rrugë pse e shkove?
S' ishte vend ai çë çove.
Këtë vendin çë zure,
ishtë pa derë e palathure
Pse e lashe vendin tanë,
e hire nde ajo anë?

(16)

Lashe djell e prokopin
e e mbilte at shtëpin.
Vetëm grunon pse e lashe?
një porsimë pse s' i dhashe?

Pse harove ç' ishte burri?
ishtë shtëpis i pari guri.
Re, pse ikën më përpara
edhe të vreshtat edh'ara?
Pse re, bëre at marsir,
ti çë jeshë aq i mir?
Se çë keshe për të ikur,
pse hape shtëpi të bukur?
Se çë doje të ikësh vet,
ç' i doje ata djell?
Fort të pienjë, thoma muo,
pse e morre at gruo?
Këtë zjarmin, pse i a çebe?
Këshe besë, pse e shkele?

(17)

Zu një zjarm e flak hiri
e m' u buor nikokiri.
Flakka burrin max ka mar,
ishtë koha për të ndar.
Frimën shtëpis e mbora,
verbësin ndë syt morra.
M' iku dita, u bë natë,
m' iku rënja, u bësh e thatë.
Jah, re burr dhubefiti,
si të ronj u pa ti?
Jah, re burr dhubefitar,
ikën e më' vete par.
Jah, i miri i katundit,
për të ndar s' të duo fundit.
Pse rëvite bukurin?
Pse e vrave trimërin?

Sa më mirë të bënesh qore, Lena e Simos ka harët
të mos shok morfin që morre, i erdh vajza e ka parët
Doj të zër vdekëljën nga grika, Estalvia, del ndë dhrom,
të më luj burrin nga frika. vjen e motra e të kërkon.
Doj të vër vdekëljën ndë varr, Jah, re tatë, të kesh mend,
këtë burrin mos ma marr. ç'për mëmënë një vend.
Doj të kesh kaq forë, Të jet hapët, i pastruom,
të vras vdekëljën me dorë. lube tor, ashtu e duom.
Njatër lloj të bënej jeta, Mëma s'ron pa lube dot.
të më vin ki burri meta. Duom gardh me lube p'lot.

(18)

Ikën e na e morre gazin,
e na lashe me marazin. Mòj, sa nikoqre jeshie?
Ikën e na e morre frimërr, Nde shtëpia tër i keshie.
e na lashe me vajtimën. Jah, mëmë që të bora,
Ikën e ka rar natë, shumë të mira nga ti morra.
Pse na lashe? S'ishtë mëkat? Mòj, të kesh e më mbësonte,
Ikën e na lashe vet, më të mirën fjalë më çonje.
për të mbitemi ndë det. Jeshie mëmë mazomatare,
nuk të lipsej gjë fare.
Hajde mëmë, urata mi luj,
bëre më të mirë familj.

(19)

Nde mëma ime

Erdhi hera për t'i thomi,
nani që u hap ki dhromi.
U hap kjo e madhe dera,
për t'i thomi ishtë hera.
Mëma ikën nga shtëpia,
Baret tuti pandohia.
Sa hare ke Panush Lasko,
t'erdh e bilja ejeni bashk, o

(20)

Mos ik

Nd'ata vende ishtë natë
e dita nuk u ndihet,
të rrishe atje ishtë mëkat
ndonjë me njaxtrin s'nihet.

Nd'ata vende që do vesh,
do jetë e madhe nata,
edhe konaqn nuk do kesh,
tuti do jenë të thata.

se ini Zoti u marrsuo
Mendi imi nuk ma thotë,
se ishë i keq ky ini Zot.
Mendi nuk ma thoi fare,
të më mirr këtë manare.

Nd'ata vende s'çonen lube,
mos gaze, mos këndime,
mos ikë, tuti t'atthonë.
mos ma vret zemërën time.

Fare mendi nuk ma thoi
kjo zjarr që më çoi
Le të mirr shpirtin t'im
e të llijë këtë trim.
Një mijë herë të më mirr
e të llijë t'im bir.

(21)

Mbetu mëmë

Gru mój mëmë e mos fle,
djebtë t'i marrësh ndë dorë,
të vetëm fare mos i be,
gjigju, të klian tor tor.

Mos bilë shtëpis at derë,
at që lidhe mos e sqbidhë,
at rugë mos e merr,
mos ikën e na be skotidhë.

Gru nikoqrea shtëpisë
të klia familja jote,
mos ik e këtu të rish
të thahen këta bote.

(22)

S ma thoj mendi

Nuk ma thoi mendi muo

(23)

Vajtım revonjaresë

Jah, që mbora revonjar,
nani lumi të më marr.

Të kesh krie, kolonë,
tër katundi të vajton.

Të kesh krie kuror,
nani mendi më vjen tor.

Nga kuror u me ti,
vura një mandil të zi
keshëmë të ndréqei një fobë,
nani ikën e më be.

keshëmë të hapei një shtëpi,
Bashkë të bëjme prokopi.
keshëmë të gitej një familjë,
tor tor lube mijë.

Mos u bësh nde ti ftekstare?

Për ti vritesh mój manare.

Kur më fobe nuk të pashtë?

Zemërën time nde ti e dhashë.

U pa ti s' dua të ronj
një të zez vend do çonj.

(26)

Vajtim xhaxhait Filipa

(24)

Kusarët

Të erdhë kusarët një mbrëma,
s'ish i tat, s'ish mos mëma.
Të erdhë kusarët një natë,
s'ish mas jotëmë, mas i tat.
More ndufeqn ndë dorë,
edhe i erdhe vathit tor.
Kohën që bëri mbam,
njohie kusarët ndë zjarrm.

Nuk arën që u hjireps,
u bësh pa sy edhe pa vesh.
Nuk arën që u netuosh,
po edhe u verbëruosh.
Ah, i zezi djabthëmë ti,
që do mos të shoh me sy.
Lëmë shëndet, o re Vagjel,
shoma djabin sa her del.
Të të rrój ajo katina,
jorgia e kostandina.
Atë shëndetin e harenë,
djetë ndë zoi të kenë.

(25)

Nga vete nikokire ?

Nga vete mój nikogre?
Tobke derën edh'e bibe.
Tobke derën, e kbidhose,
kbiçin ku e paradhose?
Kbiçin mój, ku e lashe?
Pse mój, ikën e s' na thashe?
Ç do bënet? Pse s' na thashe?
M' ata djelmë që na lashe.
Mój, mas bënu mëmë e shkrete
pa vëjzë të rrój s'e duo.
e rëvin ata djelt.
Ja hi mój ti, djelmë pa mëma,
i ha nata, i ha nëma.
Me kofinde, turp s' të vjen,
të kërkonjën bukë edh'en?

(27)

Vajtim burrëor

Ndë zjarr hira, lumra shkova
pse re varr gjakoun s'të çova?
Nde ky dheu pse më lashe?
Kët lavomë pse ma dhashe?
Mëndër, Lepsin, edhe Magube,
pse na ikën kjo tubë?
Ini ju, katundet tor,
ikën tubea nde një or.
Hapni e një varr për muo,
pa vëjzë të rrój s'e duo.

(28)

Plakur

Or e mirë o re pëak
sa mirë rrove, jo e pak.

D'ata vitrat çë rrove,
 jeshe i mirë e mirë shkove.
 Jeshe i dashur ndë pazar,
 keshe mend, shumë kandar.
 Të keshëmë e na bësonje,
 këtu dhromi, ande pronje.
 Pakë çove, po punove
 e me djerësën i shtove.
 Djetmë, nipra aná një tor,
 sa rronje të bajn ndë dorë.
 Nani ikënë i pbotë,
 si do ai ini Zot.
 Këtë rrugë, si ti, kush merr,
 s' do vajtime ndonjë herë.
 Ashtu t' ish e rruga ime,
 pa të klliar edhe vajtime.

(29)

Vajtimë pleqvet

Ndë varr çë do më vëni,
 e gjer të jetë dera,
 hapur pabathure lini,
 të hij diabl edh' era.

Ndë varr çë do më vëni
 mbibni një mibadhé
 e po t'u marrë mabli,
 ini rëposh ndë hje.

Ndë varr çë do më vëni,
 blëni një vend të ger
 të vijnënata shoqt,

të pimë ndonjë verë.

(30)

Të kliara edhe këngë

ku të mori jorgo sfera?
 Nga rëposhë nga fustaneta.
 ku të mori jorgo voli?
 Nga rëposhë nga krahërori.

(31)

LUFTA 1897

1

Sumë korak, katram të zi
 kanë folenë ndë Thesabí.
 E ndë Volvo ca korak,
 edh' atje çitët një fbakë.
 Digjet edhe Etasona,
 Larsa m' ato potisona.

2

Ai vasitikoi shumë fletë
 Bart ndë Dhomokom'u mbet.
 Dhomoko edh' Etasonë,
 mbora at vasitikon.
 Dhomokoi ishtë nde shi,
 zemëra ime ishtë ndë hi
 Guri i shtëpis u mbuor,
 ai Dhomokoi ma muor.

3

kartë m' erdh nga Dhomokoi,
 kjo fllakë çë më çoi.

Erdh nga Domokoi kartë,
 kesh ditë e m'u bë natë.
 Ç' u bë ndë Dhomoko,
 s' ishtë të piesth, mas kërko.
 Fare s' vete poshtë kajmoi
 çë na erdh nga Dhomokoi
 Re kakurjo Dhomoko,
 ti më vure shumë kajmo.
 Le të bitei Dhomokoi
 ng' ajo e ligja çë na çoi.

4

Tor atje nga Dhomokoi,
 një e zezë grua shkoi.
 Preu lube edhe vbastar,
 bashkë i muorr, bëri par.
 Muorr lube, bëri par,
 e pa vendin të kljar.

5

Nd'ai vend çë u pren lube,
 shtin rrënjë mirtopube.
 E ban vendin mirtopubet.
 prapë atje do hapen lube.

(32)

Dhëmje

Sa e shkon njeri-u pa frymë
 aq edhe-u pa birin t'im.
 Sa e shkon mabi pa vgjenjë
 e shkonjë edhe u pa djetmë,
 Sa e shkon laka pa puse

e shkonjë edhe u pa nuse.
 Zjarr, ftakë ky kajmoi,
 çë më erdh nga Dhomokoi
 Nathemato Dhomokon,
 sa luvër çë më ngarkon.
 Pome këmbë edhe me dorë,
 Dhomokon do sial tor.
 Do shkonjë tuti Dhomokon,
 e s' do të ndonjë agonë
 Të çonjë djalin t'e porsinjë,
 njora ndë shtëpi të vijë.
 Të çonjë vasibikon,
 pse ajo nuse-a e kërkon.
 Do te zë te marr nga dora,
 ndë shtëpi të vijë njora.
 Atje nuse-a perimen,
 t'im bir të çonjë foben.

(33)

Më thashe se do vije prapë

Thashe se do vije prapë,
 për të marrësh nga tata uratë.
 Thashe se do vije njora,
 rrashe i pari e të bora.
 Thashe se do vije shpejt,
 shkoi një lum, të shtiu ndë det.
 Thashe se do priresh prapë,
 u pre dhromi, varr u hap.
 Se do prireshi dhashe dorë,
 mbete ndë Sarandapor.
 Se do rrëjmë bashkë më thashe,
 shkelte fjalënë, vetë më thashe.

Pse ma bëre tër këto?
Nuk s'më thoshe se s'më do?

(34)

Vajtimi ndë Sarandapor

Lartë ndë Sarandapor,
vajte lube, u bëshe borë.
Ndë Sarandapor m'u bet,
lubea më vu sekbet.
Ajo dera hiekurimëtë
dogji luben nde një ditë
Pse lubesbora hajdhitë,
nga ajo dera hiekurimëtë?
Keshëm të vërëm kuror,
më dërgove farmëkor.
Keshëm për një shtëpi,
më dërgove farmaqi.
Zemëra gjak më pikon,
këtë farmëk s'e duròj.
Zemërë gur be të kesh,
po edhe fare të mos jesh.
Pse ma humbe thikënë thelbë?

Aj poni fare s'del.
Se nga ti e bora mend
do çonjë si ti një vend.

(35)

Ëndërë

Pash luben ndë gjumë
ishite me pare ca shumë.
M'erdhi afër, më zu nga dora,

ishite borë e frikë mora.
Ishte me ca shoq-i ndë maib,
m'erdhi afër, më tha këtë fjahe:
- Këtu që erdha pash një vëjzë,
ishite e kbiar e kei maraz.

kbian, vritei edhe dridhe,
edhe lidhur abisidhe.
«Cila je mój vëjzë? S'të njoh»
«Jam Makedhonia, oh!
Ma kanë mbylltur këtë derë,
hape trim e më merr.»
Çajtim derën, shkuom, vram
edhe gaz vëjzës dham.
Mbashkë me atë këtu jemi,
shumë na do, se vda e kemi.
Kemi ndrëqur shtëpinë,
mbashkë me Makedhonia në.
Nani që i dhamë gaz,
mbetemi mas vër maraz.
Nga muo mos ve sekbet,
çova vend të më det.

■

Për muo mas kbiash mój vëjzë
fare mos e vësh maraz
Vish të bardha, lube vesh,
e gëzuarë të jesh.

■

Mój, të zezat nuk të vënë
hape shpirtin nde harenë.
Del ndë valbe edhe këndò,
këtë Makedhonia do.

Hapa shpirtin e mos kllash,
nga Shimitri uratë do marrësh. çë hidhëj si biondar
Ço një djatë e hap shtëpi,
djetim, gëzë, prokopi.

(36)

Vasilikoi imi

Çë ndë Larësë njorë nd' Ebasonë, Inj, sa jemi Arvanit
bora atë vasilikon.
Nathemato nd' ata arm,
bora burrin e s' e kam.
Ç kërkon nde ata vend,
çë të kesh aq bevend?
Pse më ike o re trim,
e më mbrazë vendin t' im?
Sa ndë Ebadhë vendet shtonen,
aq shtëpirat vogësonen.
Ç te bëj u Thesabinë
po më mbyllë at shtëpinë?
Ç te bëj Makedhoninë,
po më merr pandohinë?

(37)

MBIZANI

1

Ç ka Mbizani edhe shkëpet
e ndihet ndë Janin?
Ra ai Jani Lojotket,
çë ish nga gjaku in.

Ndë Aetorañj, ndë Manovlashë,
nde ata vende par,

Jan Lojotketin e pash
çë hidhëj si biondar

Ai Lojotketi me ca trim
e Sambuxaki ini
vunë nde Turqë sumë frikë
e i mundi Kostandini,

Janin t' e vajtojëm,
të falëmi për ne, po ishtë,
si ai timi të çojëm.

(38)

MBIZANI

2

Me gjak edhe te klliar,
print të parënë herë,
këtë shtëpi e kanë marrë,
me gjak e bënë të nger.

Janina edhe Mbizani,
me tote e me gjak,
shtëpi e kemi nani
se djegëm Turqi-t me f'bakë.

(39)

MBIZANI

3

Ndë Janin, ndë Mbizan
u marrsushë e s' çonjë anë.
Re Mbizan, o re Mbizan,
ti ma morre at sevndan.

Re Mbizan ma lësor,
 ti ma vodhe at kuror.
 Re Mbizan m'at borë
 ti ma sohe mendin tor.
 Re Mbizan, Mbizan i shkretë
 s' jam të rrëj nde kjo jetë.
 Zjarr do të vë Mbizan,
 që nde një në një njetë në anë.
 Zjarr më dhashe, zjarr do marsh,
 atje ndë kara Hisar.
 si u kllia e ti të klliash.

(40)

Nde kushëri

kush ta drodh mustajn të fobë?
 katund shqipja që t'erdh tor.
 kush ta drodh mustajn të kuq?
 katund shqipja që u rus.
 Do pi një Turkabat,
 mas pan lube kllarat.
 Do shkoni babë të Turqinë,
 për të çonj dhrosmabinë.
 Pse më thashe ndavandushe,
 se morre Turkatbë nuse?
 Pse s'më thashe moj manare,
 morre e fuaj revonjare.
 Do vij ndë Turqi një natë,
 të vras tuti Turkatbat.
 Do t'i vras Turkatbat,
 për të hapen shkatabat.

(41)

Kara Hisar

Nde Turqia, sumë par,

plot vajtime e të klliar.
 Ng'ata vende e Turqis
 një i madh lum u nis.
 Zjarr, fbakë e fubiatorjë
 bar një njatrin s'mund të çonjë.
 ken të egëra Turkatbat,
 djekën, vrasën, ditë e natë.
 Bora djabin kavabar,
 Zjarr më dhashe, zjarr do marsh,
 atje ndë kara Hisar.
 Ai i shkretë Kara Hisari
 u bë t'im bir kusari.
 Djabin re kara Hisar me morre
 kesh sy, më bëre qiore.
 Frikë e zu edh'at kabin,

sa që buor kavabarin.
 Ra i vras edh'ai kabi
 mbashkë me at edhe djabi
 Ai Çemali e Turkatbat,
 gjithë Turqia botë e thatë
 Hi, se kriqin kan shkëltur
 e ndë zjarr e ndë hekur.

(42)

Tepelena

Nd'Atvanji nga pronjiet,
 më u ben vasitikonjiet.
 Jai Tashi, jai Thanasi,
 mëma juoi shumë plasi.
 Nd'ato mabet Atvanis é.é.
 m'u ben dy lube ndë vrise.
 Ç të bëj kakomira?
 Bora dy lube të mira.

Ndë patri dhë dhash dy djelt, se je i shkruor ndë kolonë
 po ata më lan pa mend. Jam e pbotë me harë,
 Nani pofasisa vet pse bëre një mëmë e re.
 të vete të çonj djelt. Ebbadha të muar djalë
 jesh një mëmë roidhë, e të thot këngë fjalë.
 dhash dy djeltm për patri dhë. Dua të këndoj për ti

(43)

Himarë

Moj Himarë, moj Himarë
 djalin t'im e ke marrë.
 Moj Himarë, moj Himarë,
 djalin t'im pse ma ke marre?
 Ç të bëra moj Himarë
 e me djalin më ke ndarë?
 Ti s' je mëmë moj Himarë?
 Pse ba djalin ande par?
 Moj e zezë, moj Himarë,
 pse i hape djalit varr?
 Do vij të të vras Himarë,
 si ti keqie s' kesh par.

(44)

Këngë

Ndë Abvani vajte e luftove
 e dh' atije dhoksen çove.
 Të kam ndë fotojrafi,
 sa e bukura morfi.
 kathe ditë të flet, më flet,
 nuk e shkronj fare seklet.
 S'e shkronj për ti kajmon,

me kbarina, me dhio lbi.
 E shoh djalin e më sheh,
 krye-t bartë, nuk e fsheh.
 Tutl mëma-t si mua
 të këndonjën i dua.
 Të kesh koma djal një
 t'e martonjë ndë Abvanie

(45)

Mihali Levendi

Do bënem kukuvinë
 do thërrës ndë Abvaninë
 Mabe mabe do thërrës
 do te çonj se ku do jesh.
 Do zë rrugat Abvanis,
 rruga-t e Shqipëris.
 Do thërrës, do të kërkonj,
 ku të jesh do te çonj.
 Mos më pat Mihali Levend,
 nde Kbisurë nde ç do vend?
 Mihali Levendin mos e pat,
 bartë ndë korcë ndë Berat?
 Mos e pat ndë Himarë,
 nd' ata mabet e më par?
 Mabet i zu një dridhmë
 e lan një të madhe thirrme:

«Mihabi Levendin ta pam,
ata vende neve i bam.

(46)

Ku vete djali im ?

Ku vete djal'ithim vet?
Zoga natës mathëret.
Ç do d'ajo A'lvania?
S'të pëliqën kjo shtëpia?
Nga tër të mirat i pari,
tor nde ti, pse hapet varri?
Nd' A'lvani'ne ç kërkon?

Ia nde shtëpia jon.

Kët maraz çë më ngarkon,
shpirtë pa frimë, me shumë pon.
O re, krehet nuk ma ban.
ku të vete? S'çonjë një anë.
Marr'më bashkë o re djalë,
be të jet e siprë ndë ma'.

(47)

Për 50 të vrarë
nga Gjerman të

(8 Gusht 1944)

koha vjen për jermanot,
për t'u hapet varr i plot.
Zjarr të djek jermanon,
të mos çonj gjakoun angon.
Pesëdhjetë tubë u pren,
për shtëpi kanë bërë dhen.
Jermanot me djekur plumbin,
djel'të tan ndë dhe i humbin.

Jermanot ndë shkepëtimë
të mos mbetet ndonjë frimë
këta varre kësaj ditë,
miliona për nazistët
Ju re djelmë pesëdhjetë
njor ndë yllbira u gret.
Nde vendi çë keni rar,
s'ishtë të hapet ndonjë varr.
Atje ngitet një kolonë,
çë ishtë dhunë për jermanon.

(48)

Pa buk

Pushtimi

Duheshim nd'ajo zoi,
po s'na bij ajo ftohji.
Nde zoi kopose keshëm,
po i harojm, bashkë si jeshëm.
Po na erdhi katohia,
bëri bart ajo ftohjia.
S'keshëm punë edhe para fare,
ndë shtëpi s'gjëndei gjëfare.
Vetëm bukëzën të keshëm
e sa mirë çë do jeshëm.
Buka u buor, tër u buor,
tuti jermanot na i muorr.
Vriteshim për një pikë valj,
nuku dijëmë se ku do dalj.
Hajim rrënjë kunupidhe
e gorica ajuridhe.
Djel'të kblajne prapa derë:
- Mëmë, uja shumë na ther.
Mëmë, uja na ka marë

edhe bënesh si e marë
 - Rini djelmë. Vete të sjall
 bukë, valj edhe miabë.

Vura dy copë kaçar,
 zura rrugave! nga par.

Imi vëlla nga par u duk
 e më dha një thellë bukë.

Nde një gardh, ande që shkova,
 një domatë të kalubëtë çova.

Gur ndë podhë pishtolla,
 të shihën djelëtë se di ç solva.

Vajta e ngarkuor gur,
 mos më shihën me mbrazët duor.

- Mblidhuni re djelmë mbashkë, ou,
 pse sonte do kemi pashk ou.

Ujë e kripë ndë kudh, e mblova
 e ndomatënë që çova.

Kesh valj pes-gjashtë pika,
 e e shtiva; më zu frika.

Vura djelmvet ndë pjatë
 at lëgun me ndomatë

■

Thellën bukë nga tim vëllan,
 e dhash djelmvet t'e han.

- Jah, moj mëmëzë marsirë
 kjo fajta, sa e mirë?

■

Djelëtë hain, u kesh frikë
 si do dihej njatra ditë.

■

Ashtu jeshëm, ashtu i shkuom
 jeshëm bashkë edhe i çuom.

Nani ikën e më te vetë

u pa ti jam e shkretë.

(49)

K O R E A

Ndë korë bora vëllastar,
 s'jam të ronj, po jam për varr.

Ndë korë më iku fora,
 sa që kesh, atje i bora.

Ndë korë i bora syt,
 natë ndë natë e natë ndë ditë

Moj Korë, korë e verdhë
 gjuoj djelëtë që të erdh.

Moj Korë e zezë, e shkretë,
 ç i do të huoj djelëtë?

Merikant që s'kejin mend,
 ran ndë të huoj vend.

Nathemato Merikan,
 na muor djelëtë e na vran.

Nathemato Ameriqinë
 që na muor djelmërinë

Nathemato Merikan,
 pon ndë zemërë që më dhan.

Jah, të bitej Ameriqia,
 që merr djelëtë nga shtëpia

(50)

Për të pa vajtim Albanisë

Jeta u tund nga dy të marr,
 aq të lig s'e keshëm par.

M'iku djabi nga shtëpia,
 për ushtar ndë Shqipëria.

Shoh rrugavet nga par,
ia djalë, u bësh e marrë.
Ia të të shoh një vrap,
pasandaj ik prap
Fare gjumë ndonjë natë,
sytë të klliarë, goja e thatë.

Vendet Shqipërisë shkova
djalinë gjakunë s' e çova.
Afër delit, nde Himara
dy trima piejta rëpara.
Moj vajzë, moj Himarë,
thom, djalinë ma ke par?
Ndë Sarand, atje ç' jesh,
më than, rrugënëpre vores.
Korcë, Tepejen, Avlonë,
ndonjë s' çova të më thonë.
Shkova ma'bevet një tor
s' kesh këmbë, mbeta pa forë.

Herënë ç' erdha ndë Tiranë
shtiva sytë anë nd'anë
Nde një lëmë pash ca burra
verë, këcim e nd' erë kumbura.

- Mos ma patë djalinë t'im?
Ish një i gjatë, i bukur trim.
- Thiakë, nde lufta m' ltabonë
hapi varr nde fasishmonë.
Ishtë bënë i madh si mal,

ndonjë s' mundet të ta sal.
Ç' kërkon moj thakë e dimë
t' a pamë djalinë, ish një trim.
Mirë shkonjënë, mirë janë,
diëllinë shok e komë

Gjithë ushtarëtë e Greqisë,
u bënë ma'be Shqipërisë.
I kemi ndë zemërë tanë,
u kemi shtir sevndanë.
Ne këndojmë për ata meta,
sa të jetë kjo jeta.

- Ajo mëmë jamë moj djalë?
Bashkë të këcejmë ndë valbe.

(51)

VASILE LASKO

Vaj e këngë bashkë

Nga njëri vend thonë vaj. Nga njatri
vend thonë këngë.
Ndë fillim, bashkë të dy vendet:

Neve s dimë të shkruara
do rimë ndë të thura.
Do ti thomi ndal nga ndal,
të shomë kalë kavalar.
Sumë trima shkuan,
po si ti s' vëznduon.

Tani të dy vendet marrin pjesënë për të vdekur s' e dimë.
atyre :

Vajtore
Vëllai i Vashosë piiti
do vajtoj u për ti

këngëtare
S' erdhëmë këtu për të vajtojëmë,
Vashonë do te këndojmë

Vajtore
Se që jemi lepsinjote
do vajtojëmë nga paqia jote.

këngëtare
Detinë eromene keshe,
rrëve, vdiqe, si që e deshe.

Vajtore
Nathemato prodhosinë
që na mori trimërinë.

këngëtare
Vaso Lasku s' do vajtima,
trima-t duanë këndima.

Vajtore
Detinë, pusinë, vulliaksmon,
jah, të çonjë jermanon.

këngëtare
Vaso Lasku do këndimë

Vajtore
U qiorreps nga të klbiar
je ndë det e jo ndë varr.

këngëtare
Vaso Lasku s' do të klbiara
i ka dhafnetë tër klbara

Vajtore
Buorëmë një trimërië,
mend ndë krie nuk më ri.

këngëtare
Se u buor nuk e thonë,
ishtë bashkë më tën Zon.

Vajtore
Mua më ka ngrënë marazi
plot harë ishtë Tombazi

këngëtare
Se që jemi nga lepsina,
këngë thomi e jo vajtima.

Vajtore
Do vajtoj për të vllanë
ran ohtrotë për te hanë

këngëtare
Tër ohtrotë bënë par
që e panë sipër ndë ambarë

Vajtore

Ndë Sqiatho u bitë Kaconi,
Lepsinjote të vajtoni.

këngëtare

Vaso Lasku Arvanjtë,
s'e thomë fare se u bitë.

Vajtore

Kaconi u bitë ndë det,
Lepsina e vu seklet.

këngëtare

Ku të shohësh anë nd'anë,
për të vdekur s'e kanë.

Vajtore

Tër Lepsina u marrsuo,
tuti dheu u sekletuo.

këngëtare

A po mbledhë mendin ndë krie,
ishtë trim e s'e die.

Vajtore

Nathemato atë detin,
mori Vashon, la sekletin.

këngëtare

Le të jeshë si Vashoja vranë,
do jeshë bashkë me Kanarë.

Vajtore

Pse Ba Vashonë Bubuline?
Lee të vij ndë Lepsinë

këngëtare

Do tërë djellë tër të varfër,
Kudurjiotinë të keshë afër.

■

Tani çë të dy vendetë këndonjënë bashkë
edhe shterënë lule ndë vendi çë u
bitë, sipër ndë det.

■

Suolmë lule nga Lepsina,
bashkë me neve edhe Marina.
Ik detë, bënë për himë,
të shoh Vashos shtëpinë.
Luverinë, naçendrë piva,
lule-t ndë detë ta shtiva.
Jeshë e madhe djelmëres,
jah, re Vasho të të kesh.
Burr, djallë po edhe trim,
po edhe sevndaüiar të dimë

Burra-t ndë luftë çë u vranë,
gjithë dhenë për varr e kanë.
Ata burra-t çë luftisënë,
jo me fjalë të i timisënë.

■

Nëmë vdekje

(52) Siç çahet kjo bagjine
edhe bënet copra shumë,
ashtu edhe ajo e līga
e të mbitet në lum.

■

Jah, të çahet e līga
si kjo bagjine e tëra,
harojia copra të bënet
nde syt harosë gjëlpëra.

■

Mbitu haro, çahu copra,
si ato çikrat e bagjines
natë edhe gozhda syvet
i qiorepsur të bëneshi.

■

Shter një sy, re tën Zot,
jepi haros shkepëtimë,
nga ti u lëmë, nga ti jemi,
pse e le e na merr s'e dimë.

F U N D

Οι «πηγες» μου

1	Μπαρμπά Φίλιππος Πέππας Ελευσίνα	σελ.	29.51.53.54
2	Θεοάννα Αντρέσσινα Ελευσίνα	"	27.28.32.111
3	Σοφία Ν. Λιούμη Ασπρόπυργος	"	30.31
4	Θεοχάρης Ξτάμου Μαγούλα	"	49
5	Χρήστος Τβναχή Παππάς Ελευσίνα	"	52
6	Γεωργούλα Π. Λιάπη Ελευσίνα	"	43.50.
7	Αναστασίας Λιούλης Μάντρα	"	45.46
8	Μαρία χήρα Τσεβρά Ξερέπα Ασπρόπυργος	"	79
9	Ασημίνα Λιάσκου-Γιαννίση Ελευσίνα	"	83
10	Μαρία χήρα Π. Μουράκη Ασπρόπυργος	"	92
11	Τβναχής Α. Λιάσκας Ελευσίνα	"	60
12	Τβναχιώτης Ε. Λιάπης Ελευσίνα	"	73
13	Κωσταντίνα χήρα Π. Γκλιόση Μαγούλα	"	95
14	Απ'ευθείας πάνω από τους τάφους Μάντρα	"	91
15	Απ'ευθείας με μαγνητόφωνο Ασπρόπυργος	"	39
16	Θανάσης Μείντανης Βίλλια	"	88
17	Δηκές μου συνθέσεις	"	43.99 102
18	Ανώνητη	"	36
19	Ανώνητη	"	48

Όνοματα τοποι πραγμάτων

Αγελάδες 33. 35. 36
Άγιος Δημήτριος 69
Άγια Σωτήρα 91
Αέρας 27. 54. 100
Άγιοι Σαράντα 100
Αχρυσιαλαδιά (ηχορίτσα) 93
Αδερφός αδερφή 37. 38. 40.
42. 43. 44. 45. 55. 83. 93. 99.
103. 105.
Αετορόση 74.
Αθήνα 73.
Αλβανία 81. 83. 85. 86. 87. 88.
97. 99. 100. 101.
Αλέβρι 93
Άλσχο 33. 35. 36. 80.
Αλυσίδες 27.
Αμερικανοί-Αμερική 95.
Αμπέλι 40.
Αμυγδαλιά 54.
Αναπνοή 21. 62. 87. 91.
Άνθρωπος 21. 27. 61. 86.
Αντίσταση 89
Άντρας - άντρες 16. 30. 31. 33.
34. 36. 40. 41. 42. 70. 86. 94. 100.
Αντριωμένος 105.

Αρβανίτες-Αρβανίτισσες 55. 60.
73. 74. 75. 89. 102. 106.
Αρβανίτες της Ελλάδας 13. 14. 17.
29. 99.
Αρβανίτικο αίμα 55. 74. 75. 85.
Αρβανίτικος πόνος 55.
Αρραβωνιαστικά. 48. 65. 79.
Ασπρόπυργος. 30. 39. 79. 92.
Αστέρια 91.
Αττική 26. 73. 75. 79.
Αύχουσες 91
Αυλή 31. 44. 94.
Αυλώνα. 100
Αφεντικό 35.

B

Βαγγέλης 51.
Βαλκανικός χώρος 13.
Βαπόρι 16. 29.
Βασιλικός 60. 62. 70.
Βασιλης Λάσκος 102. 103. 105. 106.
107. 108.
Βία 89
Βλαστάρι 95

Βόλι 59.86.
Βουνό-Βουνά 62. 68. 83. 87. 88.
100. 101.
Βρύση 83.
Βροχή 60.

Γ

Γαμπρός 35.
Γαριφαλιά (λουλούδι) 38.
Γερμανική κατοχή 89.
Γερμανοί 89. 91. 93. 104.
Γέρος 17. 53. 54.
Γεωργία. 51.
Γεωργούλα 44.
Γιαννίση-Λιάσκου Ασημίνα. 83.
Γιώργος 59.
Γιός 33. 34. 36. 51. 80. 86. 95. 100.
Γιάτης Ιωάννης 79.
Γκιόνης 31
Γιλιάτη Κωνσταντίνα. 95.
Γκρεμός 53.
Γλυκερία. 43.
Γλώσσα (αρβανίτικη) 14
Γυναίκα-γυναίκες 16. 21. 25. 30.
31. 35. 36. 40. 41. 42. 51. 55. 92. 99. 100.
Γρίπη 32.

Δ

Δάκρυα 32. 46. 75.
Δημοτικό τραγούδι 23
Διολετία (λουλούδι) 38.
Διοσηλοΐτουδο 93.

Δομοκός 59. 60. 61. 62. 66.
Δρόμος 35. 39. 43. 46. 88. 99. 100.
Δρίσκας 73.

Ε

Εγκόνα 53.
Εικονίσματα. 17.
Εκκλησία. 15. 17.
Ελένη 44.
Ελευσίνα. 21. 51. 52. 102. 106. 107. 108.
Ελευθινιώτες-ελευθινιώτισσες 102.
103. 105.
Ελασσόνα 60. 70.
Ελλάδα 13. 14. 70. 101.
Ελλαδικός χώρος 13.
Ελευθερία 55.
Εμποσία. 38.
Εξομολόγησι 33.
Επανάσταση 1821 52. 55.
Εργολάφος τελετών 24.
Εφημερίδα 39.

Ζ

Ζωή 17. 19. 21. 92.

Η

Ηλικία (νεανική) 17.
Ήλιος 54. 86. 101.
Ήπειρος 71. 74.
Ήρωες 102. 108.
Ηρώδα. 83.

Θ

Θάλασσα 32.42.66.100.107.
108.
Θάνατος 23.25, 27.29.36.41.
42.53.55.103.104.112.
Θανάτου αγγελία. 15.
Θανάσης Μουρίκης 83.
Θεός 17.18.47.53.112.113.
Θεσσαλία 60.70.
Θλιβερός ήχος 19
Θρήνος 19.24.59.67.

I

Ιταλοί 100.
Ιωάννινα 74.75.76.

K

Καβαλάρης 80.103
Καϊμός 67.
Κακό ματάτο 99
Καλοκαίρι 44.
Καρπάνα 15.
Κανάρης 107
Κανάτι 111.112.113.
Καπετάν Αναγνώστης 52.
Καπετάνιος 29
Καρά-Χισάρ 80
Καρδιά 27.45.48.67.95.101.

Κάρο 33.
Κατάρρα 50
Κατίνα 51
Κατοχή 55.91.92.
Κατώτης 105
Κεφάλ 80
Κερί 15.23
Κεφάλι 48.86.19.20.
Κηδεία 14.17.21.23.26.30.31.36.
39.40.109.111.
Κίνηση απελπισίας 19
Κίνηση φοβερή 20
Κλώματα 53.85.94.104.105.
Κλειδί 27.50.
Κλεισούρα 88.
Κλέφτες 48.
Κλεοπάτρα. 37.
Κόλλιας 75.
Κοράκια 60
Κορέα 95
Κόρη 33.35.52.68.69.
Κόρη της παντριάς 35.
Κορίτσια 33.88.113.
Κορμί 32.
Κορυτσά 100
Κοτσιδες 19.20.
Κουκουβάρια 88.
Κριεκούμι 59
Κουντουριώτης 52.107.
Κουεάροι 49
Κρασί 54.111.

Κωσταντίνα 51.
Κωσταντίνος 74.
Κρεβάτι 33.34.

Λ

Λάμπρος Κοσιώτης 102
Λάδι 53.111.112.
Λεβεντης-λεβεντιά 70.83
Λεβέντης Μιχάλης 88
Λιάπης Παναγιώτης 73
Λιάσκας Παναγιής 43.
Λογοθέτης Ιωάννης 73.74.75.
Λουλούδια 15.30.32.37.38.44.
45.48.52.70.67.68.69.
Λυπημένοι 15.20.21.23.25.
Λυποθυμία 61.20.

Μ

Μαγνητόφωνο 24.26.33.39.
Μαρούλα 20.52.73.95.
Μάνα-μπέρα 16.37.38.43.44.
46.48.50.55.73.83.84.85.86.
94.95.
Μάνη 14.
Μανγιάσα 73.74.
Μαντήλι 19.48.94.
Μάντρα 52.65.91.
Μακεδονία. 63.68.69.70.
Μαργαρίτα 38.
Μάτια. 25.32.41.94.100.
Ματζουράνα 38.

Μαρίνα. 108
Μαυράκης 92.
Μαύρο μαντάτο 23.
Μαχαίρι 28.67.
Μέση Ανατολή 97.
Μήτσος 30
Μιχαήλ 29.42.
Μικρά Ασία. 77.
Μητρώο 91.
Μοναξιά 30
Μοιραλόγι 25.29.30.31.32.36.
37.39.40.42.43.48.51.53.54.
55.59.60.65.74.75.79.81.85.
86.91.97.104.105.108.
Μοραλόγι γλυκό 25
Μοραλόγι αντρικό 52
Μοραλογίστρα 103.104.105.106.
107.108.
Μουρίκαινα. 83
Μουρίκης (Τάσος, Θανάσης) 83.
Μουσική μοιραλογίου 26.
Μουστάκι 79
Μπεράτι 88.
Μπιζάνι 73.74.75.76.
Μπουμπουλίνα 107
Μυαλό 34.47.83.
Μυρτιά 30.61.

Ν

Ναζίδες 91.
Νεκροθαψής 100

Νεκροταφείο 34. 91
Νεκρός 15. 16. 21. 23. 59. 60. 97.
111. 112.
Νεκρούπαλη 79
Νιάτα 38. 95.
Νοποκύρησ- νοποκυρα. 31. 39.
41. 46.
Ντουφέκι 49. 50.
Νύφη 62. 79.
Νύχτα 27. 34. 41. 42. 45. 48. 50.
61. 80. 95. 100.

Ξ

Ίαδερφος 79
Ίόρκι 112. 113.
Ίυλο ξερό 32.

Ο

Ογκογένεια 48
Οήμος 13
Ολέετικας 74
Όγειρο 68
Ορέετικς Λάσκας 102
Οχτασύλλαβος 19

Π

Παιδί- παιδιά. 30. 32. 34. 35. 36.
40. 44. 45. 47. 50. 51. 53. 62. 65. 69.
80. 83. 84. 85. 86. 91. 93. 95. 99.
100. 101. 107. 108.
Παλγκάρι- παλγκάρια. 41. 47. 65.

68 70. 88. 100. 101. 103.

Παιπιάς 111-112.
Παραγγελίες 16. 21. 30. 36. 40.
Παράθυρο 39. 54.
Παράπλοιο 33
Παράρτημα 97. 109
Πασαγιάνης 14.
Πάσχα. 93.
Πατέρας 35. 44. 48. 66. 73. 75. 112.
πατρίδα 16. 83. 108. 85.
Πεθαμένος 13. 15. 16. 104. 106. 40. 42. 85.
Πείνα 92, 93:
Πόλεμος 23. 55. 59. 60. 65. 100
Πόλεμος Αλβανίας 81.
Πόλεμος ατυχής 55.
Πόλεμος βελγικής 63. 73.
Πόνος 14. 19. 20. 23. 36. 41. 62. 67. 71. 87. 91. 99.
Πόρτα 27. 31. 37. 39. 43. 48. 50. 54. 67. 68.
Ποτόμι 47. 52. 66. 80. 83. 113. 21. 32.
Πουλί 87. 28.
Προξενίω 35.
Πυρκαϊά. 41
Ποικιής 103

Σ

Σαρωνιάπορο 65. 66. 67.
Σερέτα Μαρία. 79.
Σιδεριά. 28. 80.
Σικιάθας 107
Σικιά. 54
Στεφάνι 48. 67. 76.

Στρατιώτης 65. 99.

Σκυλιά 80. 28.

Σκοτάδι 46.

Σπίτι 15. 27. 30. 31. 33. 34. 36.

38. 40. 41. 44. 45. 46. 48. 60. 62.

65. 67. 70. 75. 86. 87. 92. 95. 99.

Στόιχτη 60. 80.

Στεφάνι 48. 67. 76.

Στρατιώτης 65. 99.

Συγγενείς· συγγένεια. 16. 30. 102.

Σταυρός 80. 111.

Σχολείο 36.

Σφαίρα 59.

T

Τάσος 95.

Τάφος 23. 25. 27. 34. 54. 66. 91. 108.

111. 112.

Ταπελένι 83. 100.

Τίρανα 100.

Τομπάζης 105.

Τόπος 33. 39. 44. 48. 61. 67. 69. 70.

Τουρκάλα 79

Τουρκία· Τούρκοι 65. 75. 79. 80.

Τραχούδια 14. 16. 17. 19. 25. 45. 59.

74. 85. 86. 102. 104. 108.

Τραχουδίστες 103. 104. 105. 106. 107.

108.

Τρελός 99.

Τριαντάφυλλο 38

Τσεκούρι 27

Υ

Υμνος 59. 85

Υπνος 35 100

Υπεβρύχιο 102

Φ

Φαγητό 94

Φαντασία 31

Φαρμάκι 67

Φασισμός 100

Φεουδάρχης 17.

Φίδι 38

Φίλος 33. 54. 68. 81. 84. 112.

Φονιάς 61

Φουλιατός 15

Φορηματώβη 38

Φουσανέλα 59

Φωλιά 62. 48

Φωτιά 49. 52. 60. 61. 62. 75. 80.

Φωτογραφία 79. 85. 23.

X

Χάρος 29. 41. 112. 113.

Χεράφρα 84. 88. 100

Χάρμα 21. 27. 95. 104. 111.

Χωρισμός 41

Ψ

Ψυχή 16. 27. 28. 47. 69. 86. 87.

Ψωμί 50. 92. 93.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	Ευχαριστίες.....	9
2	Οδηγίες Τ.ρ.ό.π.α.χ.ρ.α.φ.κ.ς.....	10
3	Πρόλογος.....	13
4	Τυπικό και συνθέσεις.....	15
5	Γύρω από τον νεκρό.....	21
6	Γλυκά μοιραλόγια.....	25
7	Μουσική του μοιραλογιού στο πεντάγραμμο.....	26
8	Προμηνύματα θανάτου 1.....	27
9	Προμηνύματα θανάτου 2.....	28
10	Γνωστά μοιραλόγια.....	29
11	Παραγγελίες.....	30
12	Φαντασία.....	31
13	Η θεία και αντρέσαινα.....	32
14	Εξομολόγησι.....	33
15	Στην αδερφή.....	37
16	Πα το νοσοκομείο.....	39
17	Στη μάνα μου.....	43
18	Μη φεύγεις.....	45
19	Μείνε μάνα.....	46
20	Δε τάλειξε το μυαλό μου.....	47
21	Μοιραλόγι της αρραβωνιασμένης.....	48
22	Οι κουσάρτοι.....	49
23	Πού πιας νοσοκομριά;.....	50
24	Μοιραλόγι του Μπαρμπα Φίλιππα.....	51
25	Αντρικό μοιραλόγι.....	52

26	Γεροντικό.....	53
27	Μοιρολόγι γερότων.....	54
28	Μοιρολόγια των Πολέμων.....	55
29	Ατυχής πόλεμος 1897.....	57
30	Θρήνοι και ύμνοι.....	59
31	Πόνος.....	62
32	Πρώτος βαλκανικός Μέτωπο Μακεδονίας.....	63
33	Υποσχέσεις.....	66
34	Θρήνος.....	67
35	Όνειρο.....	68
36	Βασιλικέ μου.....	70
37	Πρώτος βαλκανικός Μέτωπο Ηπείρου.....	71
38	Στο Μπιζάνι 1.....	73
39	Στο Μπιζάνι 2.....	75
40	Στο Μπιζάνι 3.....	76
41	Μικρά Ασία.....	77
42	Στον ξάδερφο.....	79
43	Καρά Χισάρ.....	80
44	Αλβανία.....	81
45	Τεπελένι.....	83
46	Χειμάρα.....	84
47	Ύμνος.....	85
48	Πού πας παιδί μου;.....	87
49	Μιχάλης Λεβέντης.....	88
50	Αντίσταση.....	89
51	Οι 50 της Αγιασωτήρας.....	91
52	Τρέμα - κατοχή.....	92
53	Κορέα.....	95
54	Παράρτημα 1.....	97
55	Για τους αμοιρολόγητους της Αλβανίας.....	99
56	Βασίλης Λάσκος.....	102

57	Παράρτημα 2. ένα παλιό έθιμο της κηδεύς.....	109
58	Το κανάτι.....	111
59	Na jtimet të shqiptarisht të shkrëdura.....	114
60	Οι "πηγές" μου.....	134
61	Ονόματα - τόποι - πράγματα.....	135
62	Πίνακας περιεχομένων.....	141

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΡΑΚΟΛΛΑΟΥ

